ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 1
VENDREDI
1er AOUT
2008

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884–1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 22.013 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22.013

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

83

Տարիները սահեցան օրերու պէս, ժամերու պէս: Ու հասաւ օրը տարեդարձի մը, որու ոչ ոք կը հաւատար, սկսելով իր հիմնադիրէն: «Յառաջ» բոլորեց իր 83 տարիները:

Այս տարեդարձին կը հասնի աւելի քան երբեք դժուար պայմաններու մէջ, ոչ միայն բաժանորդներու (ընթերցողը կրնայ չպակսիլ, երբ թերթը տունէ տուն կը պտըտի) օրէ օր զգալի նուազումին պատճառաւ, այլեւ տպագրական անխուսափելի դժուարութիւններու, երբ թերթին հրատարակութիւնը կ'ապաւինի մաշած գիրերու եւ մաշած մեքենաներու: Հակառակ ատոր, ցայսօր դիմացանք եւ պարտինք շարունակել դիմանալ, անտեսելով խոչընդոտները եւ հաւատալով որ տարուած աշխատանքը, եթէ այլեւս դադրած է պահանջ մը ըլլալէ, կը մնայ սակայն անհրաժեշտ:

Կ'ապրինք ժամանակաշրջանի մը մէջ, ուր հայերէն անկախ օրաթերթի մը գոյութիւնը արեւմտեան ափերուն վրայ, գրեթէ անընական երեւոյթ մըն է:

Այսօր, Ֆրանսահայ գաղութին մօտ 500 հազարի թիւ կը տրուի եւ ի՞նչ է հայերէն օրաթերթ կարդացողներու համեմատութիւնը: Թերթին ծնած տարիներուն, գաղութը հազիւ 50 հազարի կը հասնէր, բայց թերթիս տպաքանակը անոր մէկ տասներորդն էր: Իսկ հիմա՞...

Անկասկած, նման խորհրդածութիւններ յոռետեսութիւն նկատուին: Բայց, իրողութիւնները քօղարկելով չէ, որ բան մը կը փոխուի:

Ճիշդ է, ժամանակները տարբեր են: Հեռատեսիլը, համացանցը մանաւա՛նդ, իրենց դերը խաղացին եւ անոնց վրայ հարկ է աւելցնել տիրող անտարբերութիւնը: Ժամանակին հետ քալելու տիպողութիւնը պատճառ եղաւ, որ ըսփիւռքահայ մամուլը դիմէ օտար լեզուներու, ամէն մէկ գաղութի մէջ, ըստ տեղական լեզուի պարտադրանքին: Նախընտրութիւն տրուեցաւ նաեւ պարբերաթերթերու, աւելի դիւրացնելով ընթերցումը, անոնց մօտ մանաւա՛նդ, որոնք «ժամանակ չունին» ամէն օր աչք մը նետելու հայերէն օրաթերթի մը վրայ:

Անտարբերութեան զոհը միայն հայերէն մամուլը չեղաւ: Երբեմնի հայահոծ գաղութներու մէջ դպրոցներ փակուեցան, թերթեր դադրեցան եւ նահանջը ընդհանուր բնոյթ ստացաւ ամէն կողմ:

* * *

Այս ընդհանուր կացութեան զոհերէն է նաեւ «Յառաջ», որ հակառակ օրէ օր դիզուող խոչընդոտներուն կը շարունակէ իր փշոտ ճամբան: Երկրին մէջ տիրող գիներու յաւելումները ծանր հարուած մը բերին նաեւ թղթատարի սակերուն վրայ, նախ Մարտէն ի վեր, ապա նաեւ շարունակուող յետադայ ամիսներուն: Քիչեր հաւանաբար գիտակցին թէ որքան կամք եւ հաւատք անհրաժեշտ են ապրեցնելու համար հայերէն անկախ օրաթերթ մը, որու նեցուկներն են միայն իր բաժանորդները, համայնքի ծանուցումները եւ բարգաւաճման ֆոնտը:

Բայց եւ այնպէս տէրը կը մնանք այդ կամքին, կէս ճամբան չմնալու խոր հաւատքով:

«ՅԱՌԱՋ»

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Արտաքին գործերու նախարար Է. Նալպանտեան Յուլիս 30ին մամուլի ասուլիս մը տուած ու անդրադարձած է գլխաւորաբար Թուրքիոյ եւ Վրաստանի հետ յարաբերութիւններու մարզերուն. մարզեր որոնք ծանօթ պատճառներով առաջնային դիրք ունին Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան մէջ:

Թուրքիոյ հետ, հասկնալի է որ նախագահ Ս. Սարգսեանի անվերապահ ընդառաջումը հայեւթուրք մարմին կազմելու Անգարայի ձգտումին, արդար մտահոգութիւններ պատճառած է: Այդ հնարքը Ցեղասպանութեան իրողութիւնը խոստովանելէ փախուստի, ժամանակ շահելու ճամբայ է Թուրքիոյ համար, Թուրք լրագրողներու իսկ խոստովանութեամբ: Ու Հայաստանի Նախագահին համաձայնութիւնը արդարօրէն հարցականներ ու կասկածներ կը ներշնչէ: Թուրքերուն ուզածը ընելուն հետ այդ ծուղակէն փրկուելու մարտավարութիւն մշակա՞ծ է Արտաքին գործերու նախարարութիւնը. աւելին՝ կա՞ն լծակներ որոնք այդ համաձայնութենէն Հայաստանի նպաստաւոր արդիւնք առնելու առաջնորդեն:

Է. Նալպանտեանի պատասխանները ապահովութիւն տալու միտումը ունին, բայց ոչ մտահոգութիւնները արմատապէս փարատելու: «Հայաստանի իշխանութիւնները ոչ այսօր, ոչ վաղը չեն գնայ այնպիսի քայլի որը կարող է խրախուսել Ցեղասպանութեան ժխտողականութիւնը: Այդպիսի բան չի՛ լինի, երբե՛ք» ըսած է ան: Ապա շարունակած թէ փափաքը դրացի երկրին հետ բնականոն յարաբերութիւն ունենալն է, սահմանին բացումը, առանց նախապայմաններու դիւանագիտական յարաբերութիւններու հաստատումը: Յոյս յայտնած է թէ Թուրքիոյ նախագահը կ'ընդունի Փութպոլի մրցումը միասին դիտելու Ս. Սարգսեանի հրաւէրը եւ առիթը կ'առաջնորդէ երկու կողմերը հետաքրքրող հարցերու քննարկումին:

Պատասխանելով Կարս – Ախալքալաք – Թիֆլիս – Բաքու երկաթուղիին որ հողեչահ խօսքերու քով գործնական ծանրակշիռ արարք է Հայաստանի մեկուսացումը չեչտելու, նախարարը ըսած է թէ տարածաշրջանի մէկ-երկու երկիր բացառելով շրջանային համագործակցութիւն անկարելի կ'ըլլայ:

Ինչ կը վերաբերի Վրաստանի հետ յարաբերութիւններու որոնք Ջաւախքի վերջին պատահարներով կրկին մտահոգիչ բնոյթ առին, Է. Նալպանտեան յայտնած է թէ ուշադիր են Վրացահայերու հարցերուն եւ կը յուսան որ շուտով անոնք լուծում կը ստանան: Ապա կրկնած է բարիդրացնութեան կապերու, գործակցութեան, բարեկամութեան երկու կողմին ալ նպաստաւոր բնոյթը: Ինք Վրաստան այցելել կը ծրագրէ Սեպտեմբեր 13–14ին: Իսկ Սեպտ. 1–2ին Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ Հայաստանի դեսպաններու եւ Արտաքին գործերու Նախարարութեան ղեկավարութեան հանդիպում:

* * *

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ Ա. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Յուլիս 29ին Հայաստանի ողիմպիական առաջին պատուիրակութիւնը Փէքին մեկնած է: Ան կը բաղկանայ ղեկավար Դերենիկ Գաբրիէլեանէ, մարմնամարզի նախարարութեան եւ ողիմպիական կոմիտէի անդամներ՝ Բագրատ Բուռնազեանէ եւ Անժելա Մերզոյեանէ: Անոնք Փէքինի մէջ պիտի նախապատրաստեն Հայաստանի մարզիկներուն կեցութեան պայմանները:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱԳ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻ ՓԱԿՈՒԻՐ

Վարչապետ Թ. Էրտողանի գլխաւորած Արդարութեան եւ Բարգաւաճման (ԱԳ) կուսակցութեան փակումին նպատակով բացուած դատը աւարտած է երկրորդ օրուան նիստով ու վճիռը եղած է չփակել կուսակցութիւնը: Բարձրագոյն ատեանին 11 անդամներէն եօթնին քուէն հարկաւոր էր փակումի վճիռ արձակելու համար: Այդ ուղղութեամբ միայն վեց քուէ տրուած է եւ մէկ քուէի տարբերութեամբ կուսակցութիւնը փակումէն փրկուած:

Սահմանադրական ատեանը որոշած է նաեւ որ նոյն կուսակցութեան պետական գանձէն կատարուելիք օժանդակութիւնը կիսով զեղչուի: Ատիկա լուրջ ազդարարութիւն կը նկատուի:

ԱԳ կուսակցութիւնը կրօնամէտ իր հակումներուն պատճառով ամբաստանուած էր երկրին աշխարհական հիմնական սկզբունքներուն դէմ շարժելով ու փակումի պահանջը հիմնուած էր այդ ամբաստանութեան վրայ:

Իր գլխաւորած կուսակցութիւնը չըփակելու վճիռէն ետք վարչապետ Էրտողան յայտարարած է թէ Թուրքիոյ ճամբուն վրայէն անորոշութեան խոչընդոտ մը վերցուած ու ժողովրդավարութիւնը մեծ ամօթէ մը փրկուած է: Խոստացած է աթաթիւրքեան սկզբունքներուն եւ հանրապետութեան հիմնական արժէքներուն տէր կանգնիլ:

«Ժողովրդավար, աշխարհական եւ ընկերային իրաւունքի պետութիւն մեր հանրապետութեան համար կանգ առնելը բացառուած է. պիտի շարունակենք մեր ճամբան: Այդ ճամբան Աթաթիւրքի նըշած արդիականացման ճամբան է. մեր ժողովուրդին ծառայելու եւ բարօր վաղորդայններու տանող ճամբան: Ան Թուրքիոյ համար Եւրոպայի անդամակցութեան ճամբան է որ մեր հանրապետութեան արդիականացման նպատակները կը ներկայացնէ: Այս ճամբէն վերադարձ չըկայ ու պիտի չըլլայ» յայտարարած է ան, վստահաբար այն փորձառութեամբ որ ժողովուրդ կոչուածը, կամ անոր լուրջ մէկ տոկոսը վերէն ըսուածը իւղի պէս կը կլլէ, հակառակ ամէն օր տեսածին ու ապրածին: Մանաւանդ որ Եւրոպայէն ալ գոհունակութեան արտայայտութիւնները չեն ուշացած, անդամակցութեան բանակցութիւնները շարունակելու տրամադրութեամբ:

ԱՄՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒԱԾ

ԱՄՆ–ու Հայ Դատի յանձնախումբը տեղեկացուցած է թէ Յուլիս 29ին Ծերակոյտի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնախումբը վաւերացուցած է Երեւանի դեսպան Մարի Եովանովիչի նշանակումը: Նոյն յանձնախումբը Յունիսին սկսած էր հարցաքննել զայն, բայց պատասխանները թերի նկատուած էին ու վաւերացումը յետաձգուած էր:

Խնդրոյ առարկան յատկապէս Ցեղասպանութեան ճանաչումի նիւթն էր. Եովանովիչ յստակ տարբերութիւն դրած էր թէեւ իր երկրին ու Թուրքիոյ ժխտողական կեցուածքին միջեւ: Ըսած էր թէ ԱՄՆ–ու Արտաքին գործերու նախարարութիւնը կ'ընդունի եւ կ'ողբայ զանգուածային ջարդերը, ցեղային մաքրագործումը եւ տարագրութիւնները, որոնց Օսմանեան կայսրութեան վերջին տարիներուն աւելի քան մէկուկէս միլիոն Հայ զոհ տրուեցաւ: Աւելցուցած էր թէ Ուաշինկթըն կատարուածին պատասխանատու կը նկատէ օսմանեան բարձրաստիճան պաշտօնատարներ ու կը մաղթէ որ արխիւները պահպանուին, որպէսզի ապագայ սերունդները լման տուեալները ունենան բոլոր անցքերուն մասին:

Անշուշտ, բուն խնդիրը շատ բան ըսելով, ընդունելով հանդերձ, շրջանցելն է «Ցեղասպանութիւն» որակումը որ բոլոր նկատումներէն, մաղթանքներէն անդին, կը ճանչնայ կատարուածին քաղաքական բնոյթը, ատոր կապուած բոլոր պարագաներով:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ մինչեւ 2012 պիտի պատրաստէ հրասայլի նախատիպար մը որ յետագային Թուրքեւգորէական գործակցութեամբ պիտի արտադրուի երկրին մէջ: Վարչապետ Էրտողան յայտարարած է թէ իրենց նպատակն է բանակի պէտք ունեցած զինամթերքին կէսը պաշտպանութեան ճարտարարուեստին շնորհիւ Թուրքիոյ մէջ պատրաստել: Ըսած է թէ Թուրքիոյ շրջանային եւ համաշխարհային դերը կը պարտադրէ հըզօր բանակ մը ունենալ. ուստի անհրաժեշտ է արդիական զէնքերով ու միջոցներով նորոգել սպառազինումը: Թրքական հրասայլի նախատիպարին պատրաստութեան համար 500 միլիոն տոլարի պիւտճէ մը նախատեսուած է: Առաջին հանգրուանին 250 հրասայլ պիտի արտադրուի, 80% տեղական կտորներով:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ Յունիսին ալ, երկրորդ ամիսն ըլլալով յաւելում կրած է Ֆրանսայի մէջ 0,3% համեմատութեամբ, գլխաւորաբար երիտասարդներու մօտ:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ Ողիմպիականներէն շաբաթ մը առաջ շատ խիստ միջոցներ ձեռք առաւ անակնկալի բերելով արեւմտեան աշխարհը: Չինաստանի նպատակն էր իր կարեւոր տեղն ունենալ միջազգային բեմին վրայ, ինչ որ եղաւ, մնացեալը պարզ շարունակութիւնն է իր քաղաքականութեան եւ միջազգային հաւաքականութեան կարծիքը շատ հոգը չէ: Գրաքըննութեան ենթարկեց համացանցը, կը պատժէ որեւէ այլախոհ շարժում, խիստ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

... ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԳԵՏԸ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ԱՐՁԱԿԱԳԻՐ ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Վէպ գրող արձակագիրը պէտք է հրաշալի լեզու ունենայ, գրողական խօսքի վարպետութիւն, սքանչելի պատմող լինի եւ վարպետօրէն տիրապետի երկխօսութեան արուեստին: Վահագն Գրիգորեանը հէնց այդպիսի արձակագիր է: Նրա գրքերում վիպական պատմութեան՝ պատումի խօսքային ընթացքի եւ լեզուի միջեւ որեւէ խզում չկայ: Նրա ստեղծագործութիւնների լեզուն իսկական արձակի լեզու է՝ բնական հոսումով, սահուն, ինքն իրենից առող ու ընդարձակուող»:

ԵՈՒՐԻ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

* * *

— Պարոն Գրիգորեան, որքան էլ որ ճանաչուած արձակագիր էք, այնուամենայնիւ հետաքրքրական է, թէ որտեղից են ձեր արմատները, ձեր ծնողները:

— Ծնողներս արեւմտահայեր են՝ Բիթլիսի նահանգի Մուշի գաւառի Բուլանըխի գաւառակից: 1915ին գաղթել են Արեւելեան Հայաստան: 30ականներին Վահան Գրիգորեանը, արդէն ճանաչուած երիտասարդ բանաստեղծ (տպագրել էր առաջին գիրքը, արժանացել Չարենցի ուշադրութեանը), գործուղւում է Ղարաքիլիսա (Վանաձոր), որտեղ հանդիպում է երիտասարդ ուսուցչուհի Մայրանոյշ Յակոբեանին: Ծանօթանում են, ամուսնանում:

— Եւ այդ ամուսնութիւնից 1942 թ. ծնւում է աւագ որդին՝ Վահագնը, իսկ ի՞նչ կենդանակերպի տակ էք ծնուել:

— Խոյի, բայց, ճիշդն ասած, երբեք չեմ հետաքրքրուել եւ տեղեակ չեմ այդ բախտի լաւին ու վատին:

— Գանք Ձեր գրականութեանը: Վերջին տարիները ձեզ համար բաւականին արգասաբեր են եղել: 2006 թ. տպագրուեց ձեր «Առաջնորդի կեանքն ու մահը» երգիծական վէպը, այն մեր երկրի, մեր ժողովրդի այսօրուայ կեանքն է, քաղաքական բազմաթիւ կուսակցութիւնների գործունէութիւնը: Անցեալ տարի լոյս տեսաւ «Հէքեաթների գիրքը»: Իսկ ահա այս տարի նոր վէպ՝ «Ժամանակի գետը»:

— «Առաջնորդի կեանքն ու մահը» գրուել է 2001ին, տպագրութիւնը տարբեր պատճառներով ձգձգուեց: Իսկ «Հէքեաթների գիրքը» իմ, այսպէս ասած, բազմամեայ հէքեաթասացութեան առաւել ամբողջական հրատարակութիւնն է:

— Իսկ ի՞նչ կ'աւելէք ձեր նոր՝ օրերս լոյս տեսած վէպի՝ «Ժամանակի գետ»-ի մասին, որը, ինչպէս յանձնարարականում է ծանուցւում, «գիրք է մարդու եւ ճակատագրի, ներաշխարհի եւ իրականութեան մասին՝ դիտուած Հայի եւ Ցեղասպանութեան ակնոցով, միտուած ժամանակին՝ նրան, ինչ երէկ եղել է, այսօր կատարւում է եւ վաղը լինելու է»:

— Ես միշտ մտածել եմ՝ անհնար է ստեղծագործել ցեղասպանութիւնը նիւթ ունենալով: Բայց այնպէս եղաւ, որ անձնական մեծ ներդրում ունեցայ այն բանում, որ Լիտվայի խորհրդարանը 2005ի Դեկտեմբերին պաշտօնապէս ճանաչեց ու դատապարտեց Հայոց ցեղասպանութիւնը: Ընտրուած լինելով Մեծ եղեռնի 90-ամեակի միջոցառումների յանձնաժողովի նախագահ, ես ի պաշտօնէ այնքան խորացայ նիւթի մէջ, որ գիրք գրելու գաղափարը ծագեց ու արմատացաւ մի անտակ աննկատ: Իհարկէ, Լիտվայի Խորհրդարանի համար ընդարձակ տեղեկագիր, «Գենոցիդ» հանդէսի համար էլ աւելի ծաւալուն յօդուած գրելուց յետոյ, ցուցահանդէսը, նրա կատալոգը նոյնպէս իմ հեղինակածն էին: Որ գեղարուեստական տեքստը բոլորովին այլ բան է, ես յիշեցի գրասեղանին մօտենալուն պէս, բայց արդէն ուշ էր:

— Անհնար էք համարել եւ, այնուհանդերձ, գրել էք: Դժուարութիւնների հանդիպե՞լ էք:

— Նիւթի դիմադրութիւնը մեծ էր: Իրականութեան ուղղակի արձագանգներն ինձ չեն հրապուրում: Գերադասում եմ ստեղծագործական բացարձակ ազատութիւնը՝ զերծ ամէն կարգի կապանքներից: Նախորդ գրքերս պիտի որ հաստատեն ասածս: Այդ թւում և «Առաջնորդի կեանքն ու մահը», թէեւ այն իմ նախասիրած հոգեբանական վէպը չէ: Բայց մեր քաղաքական վայրիվերումների հրավառութիւնն այնքան շլացուցիչ է, որ չգիտես՝ ողբաս, թէ ծիծաղես: Ես ընտրեցի ծիծաղը: Երգիծական վէպն ինձ ազատութիւն տուեց, հետեւաբար եւ հնարաւորութիւն՝ գրական միջոցով առնուազն չզիջել անհեթեթ իրականութեանը...

— Այո, «Առաջնորդի կեանքն ու մահը» անխնայ սատիրական գործ է: Բայց էլ աւելի անսպասելի ձեր մօտեցումը Ցեղասպանութեան նիւթին: Իմ տպաւորութեամբ դուք հեռացել էք այդ նիւթի մատուցման աւանդական եղանակներից: Իհարկէ, գրքում կան նաեւ ողբերգական էջեր, յատկապէս տասնութամեայ Մարիամի տառապանքի ուղին Խարբերդից Տէյր-էլ-Զօր եւ Եուսուֆ Աղբօղլու - Յովսէփ Տէրգալուստեանի գողգոթան, բայց միւս էջերում գերիշխում են հեգնանքը, յաճախ՝ նոյնիսկ արհամարհանքը:

— Ես գրել եմ թերեւս ոչ այնքան Ցեղասպանութեան, որքան այն հնարաւոր դարձրած հանգամանքների մասին: Թերեւս նաեւ Ցեղասպանութեան նոյնքան տխուր ճակատագրի: Իհարկէ, մենք զայրանում ենք, վրդովւում, երբ Թուրք վարչապետը ձեռքը թափ տալով ասում է՝ «Եղածն ընդամէնը տեղահանութիւն էր», երբ ԱՄՆ-ի նախագահը Կոնկրեսին գրում է՝ «Ցեղասպանութիւնն այս զանգուածային կոտորածին յարիր պատասխան չէ», երբ մեր պատեհապաշտները ջուր են լցնում մեզ ուրացող պարտադրողների ջրաղացին, բայց կրկնում եմ, այս շուրջ հարիւրամեայ լկտի ներկայացումը, որ մեր հաշուին, բեմադրում են քաղաքակիրթ ներկայացող մարդասպաններն ու թալանչիները, բարեպաշտի դիմակով շահամոլ դատաւորները եւ մեր շարքերում առկայ յարմարուողականները, այնքան ցածրաճաշակ է, որ ուզես, թէ չուզես տեղիք է տալիս նաեւ լուրջ արհամարհանքի: Ես գիրքն արդէն աւարտում էի, երբ ձեռքս ընկաւ Իոսիֆ Բրոդսկու «Ճանապարհորդութիւն դէպի Ստամբուլ» էսսէն: Կարդացի եւ հասկացայ, որ աւելի լաւ բնաբան չէի կարող երազել. «Եւ եթէ դուք արդէն այն տարիքում չէք, երբ սուրն են հանում պատեանից կամ մագլցում ամպիոն, որպէսզի գլուխների ծովին գոռան իրենց զարշանքի մասին՝ առ անցածը, կատարուողն ու տեղի ունենալիքը, եթէ այդ ամպիոնը բացակայում է կամ եթէ այդպիսի ծովը ցամաքել է — այնուհանդերձ, մնում են դեռեւս դէմքն ու շուրթերը, որոնց վրայով կարող է դեռեւս սահել — ինչպէս մտաւոր, այնպէս էլ լիովին անդէմ հայեացքի առջեւ բացուող պատկերով յարուցուած — ժպիտն արհամարհանքի»: Ես գինուոր չեմ, երիտասարդ չեմ, իմ խօսելուց օգուտ չկայ, գրել եմ մի նպատակով՝ ուժերիս ներածին չափով թողնել գեղարուեստական վաւերագիրը ժամանակի այն հատուածի, որի մէջ ինձ ու իմ սերնդակիցներին վիճակուել է ապրել:

— Արդեօք աչքի առաջ ունեցե՞լ էք հերոսների նախատիպերը, որոնց հետ առընչւում էք վէպում: Ձեր գերդաստանը նոյնպէս անցել է սրի տակով, Ցեղասպանութեան մղձաւանջով եւ դուք առիթ էք ունեցել լսելու այդ պատմութիւնները:

— Ոչ, հերոսներս, յատկապէս գլխաւոր, հաւաքական կերպարներ են: Կան նաեւ հերոսներ, որոնք գալիս են իմ «Աղամամութ» եւ «5րդ փողոց» գրքերից: Սա նշանակում է, որ ծնողներիս, պապերիս, մեր տոհմի, հետեւաբար եւ իմ պատմութիւնն այստեղ չկայ: Ինքնակենսագրական հէնքով գրքեր շատ են գրուել թէ՛ մեզ մօտ, թէ՛ արտերկրում, կրկնելն անիմաստ էր: Առաւել եւս, որ իմ խնդիրը, ինչպէս ասացի, ոչ այնքան ինքնին Ցեղասպանութիւնն էր, որքան նրա ճակատագիրը: Մարդու, ազգի էութեան եւ գոյութեան խնդիրը: Ներկայ դէպքում, ինչպէս դուք յիշատակեցիք, դիտուած ցեղասպանութեան ակնոցով: Մեծ եղեռնը փորձաքար է բոլորի համար՝ թէ՛ անհատների, թէ՛ հաւաքականութիւնների ու կառավարութիւնների, որոնք այսպէս, թէ այնպէս հարկադրուած են վերաբերմունք դրսեւորել Հայոց ցեղասպանութեան նկատմամբ: Ասածս, սակայն, չի նշանակում, թէ ես գրել եմ ինձնից օտարուած մի բան: Ես ծնողներիս զաւակն եմ, տատս ու պապերիս թոռը, նրանց կորուստն իմ կորուստն է: Ինչպէս արդէն ասացի, ծնողներս ծանօթացել, ամուսնացել են այստեղ, բայց նրանք Վերին Բուլանըխի հարեւան գիւղերից են, այնպէս որ բացառուած չէ, որ ես ծնուէի իմ իսկական հայրենիքում, որը չեմ տեսել եւ չեմ տեսնելու՝ «... անկարող, — ինչպէս մայրս էր գրել իր յուշերի գրքում, - որպէս զբօսաշրջիկ անցնելու գաղթի արիւնոտ ճանապարհներով, որպէս հիւր թակելու ծննդավայրիս դռները»: Գրողն իրականութեան իր տարբերակն է ստեղծում՝ իրականութիւնն անցկացնելով իր միջով: Հետեւաբար, «Ժամանակի գետը» աշխարհի եւ իրականութեան իմ ընկալումն է, վերստեղծուած իմ ձեւով, որը, սակայն, յուսով եմ, կ'արձագանգուի նաեւ ուրիշ հոգիներում:

— Ինչո՞ւ, այնուհանդերձ, «Ժամանակի գետը»:

— Եթէ այսօր՝ Մեծ եղեռնից 93 տարի անց, մենք զբաղուած ենք նրանով, ինչը պիտի իր լուծումը գտած լինէր առնուազն դեռ Լօզանում, եթէ Թուրքիան դեռ շարունակում է յոխորտալ, շատ ու շատ պետութիւններ ու քաղաքական գործիչներ էլ իրենց թոյլ են տալիս Թուրքիային սատարել կամ իրենց ձեռնտու ձեւով խաղարկել Ցեղասպանութիւնը, նշանակում է՝ ինչ-որ բան մարդկանց, ազգերի ու պետութիւնների յարաբերութիւններում շարունակաբար այնպէս չէ, ինչպէս պիտի լինէր: 93 տարի մենք ծեծւում ենք ժամանակի ալիքներում, եւ յայտնի չէ՝ ինչքան է այսպէս շարունակուելու: Ժամանակը, այո, հոսում է, բայց հիմնականում փոխելով արտաքին փայլը: Եւ ես գրել եմ, ինչպէս գրքում է ասւում՝ «Գովք Ոճրագործութեան ու Աւարառութեան: Սնապարծութեան, Շահամոլութեան: Լկտիութեան ու Անամօթութեան: Անսքօղ, անսանձ, անվերապահ գովք: Ամենազզուելին, որ տեսել ենք անցաւոր կեանքում: Ամենամնայունը, որ դարէդար տանում եւ սերնդէ սերունդ մեր երեսին է նետում ժամանակի գետը»:

— Եւ ո՞ւր է մեզ տանում...

— Դէպի վաղուայ օրը, որը, ցաւօք, մեր ազգային խնդիրների համար նոյնքան մշուշոտ է, որքան երէկն ու այսօրը: Միջազգային յարաբերութիւններում հիմնական դերակատարութիւն ունեցող պետութիւնները՝ ԱՄՆ-ը, Եւրոմիութիւնը, Ռուսաստանը, հաւատարիմ են յօնքը շինելու տեղ աչքը հանելու իրենց քաղաքականութեանը: Արդէն շուրջ դար ու կէս (Բեռլինի վեհաժողովից հաշուած) նրանք զբաղւում են ջուր պղտորելով: Ինչի՞ն յանգեցրեց նրանց միջամտութիւնը Արեւմտեան Հայաստանում: Ցեղասպանութեան: Սահմանների անձեռնմխելիութեան նրանց գաղափարը երեւի լաւ է Եւրոպայում, բայց ոչ մասնաւորապէս Ադրբեջանում: Բայց դա ի՞նչ նշանակութիւն ունի գերտէրութիւնների համար: Եթէ չեմ սխալւում, 1992ին էր, որ եւրոպական դիտորդները եկան Ղարաբաղ, ծանօթացան իրավիճակին եւ, տուն վերադառնալով, գոհունակութեամբ զեկուցեցին. «Հաշուի առնելով կենդանի ուժի եւ տեխնիկայի տարբերութիւնը, Ղարաբաղը կը դիմանայ ընդամէնը երկու-երեք շաբաթ, որից յետոյ կը սկսուեն կոտորածն ու բռնագաղթը»: Եւրոպական մասնագէտների կանխատեսումը չիրականացաւ, եւ հիմա Արեւմուտքն ասես նպատակադրուած լինի Ղարաբաղը Ադրբեջանին վերադարձնել, որպէսզի հնարաւորութիւն ստանայ մարդասիրաբար զբաղուել Ադրբեջանի Հայերի շահերի անպտուղ պաշտպանութեամբ: Մարդու իրաւունքների պաշտպանութիւնը հրաշալի բան է, բայց մի ազգին միւսի կրնկի տակ դնելը մարդու իրաւունքների զանգուածային ոտնահարում է... Նոյնն էլ Ցեղասպանութեան հարցում: Երբ գրում էի «Ժամանակի գետը», մտքովս չէր անցնում, որ Հայաստանը երբեւիցէ կ'ընդունի պատմաբանների համատեղ յանձնաժողով ստեղծելու Թուրքական ծուղակ-առաջարկը եւ չեմ անդրադարձել դրան: Անհաւանականը, սակայն, իրականացաւ... Եւ, ինչ խօսք, գերտէրութիւնների շնորհիւ, որոնց շահերը պահանջում են, որ Ցեղասպանութեան հարցը օրակարգից դուրս գայ, եթէ չլուծուի էլ ի շահ Թուրքիայի, ապա գոնէ սառեցուի: Երանի թէ այս կանխատեսումս չիրականանայ, բայց համոզուած եմ՝ մեզ շատ ոգեւորող հեռանկարը, թէ ԱՄՆ-ի Կոնգրեսն առաջիկայում վերջապէս կը ճանա

ԻՐԱՔԻ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՄԱՍԻՆ

Իրաքի առաջնորդ Աւագ Արք. Ասատուրեան եկեղեցական համագումարի մը մասնակցելու համար Գալիֆորնիա գացած է ու հանդիպում ունեցած ՌԱԿ-ի կեդր. վարչութեան անդամներու հետ: Առաջնորդը համագումարին ներկայացուցած է Իրաքի քրիստոնեայ 14 համայնքները եւ ելոյթ ունեցած:

ՌԱԿ-ի վարչութեան անդամներուն հետ տեսակցութեան (Յուլիս 9) Աւագ Արք. ամփոփ տեղեկութիւններ տուած է իր գլխաւորած համայնքին մասին:

Ան, հակառակ վերջին տարիներու արտագաղթին, 17 հազար հոգիէ կը բաղկանայ: Վերաբացուած է Ազգային Թարգմանչաց – Սվաճեան վարժարանը եւ ունի 220 աշակերտ: Երկրին հիւսիսի շրջանի որոշ քաղաքներուն մէջ հայկական նոր համայնքներ կազմուած են: Գաղութը 11 եկեղեցի ունի. իր առաջնորդութեան տարիներուն մօտ 15 կրօնաւոր ձեռնադրուած է:

90% համեմատութեամբ հայախօս գաղութը, ինչպէս միշտ, շատ լաւ յարաբերութիւններ ունի տեղական բոլոր իշխանութիւններուն հետ: 1960-2001 տարիները կարելի է նկատել իրաքահայութեան հոգեւոր, ազգային եւ միութենական կեանքի ոսկեդարը. այդ տարիներուն մշակութային, ազգային եւ կրթական աշխոյժ գործունէութիւն տարուած է: Մինչեւ 2003 թուականը 450 աշակերտ կը հետեւէր եկեղեցիի քրիստոնէութեան կիրակնօրեայ դասերուն:

Եկեղեցապատկան հասութաբեր կալուածներուն 70%ը վերջին տարիներուն եկամուտ չեն ապահովեր. միւս կողմէ, գաղութը 300 կարօտեալ ընտանիք ունի, որոնց ամէն ամիս որոշ գումարով կ'օգնէ:

Առաջնորդը կոչ ուղղած է ըՍփիւռքի հայութեան որ իրենց եղբայրական նպաստը չզլանան այդ ընտանիքներուն: Նոյնպէս կոչ ըրած է որ անոնք չքաջալերեն իրաքցի Հայերը դէպի Յորդանան, Սուրիա, ԱՄՆ, Եւրոպա կամ Նոր Զելանտա եւ Աւստրալիա գաղթելու:

չի Հայոց ցեղասպանութիւնը, անշրջելի ընթացք հաղորդելով այդ խնդրին, Թաղուեց: Այդ յանձնաժողովը գուցէ երբեք էլ չստեղծուի, բայց թէ ԱՄՆ-ում, թէ Եւրոպայում այսուհետ այդ խնդիրը բարձրացնողների բերանը փակելու են, ասելով՝ Հայաստանն ու Թուրքիան քննարկում են այդ խնդիրը, մեր միջամտութեամբ չխանգարենք: Ոչ պակաս զարմանալի է նաեւ այն իրողութիւնը, որ մեր երէկուայ անհաշտ պատմաբաններն ու քաղաքագէտներն այսօր ջանում են դրական բան տեսնել այդպիսի յանձնաժողովին մասնակցելու մեր պատրաստակամութեան մէջ եւ մատից ծծած փաստարկներով փորձում այն արդարացնել: Այնպէս որ, ցաւով ասեմ՝ ըստ երեւոյթին ես ի զուր չեմ վէպում, ապագային նայելով, յիշատակել երէկուայ տխուր փորձը՝ մեր «անդէկ, ցաքուցրիւ, անգաղափար» ընթացքը:

«Ազգ»

(Մնացեալը յաջորդով)

Զրուցավար՝ ԳՈՀԱՐ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹ – ՀԲԸՄ-եան «Տէմիրճեան» կեդրոնին մէջ, Յունիս 22-ին, կազմակերպութեամբ ՀԲԸՄ – ՀԵԸ «Անդրանիկ» մշակութային միութեան, տեղի ունեցած է գրական-գեղարուեստական բ. հանդիպում մը «Պաալպեք 1965 լիբանանահայ երգի եւ պարի համոյթի նուաճումը» նիւթով: Կազմակերպիչ յանձնախումբին անունով Ռուզէն Ալեմեան-Մահսերեճեան բարի գալուստ մաղթելէ ետք յայտնած է որ «Պաալպեք 1965ը» գաղութին պատմութեան մէջ պարփակած է Հայ Դատ, մշակոյթ, տարբեր հոսանքներու գործակցութիւն: Նշած է որ 1965ը կը բնորոշուէր Մեծ Եղեռնի յիսնամեակով եւ Ապրիլեան զոհերու յիշատակը ոգեկոչելու եւ հայ ժողովուրդի գոյութեան երթը իմաստաւորելու նպատակով կազմակերպուած են բազմարնոյթ ձեռնարկներ: Այսուհետեւ, 45 վայրկեան տեւողութեամբ ցուցադրուած են 1965ի Պաալպեքի փառատօնին երգի ու պարի համոյթի տեսերիզէն բաժիններ: Ձեռնարկի աւարտին տեսերիզը եւ ծաղկեփունջեր յանձնուած են այն մասնակցողներուն, որոնց հետ կազմակերպիչ յանձնախումբը կրցած էր կապ հաստատել:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹ – Յակոբ Տէր Մելքոնեան սրահին մէջ, Յունիս 20ին, Լիբանանի մանրակերտը մարմնաւորուած է Ազգ. Աքսոր Քասարճեան նախակրթարանի եւ մանկապարտէզի աշակերտներուն կողմէ, որոնք սրահը լեցուցած էին եւ հիւրերը իրենց հետ տարած են պտոյտի մը դէպի լիբանանեան զանազան շրջաններ՝ «Յարգանք Լիբանանի» խորագիրը կրող ամավերջի իրենց հանդէսի ընթացքին: Հայաստանի հեռատեսիլի կայանի թղթակիցներէն «Օտար ամայի ճամբեքի վրայ» յայտագիրը պատրաստող Ռաֆայէլ Յակոբեան Պէյրութ գացած է յատուկ յայտագիր մը պատրաստելու եւ Լիբանանցիները զինք տարած են Ժիպէյլ, Պաալպեք, Այնճար, Պէյթէին, Սայտա, Պէյրութ եւ Պուրճ Համուտ: Իւրաքանչիւր վայր հասնելով թղթակիցը ծանօթացած է տեղւոյն պատմութեան, արժանիքներուն եւ իւրայատկութիւններուն, ականատես ալ եղած է տեղւոյն աւանդական պարերուն, երգերուն, յատուկ տեղ մը տրամադրելով նաեւ հայկականին: Ապա, տեղի ունեցած է մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի շրջանաւարտներու վկայականներու բաշխումը:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹ – Համազգայինի Լեւոն Շանթ մշակութային կեդրոնի «Գ. եւ Հ. Արմէնեան» սրահին մէջ, Յունիս 28ին, կազմակերպութեամբ «Թորոս Ռոսլին» կերպարուեստի դպրոցին, տեղի ունեցած է 2007 – 2008 տարեշրջանի աշակերտական հաւաքական ցուցահանդէսը: Բացման խօսքը արտասանած է Համազգայինի «Թ. Ռոսլին» կերպարուեստի դպրոցի գեղարուեստական պատասխանատու Ժանէթ Եափուճեան, որ նշած է թէ այս ցուցահանդէսը առիթ մըն է ամփոփումն ու հաշուետուութիւնը կատարելու դպրոցին միամեայ տարեշրջանին: Խօսք առած է նաեւ հայաստանցի քանդակագործ Մկրտիչ Մազմանեան, որ բարձրօրէն գնահատած է դպրոցին գործունէութիւնը: Յուսկ, կատարուած է վկայականներու բաշխումը:

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

ՅԱՌԱՋ-83

Մամուլի բախտորոշ դերին, անոր այլապէս ազդու ուժին սահմանուած բանաձեւումներուն մէջ, ապահովաբար, յայտնօրէն, որոշիչ կրնանք նկատել Թոմաս Ճէֆերսընի սա միտքը,– Եթէ ինծի յանձնարարուէր ճշդել, թէ նախադասելի է ունենալ կառավարութիւն մը առանց օրաթերթերու, կամ՝ օրաթերթեր առանց կառավարութեան, վայրկեան մ'իսկ պիտի չտատամսէի ըսելու թէ՝ կը նախընտրեմ վերջինը:

Բառախա՞ղ, մաքի մարզա՞նք թէ տարակարծ մտածում: Ո՛չ մէկը, անկասկած: Քանի ճշդողը ամերիկեան պատմութեան, յատկապէս անոր սաղմնաւորման, կազմաւորման օրերու ականատես դէմքերէն գլխաւորը կը նկատուի: Յամենայն դէպս, մին ասոնցմէ: Ստուգիւ, Մ. Նահանգներու երրորդ նախագահը՝ Ճէֆերսըն (1801–1809) իրաւաբան եւ հրապարակագիր միանգամայն, բծախնդիր մօտեցումով մը կը ձգտի ապահովել սահմանադրական կարգ ու սարքին օրինականութիւնը: Երաշխաւորել իւրաքանչիւր քաղաքացիի անյեղլի իրաւունքները:

Անկախութեան Յայտարարութիւնը մշակող իրաւախոհ դէմքին համար մամուլին կը վիճակի երկրի մը սահմանադրական կառոյցը անաղարտ պահելու, հաւաքականութիւններու եւ անհատներու իրաւունքները պաշտպանելու, հոսկէ եւ հոնկէ կատարուող ոտնձգութիւնները մերկացնելու եւ զանոնք դատափետելու առաքելութիւնը: Մէկ խօսքով՝ հանրային կեանքը իր մաքուր, վսեմ, վեհ ուղիին մէջ պահպանելու կոչումը:

Ուրեմն չգոհանալ պարզ լրատուի դերով, թէկուզ նոյնիսկ ամբողջական եւ լայն շրջանակով: Ո՛չ ալ բաւարարուիլ քաղաքական, ընկերային թէ այլ յարակից երեսներու մեկնաբանութեամբ, հետեւելով օրուան անցուդարձերուն: Նկատի առնելով միայն շրջապատի՝ շրջանի մտայնութիւնները, նախապաշարումները, արմատացած եւ կոչկոռ դարձած տեսակէտները:

Մամուլը, երբ իր դերին եւ կոչումին մէջ կը մնայ, առանց երկմտելու, տատամսելու եւ ընկրկելու, այսինքն՝ երբ տեսակէտի արտայայտութեան միջոց կը ծառայէ, ի վերջոյ կը դառնայ շինարար ձեռք եւ փնտռուած դաստիարակ:

Պահ մը մտաբերեցէք, թէ ի՞նչ կ'ըլլար, ի՞նչ կրնար ըլլալ մեծ թէ փոքր հաւաքականութիւններու, տիրակալ թէ ենթակայական վիճակի մատնուած երկիրներու ու ժողովուրդներու կեանքը, ըսենք նաեւ պատմութիւնը, առանց մամուլի: Առանց առողջ մտածումի եւ կորովի կեցուածքի տէր լրատուական միջոցներու:

ՅԱՌԱՋ, ահա՛, ութսուն եւ աւելի տարիներէ ի վեր, ճշդիւ՝ 1925էն ցայսօր, յամենայն բծախնդրութեամբ, յամենայն հաւատարմութեամբ, թումբ եւ պատուար խորտակելու գնով մանաւանդ, կը լծուի այս այլապէս հրահանգիչ-կրթիչ աշխատանքին: Յիրաւի, կը դառնայ ողջամիտ, ուղղադատ ուղեվարը մեր ազգային կեանքին: Մտաբերենք՝ երկար ատեն այնքան եռեւեփ, հո՛ս թէ այլուր:

Պարտինք հաստատել աներկբայ իրողութիւնը: Իր այդ կոչումին եւ ստանձնած առաքելութեան իսկ բերումով,– կամ՝ եթէ կ'ուզէք ի հետեւութիւն ասոնց,– ՅԱՌԱՋ փութով կը զգենու Ազգային Հիմնարկի մը նկարագիրը: Կը դառնայ այդպիսին: Զի կը նկատուի բաբախուն սիրտը եւ, միաժամանակ, արթուն միտքը նորակազմ գաղութին: Կազմակերպ ոգին ասոր: Դեռ աւելին՝ հեղինակաւոր անուն՝ սփիւռքեան տարածքին: Ասոնք՝ արտասահմանեան Հայ Մամուլի տարեգրութեան մէջ նշանակալի երեւոյթներ են, անկասկած:

Բարեբախտ գաղութ: Քանի խանձարուրի պահէն կ'ունենայ, իբր հեղինակաւոր անուն, Մայրենիով արբշիռ վաստակաշատ Գրիչ մը: ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ: Խոժոռ եւ ազդու, խորքին մէջ թելադրիչ ժըպիտով,– այդպէս «տեսայ» զինքը տարիներ շարունակ՝ նկարուն շըրջանակով, խմբագրատան գրասեղանիս պատին ագուցեալ–: Հայ Մամուլի տիտան մը, անտարակոյս, որ Պոլսէն մինչեւ Հայրենի գաւառ, հոնտեղերէն մինչեւ լպըրծուն պողոտաները Լոյս քաղաքի, անսովոր տենդով, արտասովոր կիրքով կը փարի ու կը սիրէ, կը փայփայէ, ու կը պաշտէ մեր յաւերժ խնկելի ՀԱՅԵՐԷՆԸ: Եւ, մարտունակ ջիղով կը պայքարի հայերէնը աղճատող անոպայ փերեզակներուն դէմ: Ե՛ւ կը դատափետէ ե՛ւ կը սրբագրէ ու մանաւանդ՝ կը ճշդէ: Յիրաւի, կը դառնայ թէ՛ խստապահանջ ոստիկանապետ լեզուի, թէ՛ մեծահոգի ուսուցիչ թերխաս գրիչներու:

Բարեբախտ գաղութ: Քանի «Յառաջ»ի ճամբով կը յառնէ պայծառ դէմքը ուրիշ վաստակաւորի մը՝ ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ: Հաստատենք, թէ գլխագիր Շ.էն ետք,– երկար ատեն ալ անոր հետ կողք կողքի–, ան կը դառնայ այն մարտընչող գրագէտը, որ իր ճանկերը լայն-լայն բացած կը պայքարի լեզուն խաթարող, աղճատող մերօրեայ դրուժաններու դէմ: Իսկապէ՛ս, ճակատ կը յարդարէ «Տիրոջ Այգի»էն, յայտնապէս արեւմտեան հատուածին մէջ իրենց նախիրը արածող անտաշ հօտաղներու դէմ:

Գրչի անխոնջ մշակ մըն ալ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ: Պոլսոյ «Ժամանակ»էն մինչեւ փարիզեան «Յառաջ» լրագրական փորձով վարժ այս գրիչը, յատկապէս թերթին Օրուան Խօսքերով, յամառ հետեւողականութեամբ, օրինակելի ջանադրութեամբ լուսարձակի տակ կ'առնէ Հայ Կեանքը իր հեռու մօտիկ անցեալի աղու-լեղի արարներով, յայտնօրէն երեւելի, մեծարելի անուններով եւ, արտակարգ յիշողութեան իբր արդիւնք՝ իրենց յետին մանրամասներով: Լեզուն՝ պարզ եւ դիւրասահ:

Պատիւս արժանաւորացի կարգով արձանագրենք բարեբախտ իրողութիւնը: Լուսաշող հիմնադրին մահով բոլորովին թափուր չի մնար թերթին պսակեալ Աթոռը:

Քիչ թերթեր կրնանք թուել, որոնք միս եւ ոսկոր դարձած ըլլան իրենց անմիջական շրջանակին հետ: Շրջան մը Պոլիս եւ գաւառը նոյնացած էին Ազատամարտի հետ՝ ազգային, քաղաքական, ընկերային թէ մշակութային երեսներով: Ֆրանսահայ գաղութ ըսել՝ անոր կազմութենէն այսօր, կը նշանակէ ցոյց տալ Յառաջի 80 եւ աւելի տարիներու հաւաքածոները:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

83-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. _ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 500 *եւրօ :*

ARMENIE 2008

Demandez notre brochure ARMENIE 2008.

Vous y trouverez différentes formules de séjours à la carte, de circuits accompagnés et extension au Karabagh.

● SABERATOURS
Le spécialiste des voyages en Arménie
11 rue des Pyramides
75001 **PARIS**
☎ 01.42.61.51.13
e-mail : armenie@saberatours.fr

● SEVAN VOYAGES
48 Cour de la Liberté
69003 LYON
☎ 04.78.60.13.66
e-mail : sevan@selectour.com

● WASTEELS VOYAGES
67 La Canebière
13001 MARSEILLE
☎ 04.95.09.30.60
e-mail : marseille@wasteels.fr

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Փարիզի Կրօնական Ընկերակցութիւնը որ կը հովանաւորէ Կիրակնօրեայ միօրեայ Հայերէնի ուսուցման դասընթացքները, ներկայիս կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ կրթական տարեշրջանին համար արձանագրութիւնները սկսած են արդէն :

Ներկայիս հաճոյքն ունինք նաեւ հաղորդելու թէ 8 – 13 *տարեկան ֆրանսախօս երախաներուն համար Առաջնորդարանի հովանաւորութեամբ յառաջիկայ Սեպտ.* 24*էն սկսեալ բացուած են նաեւ Հայերէնի ուսուցման դասընթացքներ, որոնք տեղի պիտի ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը* 10*էն* 12*, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ :*

Դասընթացքները պիտի դասաւանդուին Տիկին Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի կողմէ : Դասընթացքը ձրի է : Հայերէնախօսութեան մէջ արդիւնք ձեռք ձգելու համար աշակերտներու հետեւողական ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

Ծնողներէն կը խնդրուի իրենց զաւակները արձանագրել անյապաղ, դիմելով Առաջնորդարանիս Դիւանին, հեռախօսելով 01·43·59·67·03 *թիւին :*

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES

Dimanche 14 septembre

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA SAINTE CROIX
au Collège Samuel Moorat des Pères Mekhitaristes
26 rue Troyon — 92310 SEVRES

Dans ce cadre prestigieux, dépositaire des souvenirs de l'histoire des Arméniens et des Français, nous vous proposons une journée exceptionnelle :

11h : Divine liturgie dans le salon du Collège
15h : Repas sous les frondaisons.
Animation musicale par l'**Orchestre SPITAK**

Jeux pour les enfants — Tirage des tombolas enfants et adultes.

P.A.F. : Adultes 20 euros — Enfants : 12 euros

Pour éviter de mauvaises surprises, réservez dès maintenant par téléphone
01 44 59 23 50 ● 01 40 51 11 90

(Շար. Ա. էջէն)

հակակշռի տակ են լրագրողները : Այս եւ այլ խստութիւններու դիմաց, կայ Արեւմուտքի աւանդական միամտութիւնը :

ՕԼՄԵՐԹ յայտարարեց թէ պիտի քաշուի իշխանութենէն երկու ամիսէն, երբ տեղի ունենան իր կուսակցութեան (Քատիմա) ընտրութիւնները, որոնց պիտի չմասնակցի : «Երբ, կուսակցութեան յաջորդ ղեկավարը ընտրուի, վարչապետի իմ պաշտօնէս կը հրաժարիմ, թոյլ տալու համար ընտրուած ղեկավարին որ ուրիշ կառավարութիւն մը կազմէ արագօրէն եւ արդիւնաւէտ : Ընտրութիւններուն պիտի չմասնակցիմ եւ պիտի ընդունիմ արդիւնքները» : Օլմերթ կ'ընդունի որ սխալներ գործած է, կը ցաւի, բայց իր պաշտօնէն կը քաշուի պատիւով, ապա պիտի փաստէ որ անմեղ է : Չուզեր ընդունիլ կաշառակերութեան եւ այլ յանցանքներու մեղադրանքները :

ԼԻԲԻԱ սկսած է մասամբ մեղմացնել այն խիստ հակազդեցութիւնները որոնց դիմած էր Զուիցերիոյ դէմ, այս վերջնոյն ընթացքին պատճառաւ Քատաֆիի տղուն հանդէպ : Անոր տղոցմէ մէկը՝ Հանիպալ բիրտ վերաբերում ունեցած էր պանդոկի մը պաշտօնեաներուն նկատմամբ եւ ձերբակալուած էր, ապա ազատ արձակուած փրկագինի փոխարէն : Լիբիա ձերբակալած էր զուիցերացի երկու ներկայացուցիչներ՝ Նէսլէ եւ Ա.Պէ.Պէ. հաստատութեանց, բայց քանի մը օր յետոյ ազատ արձակած էր, թոյլ չտալով սակայն որ երկրէն հեռանան : Լիբիա վերսկսած է նաեւ քարիւղի հայթայթումը, զոր դադրեցուցած էր :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ յայտարարած է որ Յուլիս 30*էն կը սկսի քաշել իր զինուորները* (400 *են) Աբխազիայէն, երկաթուղիի գիծին պատճառաւ : Վրաստան ԱՄՆ եւ ՕԹԱՆ բողոքած էին Մայիսին այդ զօրքերուն առաքման դէմ :*

ՍՈՒՐԻՈՅ մէջ, Յուլիս 30*ին բացուած է* 12 *ընդդիմադիրներու դատավարութիւնը : Անոնք* 2005*ին ստորագրած էին «Դամասկոսի յայտարարութիւնը», որ կոչ մըն էր ժողովրդավարութիւն հաստատելու Սուրիոյ մէջ : Ամբաստանեալներու մէջ են նախկին երեսփոխան Ռիատ Սէյֆ, գրագէտ Ալի Ապտալլահ եւ բժիշկ մը՝ Վալիտ Պունի :*

ՊՈԼՍՈՅ զոյգ պայթումներով ահաբեկչական արարքին պատասխանատուութեան կասկածով ինը հոգի հսկողութեան տակ առնուած է : Բոլորն ալ քրտամէտ կուսակցութեան երիտասարդական խումբերուն անդամ են :

ԻՐԱՆԻ նախագահը Մ. Ահմատինեժատ բացումը կատարելով չէզոք երկիրներու նախարարական նիստի մը Յուլիս 29*ին, յայտարարած է որ «Մեծ պետութիւնները անկման ճամբուն վրայ են : Չէզոք երկիրները աւելի քան երբեք կրնան օգտագործել այս միակ առիթը ուր կը գտնուին կարգադրելու համար համաշխարհային հարցերը եւ բարելաւելու՝ քաղաքական, տնտեսական, ընկերային միջազգային սիսթեմը» :*

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Վերապահեցէ՛ք
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30-Ի ԿԻՐԱԿԻՆ
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի
Միջին Ֆրանսայի 6 մասնաճիւղերը

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԿԱԼԱՑՈՎ

կը տօնեն միութեան 80*ամեակը*
կիրակի, Նոյեմբեր 30,
կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Տէսինի (Թոպոկանի սրահներուն մէջ :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉԽԱՉԱՁԵՒԵԼ :

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի Հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16*ին : Դասընթացքները ունին տարբեր մակարդակներ :*

– Նախակրթարան (6 *տարեկանէն սկսեալ),*
– Միջանկարգ–երկրորդական,
– Պաքալորէայի Նախապատրաստական եւ պաքալորէա,
_ Չափահասներ :

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Երեքշաբթի օրերը ժամը 18*էն սկսեալ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝*

45 rue de la Défense —
92130 Issy-les-Moulineaux

Արձանագրութիւն եւ տեղեկութիւն՝ տեղւոյն վրայ, կամ հեռաձայնել՝
01·46·42·45·25 *կամ* 06·82·89·16·44 *թիւերուն, Շաքէ Կիրակոսեանին :*

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

Reprise des activités 2008 – 2009

Le Lundi 22 septembre 2008
4 jours d'inscriptions en septembre :
Vendredi 12 et Mardi 16 de 17h à 19h
Samedi 13 et Mercredi 17
de 14h30 à 17h30

En 2007-2008, la MCA a inscrit 342 enfants, adolescents et adultes.
N'attendez pas, inscrivez-vous aussi !
Attention futurs bacheliers,
l'arménien s'étudie tout au long de la scolarité.

LANGUE ARMENIENNE (16 niveaux)
de l'Eveil au langage au BAC 2010
et pour adultes.
CIVILISATION ARMENIENNE (3 niveaux)
de l'Heure du conte à l'Eveil à l'identité et à la culture.
Nouveauté : Cours pour lycéens (BAC).
MUSIQUE
Piano — Violon — Guitare — Solfège
Nouveauté : Musique d'ensemble.
DANSE ARMENIENNE (10 disciplines)
de l'initiation aux classes mixtes. Du Classique (sur audition) de la danse de scène au folklore et pour jeunes gens.
ARTS (4 niveaux)
Du dessin à la peinture autour des arts plastiques.
Nouveauté : Cours pour adultes.
ECHECS (2 niveaux)
Cours et tournois.
Egalement :
MEDIAS RADIO sur AYP FM
tous les mercredis de 10h20 à 11h30.
BIBLIOTHEQUE DE PRET pour adultes
DIFFUSION LIVRES en langues arménienne et française.

Renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.com

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՏՕՆ Է ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ
ՍՐԲՈՒՀԻՈՅ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ

Այս առթիւ պատարագ կը մատուցուի : Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Առաջնորդ
Ֆրանսայի Հայոց Թեմի
Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին :
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի աւանդական օրհնութիւն :
Ծանօթ.– Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 18
Բ. օր Վերափոխման
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց ազգիս Հայոց :
Ժամերգութիւն՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին :

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Ժամերգութիւն՝ ժամը 9·30ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·15ին :
Յաւարտ պատարագի խաղողի օրհնութիւն :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 18
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10ին :
Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան պաշտօն վասն համօրէն ննջեցելոց :

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Խաղողօրհնէք՝ ժամը 12ին :
Խաղողօրհնէքի աւարտին սիրոյ սեղան եկեղեցւոյ մօտակայ «Ոսկեան» սրահին մէջ :

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 18
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց՝ ժամը 12ին :

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Օգոստոս ամսուան ընթացքին, Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ պատարագ տեղի չունենար հետեւեալ Կիրակիները.–

Օգոստոս 3ին, Օգոստոս 10ին, Օգոստոս 24ին :

Կիրակի, Օգոստոս 17ին, *Ս. Աստուածածնի տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին տեղի կ'ունենայ աւանդական Խաղողօրհնութիւնը :*
Պատարագները կը վերսկսին կանոնաւորաբար Օգոստոս 31էն *սկսեալ :*

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՏՕՆ Է ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ԴԱՒԻԹ ԱՐՔ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «Խաղողօրհնէք»ի աւանդական արարողութիւնը :
Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են խաղող նուիրել կըրնան ուղարկել եկեղեցւոյս դիւանատունը :

ՍԷՆ ԼՈՒԻ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ
Պատարագ՝ ժամը 10ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԵԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն :
Խաղողի նուէրները կարելի է ընել թաղականութեան կամ տիկնանց միութեան մօտ :

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 2-3
SAMEDI-DIMANCHE
2-3 AOUT
2008

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22.014 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22.014

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՈՒՂԵՂԻ ԿԱՆԽԱՀԱՍ ԽԱՆԳԱՐՈՒՄԷ ԿԸ ՏԱՌԱՊԻ

Գոհացում տալու համար Մեսրոպ պատրիարքին առողջական վիճակին մասին համայնքին հետաքրքրութեան, Յուլիս 30ին Կրօնական Ժողովը հանդիպում մը կազմակերպած է ու տեղեկութիւն տուած բժշկական տեղեկագիրին առընչութեամբ:

Ինչպէս կը տեղեկացնէ «Մարմարա» (Յուլիս 31), երեք մասնագէտ բժիշկի պատրաստած տեղեկագիրով ըսուածը այն էր պատրիարքը կը տառապի ուղեղի ճակատային մասի կանխահաս խանգարումէ մը որ պատճառ է մոռացումի, հետաքրքրութեան կորուստի, ուշադրութեան պակասի եւ վերաբերումի հարցերու: Կացութիւնը կ'ամփոփուի որպէս կանխահաս ծերութիւն:

Պատրիարքական փոխանորդ Շահան Եպիսկ. Սվաճեան յայտարարած է թէ Մեսրոպ Արք. հակառակ իր առողջական կացութեան իր աթոռին վրայ է, եկեղեցական գործերը կանոնաւորապէս կը կատարուին, անտեղի աճապարանքի ու աւելորդ խօսակցութիւններու պէտք չկայ:

Նոյն հանդիպումին Արամ Եպիսկ. տեղեկացուցած է թէ Մշակոյթի նախարարութիւնը հրաւիրած է հայ համայնքը, մասնակցելու 2010ին Պոլսոյ մշակոյթի տարուան: Ընդհանուր կարծիքը այն եղած է որ համայնքը լաւագոյն ձեւով պէտք է կազմակերպէ այդ մասնակցութիւնը: Առ այդ պարտականութիւն տրուած է բանահաւաք Արուէն Եարմանին որ յանձնախումբ մը կազմէ ու ձեռնարկէ պատրաստութեան:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԻՆ ԱՐԳԻԼՔՆԵՐԸ ԱԳ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Սահմանադրական ատեանը փակումի վճիռ չարձակելով հանդերձ, որոշ սահմանափակումներ բերած է ԱԳ կուսակցութեան յետագայ գործունէութեան: Արդէն ատեանը հաստատած է թէ կուսակցութիւնը աշխարհականութեան դէմ գործունէութիւն ունեցած է եւ ազդարարած է չշարունակել նոյն ուղղութեամբ: Օրինակ, ատեանը չեշտած է թէ ընդունելի պիտի չնկատուին լաչակի ազատութեան խնդրին կրկին արծարծումը, կրօնական վարժարաններու յաւելեալ իրաւունքները, Գուրանի դասընթացքներու յաճախելու տարիքը 15էն 12ի զեղչելու փորձերը, դասագիրքերուն մէջ աւելորդապաշտութիւն նկատուող պարբերութիւններ զետեղելու միտումը, եւլն.: Անոնցմէ զատ, ըսուած է տակաւին թէ թոյլատրելի պիտի չհամարուին հաւաքոյթներու մէջ արական եւ իգական բաժիններու անջատումը, ԱԳ կուսակցութեան պատկանող քաղաքապետարաններու արդիականութեան անյարիր կարգադրութիւնները, Պոլսոյ մէջ ծովագնացի ծանուցումին արգելքը, աղօթարան–հանրակառքեր շրջանառութեան դնելու միտքը, Առողջապահական նախարարութեան մէջ լաչակաւոր բժշկուհիներու պաշտօնավարումի արտօնութիւնը, եւլն.:

Անսաստելու պարագային Սահմանադրական ատեանը կրկին հետապնդումի պիտի ձեռնարկէ նոյն կուսակցութեան դէմ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՆԿՐԷՍ»Ի ՀՌՉԱԿԱԳԻՐ

Ընդդիմութեան Օգոստոս 1ի հանրահաւաքը կոչուած է հիմնական հանգրուան մը ըլլալու շարժումի հոլովոյթին մէջ: Ինչպէս յայտարարած է Համաժողովրդական շարժումի կեդրոնի ներկայացուցիչ Լ. Զուրաբեան, այդ օրը շարժումի հիմը կազմող կուսակցութիւնները կը ստորագրեն «Հայկական ազգային Գոնկրէս»ի հիմնումի հռչակագիրը: Հանրահաւաքի ընթացքին միայն կը յայտարարուին քաղաքական այն ուժերը որոնք ցանկութիւն յայտնած են մաս կազմելու անոր:

Անդրադառնալով Յուլիս 4էն Հիւսիսային պողոտային վրայ սկսած նստացոյցին, Լ. Զուրաբեան ըսած է թէ ան շատ արդիւնաւոր եղած է. եւ բացատրած է «արդիւնքը». Նստացոյցը դրաւած է միջազգային հանրութեան ուշադրութիւնը եւ առիկա Հայաստան առաջնորդած է եւրոպական կառոյցներու պատուիրակներ, որոնք իշխանութեան դէմքերու հետ տեսակցութիւններու ընթացքին եւրոպական բանաձեւերու կիրարկութեան առումով հանդէս եկած են «կոշտ դիրքորոշմամբ»:

* * *

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՓՈԽՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԹԵՀՐԱՆԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Արտաքին գործերու փոխնախարար Գեղամ Ղարիբջանեան Յուլիս 29–30ին երկօրեայ աշխատանքի այցով Թեհրան գտնուած է, մասնակցելով Ջէզոք երկիրներու շարժումին արտաքին գործերու նախարարներուն 15րդ համաժողովին, ուր Հայաստան դէտի կարգավիճակ ունէր: Այդ օրերուն փոխնախարարը հանդիպումներ ունեցած է Բելառուսի, Թիւրքմէնիստանի, Լիբանանի, Սուրիոյ, Քուէյթի իր պաշտօնակիցներուն հետ: Գլուխ – գլխի տեսակցութիւն ունեցած է Իրանի արտաքին գործերու նախարար Մ. Մոթթաքիի հետ: Այդ տեսակցութեան նիւթ եղած է Հայաստանի արտաքին գործերու նախարար Է. Նալպանտեանի Թեհրան այցին մանրամասնութիւնները, օրակարգը:

Գ. Ղարիբջանեան կարճատեւ հանդիպումի մը առիթը ունեցած է Իրանի նախագահ Մ. Ահմատինեժատի հետ ալ որ խնդրած է ջերմ ողջոյնները փոխանցել նախագահ Ս. Սարգսեանին:

* * *

ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ Ա. ԽՈՒՄԲԸ ՓԵՔԻՆ ՄԵԿՆԱԾ

Հայաստանի մարզական պատուիրակութեան առաջին ներկայացուցիչները Փեքին մեկնած են Յուլիս 31ին: Նշանաւոր Նորայր Բախտամեանի ու ժիւտոյի վարպետներ Արմէն Նազարեանի ու Յովհաննէս Դաւթեանի հետ մեկնած է պատուիրակութեան նախագահ Դերենիկ Գաբրիէլեանը: Յաջորդ օրն ալ կը մեկնէին կոփամարտիկները եւ ծանրաբարձ Հըռիփսիմէ Խուրշուդեանը: Օգոստոս 4–5–6ին կը մեկնին ծանրաբարձութեան արական խումբը, յունահռոմէական ոճի ըմբիշները, լողի եւ թեթեւ աթլեթիզմի ներկայացուցիչները, ազատ ոճի ըմբիշները եւ Փեքինի կողմէ արտօնագիր ըստացած լրագրողները:

* * *

Ողիմպիական խաղերուն շարք մը հայ մարզիկներ հանդէս կու գան նաեւ այլ երկիրներու դրօշներուն տակ:

Անոնցմէ են Պուլկարիայէն ըմբիշ Ա. Նազարեան, Գերմանիայէն ծանրաբարձ Ա. Շալոյեան, Ռուսաստանէն ըմբիշ Վարդերես Սամուրղաշեւ եւ կոփամարտիկ Դաւիթ Հայրապետեան, Շուէտէն ըմբիշ Արա Աբրահամեան, եւլն.:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱԶՆԻՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Արձակուրդի առթիւ, տպագրական յաւելեալ դժուարութիւններու հետեւանքով, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ ՕԳՈՍՏՈՍ 4էն 25 (Օգոստոս 5էն մինչեւ Օգոստոս 26ի թիւերը): Խմբագրատունն ալ փակ է Օգոստոս 4էն 25:

ՄԵՐ ՅԱՋՈՐԴ ԹԻՒԸ՝ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 26:

A NOS ABONNES

«Haratch» ne paraîtra pas pendant trois semaines au mois d'août (numéros datés du **5 au 26 août**). Les bureaux restent fermés à la même période.

Notre prochain numéro portera la date du **Mardi 26 août.**

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԵԼԻ մէջ Օլմերթի յաջորդութեան մենամարտը արդէն իսկ սկսած է: Նեթանիահու եւ Լիվնի պատրաստ են եւ հակառակ անոր որ Նեթանիահու նախընտրութիւն կը վայելէ եւ կը կարծուի որ կրկին իշխանութեան գլուխ կու գայ (1996էն 1999) վարչապետ եղած է), բայց կայ նաեւ Ցիփի Լիվնիի պարագան եւ աթոռամարտը սուր բնոյթ առած է:

ՔԱՐԱՃԻՉ վերադառնալէ ետք իր նախկին, ծանօթ դիմագիծը, Յուլիս 31ին, առաջին անգամ ըլլալով ներկայացած է Լա Հէյի պատժական ատեանին: Յայտնած է որ փաստաբան չունէր: Ներկայացած է որպէս զոհ մը, որ «առեւանգուած» է: Ամբաստանած է Միացեալ Նահանգները, որոնք դրժած են զինքը անպատիժ ձգելու իրենց խոստումը, թոյլ տալով որ ներկայացուի Լա Հէյի ատեանին: Իրեն դէմ եղած ամբաստանութիւնը 11 գլուխներէ կը բաղկանայ՝ ցեղասպանութիւն, պատերազմական ոճիր, մարդկութեան դէմ ոճիր, եւլն., եւլն.: Բուն դատավարութիւնը կը սկսի քանի մը ամիսէն: Երբ սկսի խօսիլ, կրնայ շատ նեղ կացութեան մատնել արեւմտեան ճակատը (ՕԹԱՆ, Ֆրանսա, ԱՄՆ, Անգլիա) որ գաղտնաբար բանակցած է իրեն հետ այդ շրջանին (1992-95): Արդէն երբ յայտարարած է որ համաձայնութիւն գոյացած է ամերիկացի բանագնացին՝

(Շար.ը Դ. էջ)

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵՆԷՆ ՎԵՐԱՊՐԱԾ ԱՊՏՈՒՐՐԱՀՄԱՆ ԵԱՒՈՒԶ ԿԸ ՊԱՏՄԷ

Քրտական օրաթերթը «Եէնի Էօզկիւր փոլիթիքա» (Օգոստոս 1) տեղ տուած է Ուրֆայի բնակիչ 104 տարեկան Ապտուրրահման Եաւուզի յիշածներուն: Ան ծընած է 1904ին. ականատես եղած է բազմաթիւ վայրագութիւններու: Ինք եղած է մէկը անոնցմէ որոնք քիւրտ ընտանիքներու շնորհիւ կենդանի մնացած են:

Պատմելէ ետք տարագրութեան, սպանութեան, բռնաբարումի դէպքեր, կ'ըսէ.

«Մարդիկ այնպիսի կացութեան մատնուած էին որ կը նախընտրէին իրենք իրենց միջոցներով մեռնիլ, քան՝ գնդակահարուիլ: Կիներ գետերը կը նետուէին ու ջուրին երեսը մարդոց դիակներով կը պատուէր: Պատմելիք շատ ու շատ բան կայ, բայց յիշողութիւնս չի զօրեր»:

ԼՂՀ

ՀՐԱԴԱԴԱՐԸ ԽԱՆԳԱՐՈՒԱԾ

ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախարարութեան մամուլի բաժինը հաղորդագրութեամբ մը տեղեկացուցած է թէ յատկապէս Յուլիս 28-29 գիշերը եւ օրուան ընթացքին աշխուժացում նկատուած է հայեւատրպէյճանական շփումի գիծին ատրպէյճանական կողմը: Անոնց դիրքապահները կրակ բացած են ղարաբաղեան դիրքերուն վրայ: Հայկական կողմէն պատասխան կրակոցներով միջադէպը փակուած է: ԼՂՀ բանակը կորուստ արձանագրած չէ:

* * *

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Հադրութի շրջանին մօտ աւարտական փուլի հասած են «Հայաստան» Հիմնադրամի հինգ ծրագիրներ: Տող–Հադրութ կազմուղի կառուցումը, խմելու ջուրի ցանցի վերականգնումը, Տողի դպրոցին նորոգութիւնը կարելի եղած է 2006ի հեռատեսիլի հանգանակութեան միջոցներով: Առաջին երկուքին հարկաւոր միջոցները տրամադրած է Հիմնադրամի Ֆրանսայի մարմինը:

Տող – Հադրութ կազմուղը 20 քմ. երկարութիւն ունի. անոր շնորհիւ Հադրութ քաղաքը եւ շրջակայ եօթը գիւղերը (աւելի քան 5000 բնակիչ) ամէն օր կապ կ'ունենան: Խմելու ջուրին համար ալ 20 քմ.նոց ջրատար կառուցուած է:

Հադրութի շրջանային հիւանդանոցը նորոգուած է ԱՄՆ-ու արեւմտեան ափի մարմնին հովանաւորութեամբ: Ամիսէ մը հիւանդանոցը պիտի կարենայ 40 հիւանդ ընդունիլ. կառուցուած են նոր վիրաբուժարան, լուսաւոր եւ ընդարձակ սենեակներ:

Աւարտած է Ակնաղբիւր գիւղի դպրոցին նորոգութիւնն ալ որ եղած է Ֆրանսայի մարմնին հովանաւորութեամբ:

Հիմնադրամին գործադիր տնօրէնի պաշտօնակատար Արա Վարդանեան ըսած է թէ Սեպտեմբերի սկիզբը երբ Արցախի անկախութեան 17ամեակը նշուի, Հադրութցիներու ընկերատնտեսական կարգ մը կարեւորագոյն խնդիրները արդէն լուծուած կ'ըլլան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

... ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԳԵՏԸ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ԱՐՁԱԿԱԳԻՐ ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

– Բայց չէ՞ որ չի կարելի Թուրքիային ընդհանրապէս բացառել Ցեղասպանութեան ճանաչման գործընթացից:

– *Թուրքիան միայն մի բան ունի անելու՝ խոստովանել այն, ինչը ինքը մեզնից լաւ գիտի՝ համաձայնելով միջազգային հանրութեան եւ մեր կարծիքին ու պահանջին: Իսկ հարցի լուծումը Հայերի եւ Թուրքերի ներքին գործը կամ թէկուզ դա առաջնային համարելն անհեթեթութիւն է: Եթէ այդպէս է, ինչո՞ւ Առաջին աշխարհամարտից յետոյ Հրեաներին, չասացին՝ նստէք, Գերմանացիների հետ լեզու գտէք: Նոյն տրամաբանութեամբ դատարաններն ընդհանրապէս պիտի վերանան, յանցագործին ու տուժողին ընդամէնը պիտի պարտադրուի հաշտուել:*

– Այո, ապագան ձեր գրքում, չէի ասի, թէ լաւատեսօրէն է ներկայացուած: Թէեւ այդ ֆանտաստիկ եւ ծայր աստիճանի հեգնանքով գրուած հատուածում՝ մինարէթներ Նոթր – Տամի եւ Քէօլնի տաճարի վրայ, Ֆրանսիացիները, Գերմանացիները եւ այլք «ազգային փոքրամասնութիւններ» թրքախօս Եւրոմիութիւնում եւ այլն, եւ այլն, Հայաստանի ու հայութեան մասին, բարեբախտաբար, նոյնատեսակ կանխատեսումներ չկան:

– *Հայաստանը ինչպէս միշտ, երբ հարցը տեղափոխւում է դիւանագիտական ու քաղաքական պատերազմի ասպարէզ, տանուլ է տալիս: Կիսով չափ այն պատճառով, որ մենք անհրաժեշտ քաղաքական ու տնտեսական կշիռը չունենք, կիսով չափ էլ մեր անգաղափար» ընթացքի պատճառով: Այսուհանդերձ, յոյսը իւրաքանչիւրիս մէջ էլ չի մարում, եւ ես, ի ծնէ օժտուած չլինելով հորթային լաւատեսութեամբ, կեանքի փորձով էլ թէեւ որոշ չափով խրատուած, այսուհանդերձ, չէի կարող թէկուզ գեղարուեստական խօսքով տապանաքար դնել մեր ապագայի վրայ: Քանի որ մեզ յաճախ առաջարկւում է սպասել այն երջանիկ օրուան, երբ Թուրքիայում ասպարէզ կ'իջնի սեփական պատմութեան տեղեակ, հետեւապէս եւ արթնացած խղճով սերունդ, ես էլ ակնկալում եմ մի օր, երբ Հայաստանում աւելի արժանապատիւ սերունդ երեւան կը գայ: Իսկ աշխարհի ղեկը բռնածներին խնայելու լուրջ պատճառ չեմ տեսնում: Եթէ Եւրոպան իր ընտանիքի անդամ է ուզում տեսնել «Ժողովրդավար» մի երկիր, որն անպատիժ մարսում է մէկուկէս միլիոն հայրենակիցներիս ոչնչացումը, աւելի քան երկու միլիոնի սեփականութեան թալանը, մեր Հայրենիքի խլացումը, թող իր ընդարձակուած միութիւնում վայելի իր շահամոլութեան պտուղները: Անկեղծ ասած, ինձ միշտ զարմացրել է, թէ ինչո՞ւ հարց չի բարձրացւում, որ Թուրքիայից վտարուած Հայերն ու պոնտացի Յոյները ցանկութեան դէպքում վերադառնան իրենց պատմական հայրենիք: Յայտնի է, որ Հայերն ու Յոյները Թուրքիայում մտցուած են անցանկալի ազգերի ցուցակի մէջ: Եւ յայտնի է, որ Աթաթիւրքի օրօք Արեւմտեան Հայաստանում գոյատեւած Հայերին այս կամ այն եղանակով պարտադրեցին կամ երկրից հեռանալ, կամ Պոլիս տեղափոխուել:*

– Ձեր վէպն այսպէս ասած, յղըւած է ապագայի ընթերցողին: Ինչո՞ւ: Արդեօ՞ք դրանով չի ակնարկւում, որ հիմա քիչ են կարդում:

– *Դա իր հերթին: Շատ հաւանական է, որ տասը օրինակից աւելի չվաճառուի: Չէ՞ որ գիրք կարդալը փող չի բերում՝ գումարած շուրջ հազար դրամի կորուստը: Բայց ես այն կարծիքին եմ, որ «իւրաքանչիւր խօսք՝ քարին, մագաղաթին, թէ թղթին յանձնուած, ժամանակի ջրերում ծփում է ճիշդ այնպէս, ինչպէս նաւաբեկեալների՝ ովկէանոսի ալիքներին վստահուած շիշը, եւ բացառուած չի, որ մի գեղեցիկ օր հէնց մեր՝ թէկուզ եւ ոչ ամենաարժանաւոր խօսքը, ժամանակի գետի ջրերով հասնի», ինչպէս վէպում է ասւում, իր ընթերցողին: Գրքում այդ ընթերցողը 22րդ դարի երկրորդ կէսի Պրիւսէլի բնակիչն է, որը ձեղնայարկի աւելորդ իրերը թափելիս գտել է փոշեկուլ, մկների կրծոտած մի գիրք՝ մնացած ապուպապերից: Աղբարկղը նետելուց առաջ յամենայն դէպս մի երկու տող աչքի է անցկացրել եւ ապշել. չլսուած-չտեսնուած բաներ են ասւում Եւրոմիութեան յենասիւնի հանդիսացող Թուրքերի մասին:*

– Եւ ձեզ առերեսման համար կանչել Պրիւսէլ....

– *Գուցէ ինձ, գուցէ գլխաւոր հերոսիս՝ Գնէլ Տէրգալուստեանին, որն իմ գրքում իր գիրքն է գրում, ի հարկէ, նոյն ոգով, բայց նա, ի տարբերութիւն ինձ, գրում է Ֆրանսերէն.. Դէմ չեմ, թող նա լինի 2153 թուականի Պրիւսէլը տեսնողը:*

– Շատ յիշարժան օր: 2153 թուականի Մայիսի 29-ն է, Եւրոմիութիւնում նշւում է Թուրքերի կողմից Կոստանդնուպոլսի գրաւման (ըստ ընթերցասէր պրիւսէլցու՝ ազատագրման) 700ամեակը...

– *Ինչի կապակցութեամբ էլ այդ օրը Եւրոմիութեան մայրաքաղաք պիտի հռչակուի Ստամպուլը: Բայց Ռիւպէնսի հայրենակից Բէմալին (նախկին անունը՝ Ռընէ) գլուխը խառն է ոչ միայն այդ պատճառով: Նա ծառայողական սանդուղքով բարձրանալու յոյս է փայփայում (ծառայում է Ազգային փոքրամասնութիւնների բաժնում) եւ զրոյցի ողջ ընթացքում մտածում է՝ ինչպէ՞ս արժանանայ իր պետի՝ Քեազըմ Քերինչսիզ պէյէֆէնտու բարեհաճութեանը...*

– Բազմաձայն է ձեր վէպը...

– *Քառաձայն: Պատումը հիմնականում իր ուսերին է կրում հաւաքական Մենքը, որն ինձ հնարաւորութիւն էր տալիս ազատօրէն տեղաշարժուել տարածութեան եւ ժամանակի մէջ՝ Երեւան, Փարիզ, Ստամպուլ, Խարբերդ, Վան, Տէյր-էլ-Զօր կամ 1915 թուական, այսօր, վաղը: Պատումը նաեւ տարւում է իմ կամ հեղինակի, գրքում իր գիրքը գրող Գնէլի եւ համալսարանի թրքագիտութեան բաժնի ուսանող Տարօնի կողմից:*

– Ձեր թուրք հերոսուհին նրան ծայրահեղական է անուանում...

– *Տարօնն ընդամէնը հայ եւ Թուրք հաշտեցման իր տարբերակն է առաջարկում:*

– Նա առաջարկում է անապատ տարագրել Թուրքիայի վարչապետին, արտգործնախարարին, պատմաբանների, իրաւաբանների միութեան նախագահին (սրան-նրան 301 յօդուածի տակ գցող), Թալեաթին աջ ու ձախ ոգեկոչողին, եւս մի քանի շատ ազգանուէր կուսակցապետերի եւ չեմ յիշում, թէ էլի ում: Կամաւորութեան սկզբունքով էլ, գրում է, նրանց կարող են միանալ նաեւ մէկ-երկուսը Թուրքիայի յատկապէս արմատական հովանաւոր երկրների ղեկավարներից:

– *Այո, ըստ Տարօնի, այդ ցուցադրական տարագրութիւնը պէտք է ամէն ինչով կրկնի Մեծ եղեռնի սարսափները: Գուցէ՞ դա կը սթափեցնի ուրացողներին:*

– Իսկ ի՞նչ կ'ասէիք ձեր գլխաւոր հերոսի մասին:

– *Մեր բազում դժբախտութիւններից մէկն էլ հայկական աշտարակաշինութիւնն է: Ամենաչնչին իսկ առիթով հայաստանցին անուն է դնում սփիւռքահային, սփիւռքահայը՝ հայաստանցուն, պոլսահայը՝ իրանահային, երեւանցին՝ ղարաբաղցուն եւ այսպէս շարունակ, էլ չասած, որ աւելի կոտորակուած աշտարակաշինութիւն էլ կայ: Մեզ մօտ չգրուած օրէնք է՝ որեւէ մէկից դժգոհելու դէպքում արատ համարել նրա ծագումը: Մտայնութիւնների տարբերութիւնը, իհարկէ, գործօն է, բայց այն բացարձակեցնելը՝ գաւառամտութիւն: Գնէլ Տէրգալուստեանը՝ գլխաւոր հերոսս, 1915ին Հալէպից Տէյր-էլ-Զօր տանող ճանապարհին ծնուած հօր զաւակ, ինքը ծնուել է Ալթայի երկրամասի Եուզակովօ աւանում (ուր աքսորուել էին հայրենիք ներգաղթած նրա ծնողները), մանկութիւն, պատանեկութիւն, դպրոց, Երեւանում անցել, ապա արտագաղթել, հաստատուել Փարիզում, Հայաստանի անկախացումից յետոյ նորից Երեւանում է, ազատօրէն տիրապետում է արեւելահայերէնին ու արեւմտահայերէնին: Քանի որ Պոլսում էլ ազգական ունի՝ կը տարին տառապում է Երեւան-Փարիզ-Ստամբուլ հաւասարակողմ եռանկիւնի հաւասարապէս սուր անկիւններում:*

– Ինչը, սակայն, չի խանգարում, որ յիսնամեայ տարիքում էլ սիրահարուի մինչեւ ականջները:

– *Մարդը մարդ է մնում: Հայը ուտում-խմում է բոլորի նման, հագնւում, աշխատում, սիրում ու սիրւում, միայն թէ, ի տարբերութիւն այլոց, սրտում՝ մշտամորմոք վէրք, որը, հասկանալի է, միշտ չէ, որ տեսանելի է: Ես համաձայն չեմ այն տարածուած տեսակէտին, որ մենք զոհի բարդոյթ ունենք: Ամենեւին: Եթէ մենք ինչ-որ բանից մշտապէս խոցուած ենք, ապա բազմաչարչար արդարադատութեան բացակայութիւնից, որը թեւեր է տալիս ոճրագործին ու պղտորում ժամանակի գետը:*

– Յաջողութիւն եմ մաղթում ձե՞զ, թէ Գնէլ Տէրգալուստեանին, մի խօսքով՝ ձեր գրքին:

Զրուցավար
ԳՈՀԱՐ ԱՃԷՄԵԱՆ

«Ազգ»

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԵԱՆ ԱՒԱԶԱՆԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

Ա. ՍԱԼԱՀ ՍԹԵԹԻԷ՝ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻ

Փարիզի մէջ գումարուեցաւ Միջերկրականեան երկիրներու քիչ մը ընդլայնուած համաժողովը, թէեւ միջերկրականեան քաղաքակրթական եւ իմացական աւազանը աւելի ընդարձակ է: Հին աշխարհի կեդրոնն էր Միջերկրականը, Հռոմէացիները զայն կը համարէին իրենց ծովը, mare nostrum: *Ինչ որ կը կոչենք* արեւմտեան քաղաքակրթութիւն, *իր տարբերակներով, ծնած եւ զարգացած է այս աւազանին շուրջ: Երբ միջազգային պատմութիւն կը սորվէինք, այդ դասերը կը դառնային Միջերկրականի աւազանին շուրջ: Հեռու գտնուողներու աչքերը եւս յառած էին հոն:*

Այդ ժողովէն, երկու օր ետք, երբ աւելի քան քառասուն երկիրներու նախագահները եւ պատուիրակութիւնները դեռ չէին մեկնած, Փարիզի հռչակաւոր Սէն-Ժերմէն-տէ-Փրէ փողոցը գացած էի՝ ժամադրութեան մը: Այդ մայթերը պատմութիւն եւ մշակոյթ կը բուրեն: Սրճարան մը կայ որուն մօտէն անցնողներէն շատեր միշտ կը յիշեն որ հոն կուգար մեծ մտաւորականը՝ Ժան-Փոլ Սարթր: Կողքին եւ դիմացը գտնուող ճաշարանները կ'երթային եւ կ'երթան արուեստագէտներ, դրամատէրեր, քաղաքական դէմքեր: Շլացնելէ աւելի կը ճառագայթէ այս թաղամասը: Սրճարանի եւ ճաշարաններու անմիջական դրացնութեամբ կայ նաեւ գրատուն մը, ուր կը գտնուին իմացական, գրական, իմաստասիրական եւ արուեստի վերջին հրատարակութիւնները, նաեւ պարբերականներ որոնք ընդհանրապէս բացակայ կ'ըլլան այլ ցուցափեղկերու ետին կամ դարակներու վրայ:

Կանուխ գացի ժամադրութեանս, եւ հրավառութիւններէ, պոռոտ գոյներով ցուցանակներէ եւ խժալուր աղմուկէ հեռու, մոլորակ փոխեցի, թափառելով այդ գրատան մէջ: Գիրքեր կը թերթատէի եւ կը մտածէի որ կեանք մը բաւարար չէ հոն փռուած մարդկային մտքի ու սրտի բարբառումները ընդունելու: Կանգ առի գրականութեան եւ արուեստի պարբերականի մը առջեւ, ինքնատիպ անունով մը. Գեղագիտական սարսուռը Le frisson esthétique, *որ փարիզեան հրատարակութիւն մը չէր, այլ գաւառական քաղաքի մը, որուն անունը հազուադէպօրէն կը լսուի: Հեղինակներ, բանաստեղծութիւն, արուեստներ, խորհրդածութիւն՝ արուեստի մասին: Մտածում մը կը ժայթքէ ըստ որուն* անձնապէս հարկ է սիրահարիլ կամ ընդունիլ երբեք չհասկընալ... *Այս պարագային* սիրահարելու *արկածախնդրութիւնը նըկատի ունի իմացական աշխարհը եւ արուեստները: Այսինքն, ստեղծագործական աշխարհին հարկ է տրուիլ, միայն հիւր ըլլալ հաղորդակցում չի բերեր, մակերեսայնութեան սահմանին վրայ մնալով կը տեսնուին պղպջակներ եւ ստուերներ:*

Գրատան մը չորս պատերուն ետին կար անսահմանութիւն, տիեզերք: Մարդը եւ ժամանակը հասկնալու գաղտնի ճամբաները հոն էին:

Այս Այգիին մէջ կանգ առի ու-

չագրաւ անունով գիրքի մը առջեւ. Մշակոյթ եւ բռնութիւն՝ Միջերկրականի մէջ(*)։ Հեղինակը, որ գիս միշտ տպաւորած է, արտակարգ լիբանանցի մըն է, մահմեդական, իր ուսումը ստացած Յիսուսեաններու մօտ, զտարիւն մտաւորական մը. Սալահ Սթեթիէ։ Կը բնակի Փարիզ։ Խորացող միտք մը որ գիտէ անմիջականէն անդին երթալ, սեւեռել իմաստները։ Գրական հանդէսի մը մէջ, Սալահ Սթեթիէ լոյս ընծայած էր ուսումնասիրութիւն մը՝ ՅԻՍՈՒՍ ԵՒ ԻՐ ԻՍԼԱՄ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԸ ընդհանուր խորագրով, ուր կը խօսէր նաեւ իր մտքի կազմաւորման մասին։ Այս էջերը ձեւով մը կը հանդիսանան նաեւ նոր լոյս տեսած հատորի նախապատրաստութիւնը։ Կը գրէ. «Յիսուսի հետ, հինէն ի վեր, միշտ ունեցած եմ շփոթեցնող բնոյթով յարաբերութիւն, բայց ազուցուած եւ հզօր։ Այս միայն այն պատճառով չէ որ Անոր ես կեանքիս մէջ բաւական կանուխ հանդիպած եմ, պատանութեանս աշակերտած ըլլալով Յիսուսեան Հայրերու Պէյրութի Սէն-Ժոզէֆ Քոլէճը։ Իսլամական աւանդութեամբ եւ իր հոգեկան արմատներուն հաւատարիմ ընտանիքէ սերած, մինչ այդ նախնական ուսումս եւ երկրորդականի մէկ մասը ստացած էի ծննդավայր քաղաքիս ֆրանսական Բողոքական Քոլէճին մէջ, ուր կրօնականի հետ յարաբերութիւնը, իր բոլոր ձեւերով, նկատի չէր առնուեր։ Յետոյ, դասարանիս մէջ, յանկարծ, մէկ տարիէն միւսը, պատէն կախուած խաչը, իւրաքանչիւր դասի սկիզբը կրկնուող "Հայր մեր որ յերկինս ես"ը, խաչակնքումը որ կը գծուէր վարդապետին եւ քրիստոնեայ աշակերտներուն կողմէ իրենց կուրծքին, քիչ մը մտահոգ բայց նայուածքին առջեւ արդէն բանական տղուն որ ես էի, եւ որ այդ "միւսին կատակերգութիւնը" չէր հետաքրքրեր որքան "սեփականի կատակերգութիւնը" որ կը կատարուէր իր ընտանիքին մէջ, եւ որմէ կը սկսէր ուժգնօրէն անջատուիլ կանխահաս արբունքի մը ճնշման ներքեւ։ Կանխահաս եւ միջերկրականեան. Միջերկրականցի մը Աստուծոյ կը հանդիպի թափով եւ նոյնպէս թափով Անոր կռնակ կը դարձնէ, եթէ բան մը պատահի որ զինք հեռացնէ այն բանէն զոր կը խորհէր պաշտել իր սրտի անեղծութեան մէջ։ Մաքուր սիրտ, անմաքուր սիրտ, կրկին մաքուր սիրտ։ Միջերկրականի որդի մը կրնայ Աստուծոյ վերադառնալ բազմիցս իր կեանքի ընթացքին նոյն վճռականութեամբ եւ գեղեցիկ ու փայլատակող նոյն բոցով, եթէ իրեն թուի որ Աստուած իրմէ այդ կը պահանջէ եւ կը պնդէ»։

Սալահ Սթեթիէ Միջերկրականեան աւազանին շուրջ ծնունդ առած եւ զարգացած միաստուածեան երեք կրօններու մասին կը խորհրդածէ, կը բանայ անոնց նմանութեան եւ հակադրութեան ու հակամարտութեան ծալքերը։ Սալահ Սթեթիէ կը խօսի միջերկրականեան ամրացուած քաղաքներու մասին, բայց նաեւ դէպի ուրիշը երթալու, ուրիշին հանդիպելու մասին, որ էական յատկանիշն է Միջերկրականի աւազանին շուրջ գտնուողներուն, անոնք ըլլան հին յոյները, փիւնիկեցիները, վենետիկցիները, արաբները, սպանացիները։ Պատերազմներ, անկասկած, բայց նաեւ նոյն բացարձակին ցանկութիւնը, իր կրօններով։ Հակառակ պատմութեան ընթացքին դրսեւորուած հակամարտութիւններու, Միջերկրականի շուրջ ապրողները ձգտած են նաեւ փոխըմբռնման։ Գիտութիւններ եւ իմաստասիրութիւն, Յոյներէն անցած է Արաբներուն, կրկին գալու համար Արեւմուտք։ Սալահ Սթեթիէ կը խօսի իր յատկանշական տարբերութիւններով համակեցութեան դատապարտուած միջերկրականեան զանազանութիւններու մանրանկար Լիբանանի մասին։ Կը մէջբերէ ինչ որ ըսած է Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի օրերուն, եւ կը խորհի որ իր մտածումները կը պատշաճին Լիբանանէն անդին «միջերկրականեան բոլոր ընկերութիւններուն հաստատուած շփոթութեան մէջ, եւ միջերկրականեան ամբողջութենէն անդին, բոլոր վայրերուն մեր այնքան փոքրիկ մոլորակին, ուրկէ ժամանակաւոր վարձակալներն ենք մենք, մարդիկ եւ քաղաքակրթութիւններ»։

Բ. ԼԻԲԱՆԱՆ՝ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ ՄՈԼՈՐԱԿ

Սալահ Սթեթիէ կը խօսի Լիբանանի եւ լիբանանցիներու մասին. «Ինչ կը վերաբերի Լիբանանի մարդոց, կ'ըսէի, անոնք հեռու են անճշան ըլլալէ, անոնք նոյնիսկ մեծ գիւտարարներ են, եւ իրենց գլխաւոր գիւտը, վերջին հաշուով, հաւանօրէն իրենք են։ Կու գան կրօնականօրէն տարբեր ընտանիքներէ, այսինքն՝ մշակութապէս, եւ անոնք հոն են նեղլիկ հողամասի մը վրայ – որ իր կարգին զանազանութիւններ ունի –, միասին ապրելու համար։ Անոնք հոն էին արդէն, միասին, այն հին ժամանակաշրջաններուն երբ այլ շրջաններու մարդիկ, շատ աւելի հզօր, չէին յաջողած այլապէս, քան ստեղծել միակտուր հայրենիքներ։ Անոնք, օժանդակութեամբը հին սեմական նրբութեան, շատ շուտ հասկցած էին որ համակեցութիւնը չէր կրնար միակտուր իշխանութեան մը գործը ըլլալ, եւ որ հարկ էր իւրաքանչիւրին ճիգը դէպի իւրաքանչիւրը։ Ճիգ՝ որուն առաջին պահը ուշադրութիւնն է, ինչ որ ալ ըլլայ, դէպի միւսը, դէպի միւսին գոյութիւնը, որ նաեւ անշրջանցելի է։ Այս կէտէն սկսեալ, ամէն բան կարելի կը դառնայ։ Ընդունելութիւն, բացուիլ, հանդուրժողութիւն, երկխօսութիւն, բառեր՝ որոնք ընդհանրապէս կը թուին այնքան վերացականօրէն ահաւոր, երկար ժամանակ այս երկրին մէջ եղան կանոն եւ առօրեայ չափը իրերու, նոյնիսկ ամէնէն համեստներուն։ Եւ եթէ Լիբանանը կոչուած է օր մը կրկին յրիւ եղանակով ապրելու, հարկ է համբերութեամբ վերստին սորվիլ այս բառերու իմաստը, ինչպէս նաեւ պատասխանատուութիւնները՝ որոնք անխուսափելիօրէն անոնց կ'առընչուին»։ Կը մէջբերէ Ժ.Գ. դարու բանաստեղծ մը որ ըսած է՝ «Իմ մե՞ղքս։ Ահաւասիկ. ես ըսի որ եօթանասուն երկու տարբեր ժողովուրդներ կը գոյացնեն, բոլորը, մէկ ճշմարտութիւն»։

Այս ինքնատիպ եւ խորազգած մտաւորականը կը յիշէ Գուրանի խօսքերը. «Ո՛վ դուք մարդիկ / Մենք ձեզ ստեղծեցինք մէկ այր եւ մէկ կին / Մենք ձեզ կազմեցինք ժողովուրդներ եւ ցեղախումբեր / Որպէսզի դուք զիրար ճանչնաք»։ Սալահ Սթեթիէի իմաստութիւնը կը կայանայ փոխըմբռնումի եւ փոխհասկացողութեան մէջ, ի հարկէ Լիբանանի համար, Միջերկրականի աւազանի ժողովուրդներուն համար, եւ ինչպէս կ'ըսէր, մեր փոքր ու նեղլիկ մոլորակի որուն սոսկ վարձակալներն ենք։

Հիմա որ Լիբանանը կը փորձէ վերականգնիլ, Սալահ Սթեթիէի գիրքը,– Culture et violence en Méditerranée, Imprimerie Nationale, 2008, Editions Actes Sud – պէտք է որ տարածուի Լիբանանի մէջ, դպրոցներու մէջ, նաեւ՝ արաբերէնով, բայց նաեւ Միջերկրականի աւազանին շուրջ գտնուող երկիրներուն մէջ, Հիւսիս եւ Հարաւ, ուր պատերազմները եւ անհանդուրժողութիւնները մնայուն բնոյթ ունին, հակառակ խօսուած ճառերու։

Միջերկրականեան երկիրներու Խորհրդարաններն ինչո՞ւ չհրաւիրեցին Սալահ Սթեթիէն, որպէս անմիջականէն անդին տեսնելու ունակ իմաստունը, որ գաղափարաբանութիւն մը չի սահմաներ, որ համագործակցութեան համար տնտեսական առաջարկներ չի ներկայացներ։ Տուեալ երկրի մը նախագահ չէր, բայց կրնա՞ր օգտակար ըլլալ, քանի որ ժամանակակից հազուագիւտ humaniste մըն է։ Ընկերային եւ քաղաքական կեանքի անհեթեթութիւններու գլխաւորներէն մին այն եղած է եւ է, որ որոշողները եւ մտածողները կարծէք կ'ապրին տարբեր մոլորակներու վրայ, անոնք ըլլան հայ, լիբանանցի, ֆրանսացի, ամերիկացի, հնդիկ թէ չինացի... նաեւ բոլոր միւսները։

Յ. Պ.

Յուլիս 23

(*) Սալահ Սթեթիէ ծնած է 1929ին, Պէյրութ։ Աւարտած է Պէյրութի ֆրանսական Դպրութեանց բարձրագոյն կաճառը։ Վարած է դիւանագիտական պաշտօններ։ Պէյրութի մէջ հրատարակած L'Orient littéraire թերթը։ Աշխատակցած է Ֆրանսայի բազմաթիւ գրական հանդէսներու։ Հեղինակ է բազմաթիւ գիրքերու։ Ֆրանսական Ակադեմիայէն ստացած է Ֆրանսախօսութեան մրցանակը։ Անդամ է Ֆրանսայի եզրաբանական եւ նորաբանական յանձնախումբին։ Կը գրէ ֆրանսերէն, թարգմանուած է արաբերէնի։

ՈՎ ԿԸ ՏԻՐԱՆԱՅ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԲԵՒԵՌԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ

Տարիներէ ի վեր, յատկապէս 2007էն ասդին, Մոսկուա տիրութեան իրաւունք կը յայտարարէ Հիւսիսային բեւեռի ընդերքի 1.2 միլիոն քառ. մեթր սառուցեալ տարածքին համար, պնդելով որ ան իր հողամասին բնական շարունակութիւնն է։ Միւս կողմէ ԱՄՆ, Գանատա, Դանիա, Նորվեկիա ոչինչ կ'ուզեն լսել այդ մասին։ Այսուհանդերձ, մէկ կողմէն Ռուսաստանի պայքարի պատրաստութեան կեդրոնական վարչութիւնը ձեռնարկած է զէնքի տեսակներու եւ միաւորներու համակարգումի ծրագիրներուն վերջին ձեւը տալու. անոնք կը նախատեսուին բեւեռային առաքելութեան մը մէջ գործածուելու։ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը աժան ազդասիրութեան դիմելով կը ջանայ փաստել որ անհրաժեշտ է բեւեռային ծրագիրներու յատկացումները աւելցնել։

Միւս կողմէ, այն միւս երկիրները որոնք նոյնպէս բաժին կը պահանջեն բեւեռներու ընդերքէն, ուղղաթիռ կրող մեքենաներու շինութեան ծրագիրներ կը մշակեն, բեւեռային գօտիին մէջ պայքարի մասնագիտութեամբ յատուկ միաւորներ կը պատրաստեն։ Ռուսերը ուշադրութեամբ կը հետեւին այդ գործունէութեան։ Ներկայիս, բեւեռային գօտիին ռուսական մասին մէջ զրկուած միակ զինուորականները սահմանապահներ են։

Դիւրին չէ հակակշռի տակ պահել այնքան ընդարձակ գօտի մը։ Սովորական միջոցները շատ գործի չեն ծառայեր հոն, ո՛չ ձմեռը երբ ամէն կողմ ձիւն է ու սառ, ոչ ալ ամառը երբ սառած մակերեսը ճահիճի կը վերածուի։ Իսկ ծովը սառցակոյտերով լեցուն կ'ըլլայ։ Հասկնալի է որ զինուորական պատրաստութեան ծրագիրի մը իրականացումը միլիառաւոր տոլարներու կը կարօտի։ Այդքան մեծ ծախք կ'արդարացուի տուեալ գետինին վրայ ամբողջական հակակշիռ ձեռք ձգելով։ Ներկայիս Ռուսաստանի հիւսիսային սահմանէն անդին 17.500քմ. ռատարի ոչ մէկ հսկողութեան ենթակայ է։ Կլիմայական ջերմացումին հետեւանքով բեւեռային սառած զանգուածին կէսը հալած է. ուստի նաւեր եւ օդանաւեր կ'անցնին անկէ, առանց որեւէ հսկողութեան տակ գտնուելու։

Նորվեկիան յատուկ դրութիւն մը կեանքի կոչած է. անով արբանեակներէ, նաւերէ, օդանաւերէ եւ ռատարներէ փոխանցուած տեղեկութիւնները պիտի մշակէ։ Իսկ Ռուսաստան հարկաւոր նիւթական պայմանները չունենալով, վերջին 17 տարուան մէջ կորսնցուցած է Հիւսիսային բեւեռի ջրօդերեւութաբանական դիտարկումի միջոցները։ Պէտք ունի տեղեկութեան, օդերեւութաբանական կայաններու, հսկողութեան եւ հաղորդակցութեան միջոցներու։

Միջազգային իրաւունքի մասնագէտները եւ ովկէանոսագէտներ բաւական թերահաւատ են թէ Ռուսաստան կրնայ տարածքային պահանջները հիմնաւորել գիտական եւ իրաւական փաստարկներով։

ԲԱՂՀԱՆ

ԴՈՂԱՆՔԷ ԴՈՂԱՆՔ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Յակոբ Տէր Մելքոնեան սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. «Սողոմոն Թեհլիրեան» կոմիտէին, Յունիս 26ին տեղի ունեցած է Սողոմոն Թեհլիրեանի յիշատակին նուիրուած հանդիսութիւն մը։ Բացման խօսքը արտասանած է կոմիտէին քարոզչական յանձնախումբին անունով Րաֆֆի Տէմիրճեան, որ հաստատած է թէ Թալաթ փաշայի դէմ գործուած արարքը Հայութեան հաւաքական կամքին արտայայտութիւնն էր եւ աւելցուցած որ Թեհլիրեաններով սկսած պայքարը տակաւին իր լրումին չէ հասած։ Ներկայացուած է Սողոմոն Թեհլիրեանի կեանքը ներկայացնող ժապաւէն մը, ապա Յասմիկ Պերթիզեան - Թաշճեան մարմնաւորած է Ս. Թեհլիրեանի տիպարն ու այդ ժամանակին արձանագրուած դէպքերուն զարգացումները։ Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք կոմիտէէն խօսքը փոխանցած է Նազօ Գույումճեան, շեշտելով թէ Թեհլիրեաններու աւանդը սրտերն ու հոգիները կ'ալեկոծէ եւ խթան կը հանդիսանայ շարունակելու պայքարի անաւարտ ուղին։ Իրեն յաջորդած է օրւան բանախօսը՝ Կարօ Յովհաննէսեան, որ դիտել տուած է որ Լիբանանի մէջ անցեալին Թեհլիրեանի յիշատակը ոգեկոչող առանձին ձեռնարկ չէ կազմակերպուած եւ այս մէկը իր բնոյթով առաջինն է։ Ան յայտնած է նաեւ որ Թեհլիրեանի դատավարութենէն ետք, անոր անպարտ արձակուիլը զինք դարձուցած է Հայկ. վրէժխնդրութեան խորհրդանիշը։ Ձեռնարկը աւարտած է Համազգայինի «Կարկաչ» երգչախումբի ելոյթով։

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

Reprise des activités 2008 – 2009

Le Lundi 22 septembre 2008
4 jours d'inscriptions en septembre :
Vendredi 12 et Mardi 16 de 17h à 19h
Samedi 13 et Mercredi 17
de 14h30 à 17h30

En 2007-2008, la MCA a inscrit 342 enfants, adolescents et adultes. N'attendez pas, inscrivez-vous aussi ! Attention futurs bacheliers, l'arménien s'étudie tout au long de la scolarité.

LANGUE ARMENIENNE (16 niveaux) de l'Eveil au langage au BAC 2010 et pour adultes.
CIVILISATION ARMENIENNE (3 niveaux) de l'Heure du conte àl'Eveil à l'identité et à la culture.
Nouveauté : Cours pour lycéens (BAC).
MUSIQUE
Piano — Violon — Guitare — Solfège
Nouveauté : Musique d'ensemble.
DANSE ARMENIENNE (10 disciplines) de l'initiation aux classes mixtes. Du Classique (sur audition) de la danse de scène au folklore et pour jeunes gens.
ARTS (4 niveaux)
Du dessin à la peinture autour des arts plastiques.
Nouveauté : Cours pour adultes.
ECHECS (2 niveaux)
Cours et tournois.
Egalement :
MEDIAS RADIO sur AYP FM
tous les mercredis de 10h20 à 11h30.
BIBLIOTHEQUE DE PRET pour adultes
DIFFUSION LIVRES en langues arménienne et française.

Renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.com

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Վերապահեցէ՛ք
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30-Ի ԿԻՐԱԿԻՆ
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի
Միջին Ֆրանսայի 6 մասնաճիւղերը

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԿԱԼԱՅՈՎ

կը տօնեն միութեան 80ամեակը
Կիրակի, Նոյեմբեր 30,
կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Տէսինի Թօպոկանի սրահներուն մէջ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉԽԱՉԱՁԵՒԵԼ։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16*ին։ Դասընթացքները ունին տարբեր մակարդակներ։*
– Նախակրթարան (6 տարեկանէն սկսեալ),
– Միջնակարգ–երկրորդական,
– Պաքալօրէայի նախապատրաստական եւ պաքալօրէա,
– Չափահասներ։
Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Երեքշաբթի օրերը ժամը 18էն սկսեալ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
45 rue de la Défense —
92130 Issy-les-Moulineaux
Արձանագրութիւն եւ տեղեկութիւն՝ տեղւոյն վրայ, կամ հեռաձայնել՝
01·46·42·45·25 *կամ* 06·82·89·16·44
թիւերուն, Շաքէ Կիրակոսեանին։

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES

Dimanche 14 septembre

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA SAINTE CROIX
au Collège Samuel Moorat des Pères Mekhitaristes
26 rue Troyon — 92310 SEVRES

Dans ce cadre prestigieux, dépositaire des souvenirs de l'histoire des Arméniens et des Français, nous vous proposons une journée exceptionnelle :

11h : Divine liturgie dans le salon du Collège
15h : Repas sous les frondaisons.
Animation musicale par l'**Orchestre S P I T A K**

Jeux pour les enfants — Tirage des tombolas enfants et adultes.

P.A.F. : Adultes 20 euros — Enfants : 12 euros

Pour éviter de mauvaises surprises, réservez dès maintenant par téléphone
01 44 59 23 50 ● 01 40 51 11 90

(Շար. Ա. էջէն)

Հոլլրուքի հետ, կը նշանակէ թէ բան մը կայ, որքան ալ Հոլլրուք հերքէ։

ՓԵՔԻՆ ժամանակի յետքայլ մը ըրած է մեղմացնելով իր խիստ որոշումները օտար լրագրողներու համացանցի օգտագործման կապակցութեամբ։ Այնուամենայնիւ, մտահոգութիւնները շատ են եւ Ողիմպիական Ֆրանսական ազգ. խորհուրդին նախագահն ալ Փեքին մեկնած է «խորապէս մտատանջ»։ Փարիզի մէջ ալ Հոլանտ մեղադրած է Սարքոզին որ պոյքոթի չէ ենթարկած բացման արարողութիւնը, որու ներկայ պիտի ըլլայ։ Սահմանազանց թղթակիցներու միութիւնն ալ կոչ կ՚ընէ որ աշխարհի ամէն կողմը ցոյցեր ըլլան բացման արարողութեան առթին։

ԱԼԷՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ, աշխարհի ախոյեան տասը տարի առաջ, մուտք կը գործէ Ֆրանսայի ազգային խումբին մէջ որպէս կցորդ Ռեմոն Տոմէնէքի։ Այս առթիւ ժամուկը կը յիշէ իր փայլուն ասպարէզը։ Վկայուած է որպէս մարզիչ եւ մէնէճըրի վկայական ալ ունի Լիմոժի մարզական կեդրոնէն։ Ֆրանսայի խումբին խմբապետ եղած է 18 տարեկանէն վար տղոց համար։ Ֆիկառոյի աշխատակիցն ալ գրուատիքը հիւսելով Պօղոսեանի, կը շեշտէ թէ իր եւ «կապոյտներուն» պատմութիւնը հին է եւ սերտ։

ՕՐԹՈՏՈՔՍ կրօնքին դասաւանդութիւնը, որ ցարդ պարտադիր էր Յունաստանի դպրոցներուն մէջ, այլեւս կը դադրի պարտադիր ըլլալէ, ըստ Կրթութեան նախարարութեան որոշումին։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Գոնիա քաղաքին Թաշքէնդ գաւառակին մէջ, Օգոստոս 1ի առաւօտը, Գուրանի դասընթացքի մը ուսանողուհիներուն կացարանը փլած է կազի պայթումի մը հետեւանքով. առաջին լուրերու համաձայն 13 մեռեալ եւ աւելի քան քսան վիրաւոր կար։ Կացարանին մէջ կը մնային 12–16 տարեկան 60 պատանի որոնց մէկ մասը ողջ-ողջ թաղուած է շէնքին փլատակներուն տակ. փրկարարները կը ջանային դուրս բերել զանոնք։

ՔԷՐՔԻՒՔԻ քաղաքային ժողովը Յուլիս 31ի արտակարգ ժողովին յայտարարութիւն մը ստորագրած է, պահանջելու համար որ քաղաքը ընդգրկուի Իրաքի քրտական գօտիին մէջ։ Քէրքիւք քաղաքի հանքերով հարուստ շրջան է որուն տարնչուած պարբերական նկրտումներ կը յայտնուին Թուրքիայէն ալ։ Քաղաքը կարեւոր համեմատութեամբ քրտաբնակ է։

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՏՕՆ Է ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ ՍՐԲՈՒՀԻՈՅ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ
Այս առթիւ պատարագ կը մատուցուի։ Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԱՐՔ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Հայոց Թեմի
Սկիզբ Ժամերգութեան՝ ժամը 8ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին։
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողի աւանդական օրհնութիւն։
Ծանօթ.– Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 18
Բ. օր Վերափոխման
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց ազգիս Հայոց։
Ժամերգութիւն՝ ժամը 9ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Ժամերգութիւն՝ ժամը 9·30ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·15ին։
Յաւարտ պատարագի խաղողի օրհնութիւն։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 18
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10ին։
Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան պաշտօն վասն համօրէն ննջեցելոց։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Խաղողօրհնէք՝ ժամը 12ին։
Խաղողօրհնէքի աւարտին սիրոյ սեղան եկեղեցւոյ մօտակայ «Ոսկեան» սրահին մէջ։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 18
ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին,
Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց՝ ժամը 12ին։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Օգոստոս ամսուան ընթացքին, Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ պատարագ տեղի չունենար հետեւեալ Կիրակիները.–

Օգոստոս 3ին, Օգոստոս 10ին, Օգոստոս 24ին։

Կիրակի, Օգոստոս 17ին, *Ս. Աստուածածնի տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի, որուն աւարտին տեղի կ՚ունենայ աւանդական Խաղողօրհնութիւնը։*
Պատարագները կը վերսկսին կանոնաւորաբար Օգոստոս 31էն *սկսեալ։*

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՏՕՆ Է ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ԴԱՒԻԹ ԱՐՔ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «Խաղողօրհնէք»ի աւանդական արարողութիւնը։
Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են խաղող նուիրել կրնան ուղարկել եկեղեցւոյս դիւանատունը։

ՍԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ
Պատարագ՝ ժամը 10ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն։
Խաղողի նուէրները կարելի է ընել թաղականութեան կամ տիկնանց միութեան մօտ։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Փարիզի Կրօնական Ընկերակցութիւնը որ կը հովանաւորէ Կիրակնօրեայ միօրեայ հայերէնի ուսուցման դասընթացքները, ներկայիս կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ կրթական տարեշրջանին համար արձանագրութիւնները սկսած են արդէն։

Ներկայիս հաճոյքն ունինք նաեւ հաղորդելու թէ 8 – 13 տարեկան ֆրանսախօս երախաներուն համար Առաջնորդարանի հովանաւորութեամբ յառաջիկայ Սեպտ. 24էն սկսեալ բացուած են նաեւ հայերէնի ուսուցման դասընթացքներ, որոնք տեղի պիտի ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 10էն 12, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ։

Դասընթացքները պիտի դասաւանդուին Տիկին Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի կողմէ։ Դասընթացքը ձրի է։ Հայերէնախօսութեան մէջ արդիւնք ձեռք ձգելու համար աշակերտներու հետեւողական ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Ծնողներէն կը խնդրուի իրենց զաւակները արձանագրել անյապաղ, դիմելով Առաջնորդարանիս Դիւանին հեռախօսելով 01·43·59·67·03 թիւին։

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Date à retenir

Les Marchés de Noël de CHENE
Les 6 & 7 décembre :
G R A N D E
B R A D E R I E A S E V R E S

Les 29 & 30 novembre :
avec la C B A F
A M A R S E I L L E

E x p o s t i o n s

L'Espace Culturel de Pont-L'Evêque
et le Musée Langlois
de Beaumont-en-Auge
s'associent pour l'exposition

Edgar CHAHINE
Peintre - graveur
1874 - 1947

du 5 juillet au 28 septembre
à l'Espace Culturel des Dominicaines
Place du Tribunal
14130 Pont l'Evêque
Tél. : 02 31 64 89 33
Fax : 02 31 64 94 74
Heures d'ouverture :
Du mercredi au dimanche de 15h à 19h.

ARMAVIA

Cet Eté

ARMAVIA opérera chaque samedi un **vol direct de Marseille à Erevan**

Renseignements et réservations :

● **SABERATOURS**
11 rue des Pyramides
75001 Paris
☎ 01.42.61.51.13
e-mail : armenie@saberatours

● **SEVAN VOYAGES**
48 Cours de la Liberté
69003 Lyon
☎ 04.78.60.13.66
e-mail : sevan@selectour.com

● **WASTEELS VOYAGES**
67 la Canebière
13001 Marseille
☎ 04.95.09.30.60
e-mail : marseille@wasteels.fr

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 26
MARDI
26 AOUT
2008

LE NUMERO: 1,20 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

84րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 22·015

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար· 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84e ANNEE — N° 22·015

ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐՈՒ ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԷՊՔԵՐԸ

• Օգս· 3ին, Մոսկուայի իր բնակարանին մէջ, իր մահկանացուն կնքեց Ա· Սոլժենիցին, 89 տարեկանին, սրտի տագնապի մը հետեւանքով: Մեծ գրագէտ մը ըլլալէ, Սոլժենիցին առասպելական դէմք մըն էր, որ երեք անգամ հրաշքով կը յաղթէր մահուան: Ողջ մնացած էր Բ· աշխարհամարտի ահաւոր ճակատամարտներէն ետք, որոնց ընթացքին իր քաջարի մասնակցութիւնը բերած էր, ողջ մնացած էր նաեւ տարիներու արգելափակման կայաններու տաժանակիր կեանքէն, ետք, հուսկ յաղթած էր խլիրդի: Արեւմուտքի համար, մեծ եղած է իր դերը խորհրդային վարչակարգի քայքայման մէջ: Նոպէլեան մրցանակակիր, տարիներու իր աքսորը Խորհրդային միութենէն դուրս պատճառ եղած էր որ ճաշակէ նաեւ «ամերիկեան ժողովրդավարութիւնը» ինչ որ ըսել տուած էր ամերիկացի մտաւորականներուն թէ բան չէ հասկցած ժողովրդավարութենէն: Ծանօթ այլախոհը բանավէճերու առիթ պիտի տար սակայն Խորհ· միութիւն վերադառնալէ ետք: Պաշտպանած էր Չէչէնիոյ պատերազմը, հակահրեայ արտայայտութիւններ ունեցած էր եւ իր դիրքը շատ ազգայնամոլ կը նկատուէր:

• Օգս· 4ին, Թուրքիոյ ցամաքային բանակի հրամանատարը՝ զօր· Իլքէր Պաշպուղ սպայակոյտի պետ նշանակուած է:

Լ· Սուրիոյ նախագահին զինուորական խորհրդականը՝ զօր· Մ· Սուլէյմանէ ըսպաննուած է Օգս· 1ին կամ 2ին ըստ տարբեր աղբիւրներու:

– Ռուանտայի կառավարութիւնը յայտնաբերած է իր քննիչ յանձնախումբին տեղեկագրին եզրակացութիւնը, ըստ որուն Ֆրանսա մասնակցած է 1994ի ցեղասպանութեան (800 հազար մեռեալ): Կը պահանջէր հետապնդումներ 13 բարձրաստիճան պատասխանատուներու եւ 20 զինուորականներու դէմ: Ֆրանսա անընդունելի կը գտնէ Ռուանտայի ամբաստանութիւնները:

• Օգս· 8ին, Սարքոզի քանի մը ժամուան համար Փեքին գնաց ներկայ ըլլալու համար Ողիմպիականներու բացման արարողութեան, հակառակ ծագած բանավէճին: Փարիզի մէջ ալ որոշեց չտեսնուիլ Տալայ–լամային հետ, որ ժամանեց Օգս· 11ին: Ողիմպիականներու բացումը 8·8·8ին (թիւը բախտաւոր կը նկատուի Չինացիներուն համար) խոր տպաւորութիւն գործեց: Նոյն օրը, Վրաստան անակնկալօրէն յարձակում գործեց Հարաւային Օսէթիոյ վրայ, փորձելով զայն վերագրաւել: Ռուսական հակազդեցութիւնը անմիջական եղաւ, ցամաքէն եւ օդէն: Մոսկուան երկրորդ ճակատ մըն ալ բացաւ յարձակելով Աբխազիայէն, մինչ Սահակաշվիլի օգնութեան կը կանչէր արեւմուտքը: ԱՄՆ զօրավիգ էին Վրաստանի եւ կը դատապարտէին Ռուսաստանը, որու կը սպառնային իսկ: Զոհերու թիւը կարելի չէ ստուգել 150էն 1500 մեռեալի խօսք կար:

• Օգս· 9ին, իր մահկանացուն կնքեց պաղեստինցի մեծագոյն բանաստեղծը՝ Մահմուտ Տարվիշ, 67 տարեկանին:

• Օգս· 10ին, Սահակաշվիլի հրադադարի հրաւէր կ'ընէր Մոսկուային, մինչ Ապահովութեան Խորհուրդի յաջորդական նիստերը ոչ մէկ արդիւնք կուտային: Ֆրանսա Պ· Քուշնէրը կը ղրկէր Թիֆլիս: Խորքին մէջ, Վրաստանը պատերազմական դաշտ մըն է Ռուսաստանի եւ ԱՄՆ–ու միջեւ որ ջլամարտի բնոյթ ունի:

• Օգս· 11–12 Սահակաշվիլիի համար իր երկիրը գրաւուած է Ռուսաստանի կողմէ: Զոհերու թիւը կարելի չէ ստուգել: Ժողովուրդը զանգուածային գաղթի դիմած է: Գորի (Ստալինի ծննդավայրը) քարուքանդ պատկեր մը կը պարզէ: Սարքոզի Թիֆլիս եւ Մոսկուա գացած է: Ռուսաստան կը մերժէր հրադադարի արեւմտեան առաջարկը:

• Օգս· 13, յանուն Եւրոպական միութեան Սարքոզիի խաղաղութեան համաձայնագիրը նախ ընդունուած էր Մոսկուայի կողմէ, ապա նոյն իրիկունը (Օգս· 12) Սահակաշվիլիի: Ան 6 կէտերէ կը բաղկանայ, որոնց գլխաւորները կը վերաբերին նախ ընդհանուր հրադադարի, վրացական ուժերու վերադարձը իրենց կայանները, ռուսական ուժերու վերադարձը հոն, ուր էին նախքան ճակատումը, միջազգային բանակցութեանց նախաձեռնութիւնը: Վրացիները համախմբուած են իրենց նախագահին շուրջ, զոր կը քննադատէին ի սէր հայրենիքին եւ այլեւս կը ներեն Սահակաշվիլիի արկածախնդրութիւնը: Բայց եւ այնպէս յաղթողը Ռուսաստանն էր:

• Օգս· 14 Վրաստան քաշուեցաւ ՀԱՊԷն եւ Սահակաշվիլի կ'ամբաստանէ Ռուսաստանը, որ չի յարգեր հրադադարը եւ իր զօրքերը կը պահէ Վրաստան եւ ձեռնարկած է «ցեղային մաքրագործումի»:

• Օգս· 18 Փաքիստանի նախագահը հրաժարեցաւ:

• Օգս· 19 Հարաւային Օսէթիոյ նախագահը՝ Կոկոյտի պաշտօնանկ ըրած է իր կառավարութիւնը եւ ստիպողական վիճակ հռչակած ամսուան մը համար, որպէս հակազդեցութիւն պատահած աւերներուն: Աֆղանիստանի մէջ, ֆրանսացի 10 վայրաշուներ սպաննուած են եւ 21 ուրիշներ ալ վիրաւորուած Թալիպաններու ծուղակն իյնալով հետազօտական գործողութեան մը ընթացքին: Մաս կը կազմէին ՕԹԱՆ–ի ուժերուն: Սարքոզի Քապուլ փութաց, բայց, ընդդիմութիւնը կը դատապարտէ ֆրանսական ուժերու ներկայութիւնը: Ալժերիոյ մէջ, ռմբափորձէ մը 43 հոգի մեռած է եւ 45 ուրիշներ ալ վիրաւորուած: Արարքը գործուած է Քապիլիոյ մէջ զինուորական ոստիկաններու վարժարանի մը դէմ:

• Օգս· 20·– Նոր ռմբափորձ մը Ալժերիա, որ 11 մեռեալ պատճառած է: Նոյն օրուան Գանար Անչէնէն կը հաստատէր որ ամերիկացի սպաներ մասնակցած են կռիւներուն Վրացիներու կողքին ոչ միայն խորհուրդներ տալով այլեւ անձնապէս: Նոյն օրը, Սփանէր ընկերութեան մէկ օդանաւը, ջախջախուեցաւ Մատրիտի օդակայանը, երբ կը պատրաստուէր թռիչք առնել: 153 մեռեալ կար եւ 19 վիրաւորներ: ԱՄՆ եւ Լեհաստան համաձայնագիր մը ստորագրեցին ամերիկեան հակահրթիռ կազմածներ զետեղելու համար Լեհաստան:

ՄԱՀ ՍԵՐԳԷՅ ՄԵՐԳԵԼԵԱՆԻ

Լոս Անճըլըսի մէջ Օգ· 20ին մահացած է ծանօթ գիտնական, ակադեմիկոս Ս· Մերգելեան, 80 տարեկանին: Ինք է որ Հայաստանի մէջ հիմնած է կիրառական մաթեմաթիկայի եւ հաշուողական թեքնիքի գիտական նոր ուղղութիւնը, երկիրը այդ մարզին մէջ հասցնելով առաջատար դիրքի: Իր նախաձեռնութեամբ ստեղծուած է մաթեմաթիկական մեքենաներու Երեւանի գիտահետազօտական հիմնարկը· յետագային նաեւ սկսած է ժամանակակից հաշուիչ մեքենաներու արտադրութիւնը:

Ս· Մերգելեան 21 տարեկանին դարձած էր գիտութեան տոքթ·, 25ին Հայաստանի ու Խորհրդային միութեան Գիտութեան ակադեմիաներուն թղթակից անդամ, 28ին Հայաստանի ակադեմիայի ակադեմական: Եղած է նոյն ակադեմիային փոխնախագահ, Երեւանի համալսարանի հաշուիչ կեդրոնի հիմնադիր ու տնօրէն, նոյն համալսարանին մէջ ամպիոնի վարիչ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՎՐԱՍՏԱՆ

Վրաստանի օգոստոսեան իրադարձութիւնը ամէնէն մտահոգիչ ազդակը եղաւ հայաստանեան տեսանկիւնէն: Այդ երկրին մէջ անկայունութեան ամէն պարագայ Հայաստանի համար յղի է տնտեսական, ապահովութեան, նաեւ քաղաքական հարցերով: Արդարեւ, որպէս աշխարհին հետ յարաբերութեան Հայաստանի երկու կարելիութենէն այս մէկը անմիջապէս ապրանքի փոխադրութեան հարց ներկայացուց, երբ վնասուեցաւ եւ անգործածելի եղաւ Գորիի երկաթուղային կամուրջը: Հայաստան հասնելիք բեռները – յատկապէս հացահատիկ եւ վառելանիւթ – մնացին հոն եւ 12 հայ շինարար վարպետներ գացին տեղւոյն վրայ, նորոգութեան գործին մասնակցելու: Հայաստանի հասցէագրուած քարիւղի եւ ցորենի կարեւոր քանակութիւն մըն ալ մնաց Պաթումի նաւահանգիստը:

Այլ հետեւանք մը եղաւ բնակչութեան զգալի տեղաշարժը դէպի Հայաստան: Ըստ ՄԱԿ–ի գաղթականներու յանձնակատարի հայաստանեան գրասենեակին տուեալներուն, Օգ· 8–18 մօտ 11 հազար օտարերկրացի Հայաստան մուտք գործած է: Անոնց մեծ մասը Վրաստանի քաղաքացի Հայեր եղած են, գլխաւորաբար կիներ ու մանուկներ որոնք ապաստան գտած են Հայաստանի իրենց ազգականներուն, բարեկամներուն մօտ: Թիֆլիսէն, Գորիէն եւ Հարաւային Օսէթիայէն հասնող օտարականներուն մէջ գտնուած են դիւանագէտներ, միջազգային կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ:

Ինչ կը վերաբերի քաղաքական ոլորտին, Ջաւախքի հայկական հանրային կազմակերպութիւններու խորհուրդը Օգոստոս 20ին յայտարարութեամբ մը դիմած էր Վրաստանի կառավարութեան, պահանջելով որ Սամցխէ–Ջաւախքը եւ Քուէմօ–Քարթլիի հայաբնակ բնակավայրերը վերածուին Վրաստանի պետական դաշնակցային կառոյցին ինքնավար մէկ շրջանին· անոր տրուին ինքնակառավարման լայն իրաւասութիւններ:

Նման դիմում անսպասելի չէր բնականաբար, քանի որ նախապէս ալ քանիցս կատարուած է, որպէս հետեւանք փոքրամասնութիւններու դէմ Վրաստանի իշխանութիւններուն վարած խտրական ու անհեռատես քաղաքականութեան: Տակաւին վերջերս վիրահայ գործիչներէն Վահագն Չախալեան թիրախ եղած էր նոյն քաղաքականութեան:

Վերոյիշեալ յայտարարութեամբ ինքնավարութեան շրջանակին մէջ պահանջուած են ազատ ընտրութեամբ ինքնակառավարման մարմիններ ունենալու իրաւունք, Ջաւախքի մէջ մշակոյթի, կրթութեան, ընկերատնտեսական քաղաքականութեան, հանրային կարգի պահպանումի, շրջակայ միջավայրի պաշտպանութեան իրաւասութիւններ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Առաջին ակնարկով Հայաստանի հանդէպ մինչեւ այսօր կիրարկուած քաղաքականութիւնը փոխելու, հարցեր կարգաւորելու նպատակ մը կը նշմարուի Անգարայէն արտայայտուած տրամադրութիւններուն մէջ: Նախագահ Ա· Կիւլ կը յայտարարէր թէ Թուրքիա շրջանին մէջ ոչ մէկ երկրի թշնամի է: Վրաստան–Ռուսաստան բախումը իր տեսանկիւնէն յայտարար նշան մը եղած է այդ գօտիին մէջ հինցած հարցերը լուծելու եւ յետագայ անկայունութեան արգելք ըլլալու անհրաժեշտութեան: Այս չեշտումը կը կապուի կովկասեան կայունութեան եռաշխիք հանդիսանալու կոչուած դաշինքի մը առաջարկին:

Նոյն դիրքէն յայտնուած է Թուրքիոյ վարչապետն ալ, Բաքու մեկնումի նախօրեակին: Թ· Էրտողան ալ ըսած է թէ նախագահ Ի· Ալիեւի հետ սեղան պիտի բերէ շրջանի հարցերը եւ Կովկասեան կայունութեան դաշինքի ծրագիրը: Ան ալ չեշտած է թէ շրջանին խաղաղութիւնն ու կայուն ընթացքը յարիր է Թուրքիոյ շահերուն:

Այդ դաշինքին իրագործումին համար Անգարա կ'ակնկալէ Մոսկուայի հետ Երեւանի համամտութիւնը: Թուրք արտաքին գործերու նախարարին ռուս պաշտօնակիցին Ս· Լաւրովի հետ հանդիպումէն ետք հաւանական կը նկատուէր հայկական կողմին հետ շփումը:

Շրջանային կայունութեան, գործակցութեան նպատակներուն հետ, առաջատար երկիր հանդիսանալու Թուրքիոյ ձգտումը առաջին գործնական արդիւնք մը տուած է, երբ Անգարա սկսած է դէպի Հայաստան եւ Հայաստանէն թռիչքներու դրած արգելքները, սահմանափակումները մեղմացնել: Այս մեղմացումը կրնայ թէեւ առժամեայ ըլլալ ու տեւել մինչեւ Հայաստան–Թուրքիա ֆութպոլի երեւանեան մրցումին թուականը:

Արտաքին գործերու նախարար Է· Նալպանտեան պատասխանելով Թ· Էրտողանի յայտարարութեան մասին թրքական թերթի մը հարցումին, ըսած է· «Հայաստանը միշտ կողմ է եղել երկխօսութեանը եւ բանակցութիւններին, յատկապէս այն հարցերում, որոնք վերաբերում են մեր տարածաշրջանում համագործակցութեանը եւ անվտանգութեանը: Ողջունելի է Թուրքիայի վարչապետի յայտարարութիւնը՝ այդ խնդիրներում Հայաստանի հետ բանակցութիւններ սկսելու մտադրութեան վերաբերեալ»:

Թուրքիոյ նախաձեռնած այս ծրագրին առաջին հակազդեցութիւն մը տուած է Բաքու, Թուրք վարչապետին այցին առթիւ: «Ղարաբաղի ազատութիւն» շարժումը յայտարարած է թէ դէմ են այդ դաշինքին մէջ Հայաստանի եւս ներգրաւումին: Թուրք նախկին դեսպան Ն· Գանտէմիր եւս վերջին ծայր անպատեհ նկատած է Թ· Էրտողանի առաջարկած դաշինքին գաղափարը· ըսած է թէ Թուրքիան շատ դժուար կացութեան մէջ կ'իյնայ անով եւ թէ անկարելի է Ռուսաստանը, Վրաստանը, Ազրբէջանն ու Հայաստանը նոյն երդիքին տակ մէկտեղել:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Օգոստոսի համաշխարհային հետաքրքրութեան արժանացած ձեռնարկը անշուշտ Ողիմպիական խաղերը եղան, որոնք առաջին անգամ տեղի ունեցան Փեքինի մէջ: Հայ մարզասէրին համար անոնց գլխաւոր տուեալը եղաւ Հայաստանի շահած պրոնզէ վեց մետալը· յաջողութիւն որ ընդգծուեցաւ նաեւ օտարներու կողմէ, երկրին ու անոր բնակչութեան թիւին համեմատականին մատնանշումով:

Ուշագրաւ էր Շուէտէն հայ ըմբիշ Արա Աբրահամեանի բողոքի ժեստն ալ· ան պարգեւատրումի ընթացքին ստացած պրոնզէ մետալը շպրտեց մրցումի գորգին վրայ ու հեռացաւ: Ատով իր բողոքը կ'արտայայտէր կիսաեզրափակիչ մրցումին իրաւարարին անարդար վճիռներուն դէմ: Այդ անարդարութիւնը իրեն առջեւ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՍՆԱՏՈՒՄԻ ՎՏԱՆԳԸ

Հայկական սփիւռքին սպառնացող ամէնէն շօշափելի վտանգներէն մէկն է մասնատումի, մեկուսացումի վտանգը, որուն կամայ-ակամայ ենթակայ են մեր գաղութները եւ որուն նախանշանները աւելի քան ակներեւ են ներկայ մեր կեանքի բազմազան երեսներուն մէջ:

Մասնատում-մեկուսացում ըսելով կ՚ակնարկենք այն հեռաւորութեան եւ ապատեղեկութեան, որոնք հետզհետէ կը շեշտուին գաղութէ գաղութ՝ փոխադարձ ծանօթութեան, հայրենակցական, ազգակցական թէ մտաւորական կապի, ազգային-գաղափարական հաղորդակցութեան եւ զանգուածային այլ փոխադարձ ներգործութիւններու ճամբով, որոնցմով Սփիւռքը պիտի ըլլար մէկ ամբողջութիւն:

Այսօր, Արժանթին կամ Պրազիլ ապրող հայ մարդ մը պատահական եւ շփոթ տեղեկութիւններ ունի, օրինակ, Աւստրալիոյ հայ գաղութի մասին, Անգլիա ու Ֆրանսա ապրող Հայերը ոչինչ կամ քիչ բան գիտեն Չիլի եւ Պրազիլ ապրող Հայերու մասին: Սպանախօս, անգլիախօս, փորթուկախօս եւ ֆրանսախօս այս Հայերը, եթէ իրարու հանդիպին տեղ մը, ոչ միայն հասարակաց լեզու չունին իրարու հետ հաղորդակցելու համար, այլեւ կազմաւորումի եւ կենցաղակերպի տեսակէտէն զգալիօրէն կը զանազանուին իրարմէ: Չենք անտեսեր զգացական շարք մը երեւոյթներ («Հայու զաւակ» ըլլալու, «Հայաստան այցելած» ըլլալու երջանիկ բացագանչութիւններ, եւն.) որոնք կրնան ստեղծել կարճատեւ մերձաւորութիւն մը, որ հիմնական դերակատարութիւն չունի իբրեւ ապահովութիւն ներշնչող զօրաւոր ազդակ, մասնանշուած վտանգը մեղմացնելու գծով:

Նախքան բոլոր խորհրդածութիւնները, կ՚ուզենք ընդգծել, որ վերեւի մեր հաստատումը կ՚ընենք Սփիւռքը ընդունելով իբրեւ միազանգուած ամբողջութիւն, իբրեւ մէկ ժողովուրդ՝ իր ենթադրած բաղկացուցիչ բոլոր տարրերով.- Թիւ, որակ, տնտեսական ուժ, քաղաքական ներկայութիւն, իմացական-գիտակցական միասնականութիւն, արուեստի ընդունակութիւն, եւայլն, եւայլն:

Արդ, հարցը կամ հարցումը հետեւեալն է.- Այսօր, ունի՞նք հայ քաղաքացիական կազմաւորում եւ ոգի ունեցող սփիւռքահայ մարդը, իսկ եթէ ունինք՝ շուրջ հինգ միլիոն (կամ չորս միլիոն, ինչ որ կ՚առաջնորդէ նոյն գաղափարին) ենթադրուող սփիւռքահայ զանգուածին ի՞նչ համեմատութիւնը կը կազմէ այդ մարդը:

Փաստօրէն, հակառակ տարածքային տարտղնուածութեան (որ անյաղթահարելի է) եւ միասնական լեզուի չգոյութեան կամ նուազագոյն դերին (որ ազգային աղէտ է) սփիւռքահայ զանգուածները ունին զիրենք իրարու օղակող շարք մը գործօններ, ինչպէս են, օրինակ ա) Ազգային ինքնութիւնը պահելու համոզումը, բ) Հայկական Հարցի՝ ցեղասպանութեան ճանաչման եւ պահանջատիրութեան գիտակցութիւնը եւ գ) Հայրենիքին հետ կապը: Յիշելու համար գոնէ գլխաւորները:

Սակայն հարց է, թէ հինգ միլիոնին քանի՞ տոկոսը պահած է կամ տրամադիր է պահելու ազգային ինքնութիւնը, քանի՞ տոկոսը գիտակից է եւ համոզուած՝ մեր պահանջատիրութեան, եւ քանի՞ տոկոսին համար Հայաստանը Հայրենիք է եւ ո՛չ թէ երկիր Հայաստան, այո՛ սրտամօտ ու յուզիչ երկիր:

Չենք ըսեր, որ անպայման ժխտական է նման հարցականի մը պատասխանը, ոչ ալ կրնանք մխիթարուիլ դրական հաստատումով մը, որովհետեւ հիմնական կնճիռը կը կայանայ այս անորոշութեա՛ն մէջ: Սփիւռքը պարզապէս անորոշութիւններու կոյտ մըն է, եւ մեր կարծիքով ասիկա է Սփիւռքի մեծագոյն տկարութիւնը, Աքիլլէսի կրունկը:

Որեւէ կացութիւն դիմագրաւելու միտող քաղաքականութիւն մը կը մշակուի հիմնուելով յստակ տուեալներու վրայ, ինչպէս որեւէ ժխտական ուժի դէմ պայքարելը կը պահանջէ թիրախին լաւ ծանօթ ռազմավարութիւն մը: Մեր պարագային, ծանօթ են Սփիւռքի կրծող ախտերը, սակայն ցարդ չեն ճշդրտուած տուեալները, ոչ ալ ճշդուած՝ թիրախները:

Վերադառնալով վերը մատնանշուած մասնատումի վտանգին, անշուշտ, արդարօրէն, կրնան մէջբերուիլ շարք մը դրական շարժումներ սփիւռքահայ մեր կեանքին մէջ, որոնք երեւութապէս կը պարզեն միազանգուած Սփիւռքի մը պատրանքը, օրինակ ազգային կազմակերպութիւններ (կուսակցական, մարզական, մշակութային թէ բարեսիրական, եւլն.), որոնք մասնաճիւղեր ունին գաղութներու մէջ եւ յաճախ կը կազմակերպեն միջմասնաճիւղային հանդիպումներ: Ըսինք «երեւութապէս», որովհետեւ, նախ բոլոր կազմակերպութիւնները միասնաբար կը կազմեն մեր ժողովուրդի փոքրամասնութիւնը, երկրորդ՝ անոնց գործունէութիւնը կը դառնայ ինքնակեդրոն առանցքի մը շուրջ եւ չունի զանգուածային հասողութիւն (տիպար օրինակ մըն է հետեւեալը. Լիբանանի վերջին տագնապին առիթով մամուլով հաղորդուեցաւ, որ երեք հայ կուսակցութիւնները խորհրդակցութիւն ունեցած են ակումբի մը մէջ եւ գոյացուցած՝ համախոհութիւն: Այսքան: Թէ ի՞նչ է Լիբանանի տագնապին պատճառը, ի՞նչ վտանգներ կը սպառնան տեղւոյն հայ գաղութին, ի՞նչ կը մտածեն կուսակցութիւնները, տարակարծութիւն ունի՞ն, ի՞նչ բանի մէջ է համախոհութիւնը, եւայլն եւայլն, այս հարցերու մասին ոչ մէկ տեղեկութիւն)եւ երրորդ՝ չափազանց թոյլ են զանգուած-կազմակերպութիւն փոխյարաբերութիւնն ու ծանօթութիւնը: Աւելցնենք նաեւ այն բացասական հանգամանքը, որ կազմակերպութիւններու միջեւ համագործակցութիւնն ու համախոհութիւնը կը գտնուին նուազագոյն մակարդակի վրայ, եթէ նոյնիսկ չեն տիրեր ճակատային տրամադրութիւններ:

Ելլելով այս բոլոր նախադրեալներէն, կը վերադառնանք մեր մատնանշած սկզբնական հաւանականութեան՝ սփիւռքին սպառնացող մեծագոյն վտանգը մասնատումի վտանգն է:

ՊԵՏՐՈՍ ՀԱՃԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՐԱԿԻ ԱՒԵՐՈՒՄԸ ԿՈՐՍՏԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ Է

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

Եթէ իր անուան արժանի ազգային իրաւութեամբ յատկանշուող ղեկավարութիւն մը ունենայինք, ոչ ոք պիտի համարձակէր ազգային հարազատ լեզուն նուազուրդի ենթարկել:

Այսօր այդ նուազուրդը տեղի կ՚ունենայ մեր աչքին առջեւ, մամուլով, հեռատեսիլով, ազգը առաջնորդելու կոչուած գերյարգելի անձնաւորութիւններու բարբարոս կապկումներու բառապաշարով, ուրիշներու կեղծ իմաստութեամբ լեցուած պարտութեան արտայայտութիւններով, մարդիկ որոնք «էսթէպլիշմընթ»ը կը գոյացնեն, անիմանալի ազգային որակով, որ «չորակ» է:

Անոնք որոնք Պէյրութ կը բնակին կամ այցելած են, իմացած ըլլալու են քաղաքացիական պատերազմի ընթացքին ծովափին դիզուած անիշխանութեան եւ անպատասխանատուութեան հետեւանք լեռնակուտակ աղբի մասին, տեսած՝ կարծէք հրաշքով ծովէն դուրս եկած բլուրը, որ ինքզինք կը յիշեցնէ տարածելով իր կոյուղիի հոտը: Քաղաքացիական պատերազմը յիշեցնող կոթողի կարիք չկայ:

Տասնամեակներէ ի վեր Հայոց ազգային լեզուին վրայ կը դիզուի աղբ, լեռնակուտակ, զոր չենք ուզեր տեսնել, անձնատուր ըլլալով քաղաքական համարուած խօսքի աճպարարութիւններու: Հայաստան՝ ռուսերէնը, ամերիկերէնը եւ դեռ յամառօրէն շարունակուող թրքերէնը, կը ձեւաղեղծեն լեզուն: Բայց նեխածի հոտը չի գրգռեր մեր ռունգերը: Ուղղագրութիւնը սխալագրութեան վերածեցինք դիւրութեան եւ ժողովուրդը «գրագէտ» դարձնելու կարգախօսով, սովետամարդ ստեղծելու համար հայերէնի բառապաշարը լքեցինք վայրագ փոխառութիւններով, բազմադարեան եւ հարուստ հայերէնը «մուտացիա»յի կ՚ենթարկենք, հրաժարեցանք հարազատութիւնը պահելու կոչուած բծախնդրութենէն եւ աջէն ձախէն բառեր ներածեցինք, երբեմն ալ լքեցինք լեզուն՝ ընկեցիկի հոգեբանութեամբ յայտարարելով որ մեր միտքերը աւելի լաւ կրնանք արտայայտել... օտար լեզուներով, եւ ծափահարողներ ալ կը գտնենք, կարծէք ոչ Նարեկացի, ոչ Դանիէլ Վարուժան եւ ոչ ալ Վահան Թէքէեան ունեցած ըլլայինք: Այնքան շեշտուեցաւ այդ տեղատուութիւնը, որ մարդիկ չեն անդրադառնար անգամ որ իրենց բառապաշարը դադրած է հայերէն ըլլալէ, նոյնիսկ բարձրագոյն մակարդակի վրայ:

Ազգային որակի աւեր տեղի կ՚ունենայ, քանի որ Հայոց հայրենիքը աճուրդի կը հանուի, խօսքը կը վերաբերի Հայաստանի՝ Միացեալ, եւ ոչ Հայաստանի Հանրապետութեան: Փերեզեկային հաշիւներով, բռնագրաւեալ Հայաստանի խնդիրը օրակարգ չէ: Հակառակ հայրենակերտման ճառերու, արտագաղթը կը շարունակուի եւ փերազակի տրամաբանութեամբ զայն արդարացնող ղեկավարներ կը գտնենք, Հայաստան եւ Սփիւռք, հոգեկան-ոգեկան տարբերութիւն չտեսնելով հայրենահանուածի եւ արտագաղթածի միջեւ, առանց հայրենահանուածներու ազգային աշխարհայեացքին վրայ կատարուող բացասականութիւնը քննելու, այս՝ նեղլիկ շահախնդրութիւններով եւ գործնապաշտութեամբ: Օտարախօսութիւնը եւ օտարագրութիւնը կը մտնեն հայ եկեղեցիները, մոռնալով որ ազգ, ազգի նկարագիր, ինքնութիւն պահող լեզու պահուեցան եկեղեցով:

Ազգային որակի այս աւերով չենք ուզեր զբաղիլ, որպէս իմաստութիւն հրապարակ նետելով ապազգայնացնող եւ անհեռանկար «չ»իմաստութիւններ: Կը լսենք որ այդ հարցերով զբաղելու «ժամանակը կուգայ», «այժմ աւելի կարեւոր եւ անմիջական հարցեր կան», «յառաջդիմութեան հետ քայլ պէտք է պահել», հարազատութեան վերականգնումի պարագային «երիտասարդութիւնը չի հասկնար», «ժողովուրդը անգրագէտ կը դառնայ», բազմիցս յայտարարուած էր որ «հարկ էր փրկել հողակտորը», կամ՝ «մենք համաշխարհային ազգ ենք»... Թէ ի՞նչ բան է «համաշխարհային ազգը», Հայաստանի Հանրապետութեան վերանկախացումէն ի վեր կը փնտռեմ եւ չեմ գտներ: Այս բոլոր անհեթեթութիւնները եւ աւերները արգելք չեն դէպի Երեւան զբօսաշրջային «էսթէպլիշմընթ»ային երթեւեկին, հոգեպարար յայտարարութիւններու, զորս կրկնել յոգնեցուցիչ է...:

Յոյսի նշոյլներ կան, եթէ տեսնողներ եւ լսողներ ըլլան, մարդիկ՝ որոնք կը խօսին ազգային ռազմավարութեան եւ ազգային գաղափարախօսութեան մասին, վերդասակարգային եւ վերկուսակցական դիրքերէ մեկնելով, կը պահանջեն խայտառակ եւ մեզ իրաւազրկած դաշնագրերու վերանայումը, «հողակտորի քաղաքականութեան» կը հակադրեն միջազգային յանձնառութիւն հանդիսացող Սեւրի Դաշնագիրը, կը պահանջեն «դեկրետ»ով պարտադրուած «սովետական» ուղղագրութեան վերացումը, լեզուի զտումը... Թմբիրէ արթնցողներ կան Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ, որոնք պետական կարգով կ՚ուզեն վաճառատուներու մէջ օտարալեզու ստացականները փոխարինել... հայերէնով: Ինչ որ մինչեւ այսօր չէին համարձակած կամ ուզած ընել Ակադեմիան կամ Լեզուի Պետական Վարչութիւնը, կը պարտադրէ հարկային իշխանութիւնը... Քայլ մը՝ որ կը թելադրէ այն միտքը որ առանց լեզուի անկախութեան չկայ քաղաքական անկախութիւն: Ինչպէս որ չկայ ազգային գաղափարախօսութիւն առանց ազգային լեզուի: Այս յստակացումը այսօրուան եւ վաղուան համար էական նշանակութիւն ունի Սփիւռքի «օտարամէտ» եւ «օտարում»ի թեքող «էսթէպլիշմընթ»ը լիարժէք կերպով գնահատելու համար:

Սփիւռքը, իր կարգին, հակառակ հասկնալի համարուող ամէն կարգի դժուարութիւններու, որոնք օտարումը պաշտպանող պատճառ-պատրուակներ են, վերդասակարգային եւ վերկուսակցական իմաստութեան հետեւելով վերհամայնքային յանդգնութեամբ եթէ հայերէնը չվերականգնէ Քամչաթքայէն մինչեւ Նոր Զելանտա, ազգային հաւաքականութիւնը ինքզինք կը դատապարտէ անխուսափելի կորուստի, տեսակ մը «հարա-քիրի»ի, բայց երջանիկ ձեւով, սպառողական ընկերութեան բարիքներու ծովուն մէջ: Եթէ մշակութային յեղափոխութիւն մը տեղի չունենայ, հրաշքով ծնունդ չառնէ, անկումները տնտեսող օտարումի զառիթափին վրայ գտնուող «էսթէպլիշմընթ»ը չփոխարինուի ազգային ամբողջական հեռանկար ունեցող նոր դէմքերով, ազգի աւելի քան կէս Սփիւռքի մասին, ոչ շատ հեռաւոր ապագային, պիտի խօսուի անցեա-

Ի ՅՈՒՇ ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 40ԱՄԵԱԿԻՆ
(1968, ՕԳՍ. 23)

ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ...

— Ի՞նչ տարբերութիւն կայ Ռուսահայերուն եւ Թրքահայերուն միջեւ...

— Ո՛չ մէկ տարբերութիւն... Ռուսահայերն ալ Դաշնակցական, Հնչակեան կամ Ռամվակար կ'ըլլան, Թրքահայերն ալ... Ռուսահայերուն մէջ ալ պոլշեւիք բարեծագիկներ կան, Թրքահայերուն մէջ ալ... Ռուսահայերն ալ վաճառական ու խանութպան կ'արտադրեն, Թրքահայերն ալ... Երկու «ազգ»երն ալ առատ բանաստեղծ ու գրոց բրոց ունին... Ռուսահայ Վարդապետ ու քահանայ ալ տեսած եմ, Թրքահայ ալ... Գալով կոչումով կամ խառնուածքով տիրացուներուն, Ռուսահայերն ու Թրքահայերը իրարու հետ կրնան մրցիլ այդ արհեստին մէջ... Ռուսահայերն ալ վաւերական եւ անվաւեր դերասաններ ունին, Թրքահայերն ալ... Ռուսահայերուն մէջ ալ բամբասողներ ու բանսարկուներ կան, Թրքահայերուն մէջ ալ... Երկուքն ալ քիչ մը շատ կը խօսին, շատ կը ճառեն եւ շատ կը գրեն... Ռուսահայերն ալ Թավլու կը խաղան, Թրքահայերն ալ... Շուկան, երկուքն ալ աչքը-բաց բաներ են եւ իրենցմէ ամէն մէկը, տասը Հրեայ՝ ծարաւ աղբիւրը կը տանի ու ծարաւ ալ ետ կը բերէ... Ռուսահայ գործավաճառ ու գոհարավաճառ կայ, Թրքահայ գործավաճառ ու գոհարավաճառ կայ... Հայրենասիրութեան մարզին մէջ, մէկը միւսէն աւելի չ'արժեր... Երկուքն ալ միեւնոյն չափով կ'օգնեն մեր մինուճար ազգին... Արտաքինով, Ռուսահայն ալ սեւուկ աչքեր ունի, Թրքահայն ալ... Առաջինն ալ կրնայ «պարտապանաց» փոր մը ունենալ, երկրորդն ալ... Ռուսահայերն ալ Աստուածավախ ու բարի քրիստոնեաներ են, Թրքահայերն ալ... Կարճ կապեմ — Ռուսահայերուն եւ Թրքահայերուն միջեւ որեւէ տարբերութիւն չկայ. հակառակը պնդողը պէտք է ինքզինքը կարդացնել տայ ... Ռուսահայ եւ Թրքահայ «եղբարք են ի Քրիստոս» եւ իրարու կապուած են անփշրելի շղթայով մը, լմնցաւ գնաց... —

— Վստա՞հ ես որ տարբերութիւն չկայ իրենց միջեւ:

— Բացարձակօրէն վստահ եմ:

— Որեւէ վարանում, տարակոյս, չունի՞ս...

— Ո՛չ մէկ... Երեւի դուն համաձայն չես իմ ըսածներուս...

— Ըսել կ'ուզես որ ո՛չ հիմնական տարբերութիւն կայ, ո՛չ ալ ոչ-հիմնական՝ Ռուսահայերուն եւ Թրքահայերուն միջեւ...

— Այո՛...

— Հիմա մտիկ ըրէ... Ես քեզի պիտի ապացուցանեմ որ կայ...

—Ականջս քեզի, պատմէ նայիմ...

— Սիրելիս, Թրքահայը այն թեթեւսոլիկ Հայն է, որ Սամաթիայէն օդանաւը կ'առնէ Կովկաս կ'երթայ, հինգ տասը վայրկեան Թիֆլիսի կամ Երեւանի վրայ թռիչք մը կը կատարէ եւ վերադարձին կը սկսի Ռուսահայերէն բարբառիլ... Իսկ Ռուսահայը, քառասուն տարի Կէտիկ փաշա կ'ապրի, Գումգափուլէն աղջիկ մը կ'առնէ, Զաքմաքճլարի վրայ խանութ մը կը բանայ, բայց նորէն չի հրաժարիր իր «գնում եմ, գալիս եմ»էն... Հիմա համոզուեցա՞ր որ տարբերութիւն մը կայ եղեր:

— Պարապ խօսք...

— Պարապ խօսք չէ... Ասիկա կը նշանակէ որ Ռուսահայերը մեզի պէս — Թրքահայերուս պէս — զէվզէկ չեն... Երթաս բարով...

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

1960

լով, ոչ դատող պիտի ըլլայ եւ ոչ դատուող:

Այս էական խնդիրները ո՞ւր օրակարգ պիտի ըլլան, բան չնշանակող կարգախօսները մոռնալով, տեսակաւոր զբօսաշրջիկները զըւարճացող տեսակաւոր փառատօնները երբեմն փակագիծի մէջ դնելով:

Ընդարմացած հանրային կարծիքը դադրած է տեսնելէ եւ լսելէ, որ յաջողութիւնն է հրապարակին տէր դադրած գունագեղ «էսթէպլիշմընթ»ներուն, որ ամբոխ կը զուարճացնէ պահու յարմար հրավառութիւններով...

Յ. Պ.

29 Յուլիս 2008

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Համազգայինի Լ. Շանթ մշակութային կեդրոնի «Գ. եւ Հ. Արմէնեան» սրահին մէջ, Յունիս 29ին տեղի ունեցած է Համազգայինի «Բարսեղ Կանաչեան» երաժշտական գոլէճի 2007 - 2008 ուսումնական տարեշրջանի աւարտական դասարանի աշակերտներու համերգը եւ վկայականներու բաշխումը: Բացման խօսքը արտասանած է «Բարսեղ Կանաչեան» գոլէժի տնօրէնը՝ Արմէն Քէչիկ, որ նշած է թէ օրը յուզիչ առիթ մըն է, քանի որ գոլէժէն կը հեռանան չորս շրջանաւարտներ իրենց հետ տանելով Համազգայինի շունչն ու հոգին: Համերգի բաժինէն ետք, խօսք առած է Գեղամ Եպիսկոպոս, որ դիտել տուած է որ «Լ. Շանթ» կեդրոնը բերքահաւաքի վայր մըն է, որուն հունձքը ժողովուրդին մօտ մեծ արժէք կը ներկայացնէ:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Քազինօ տիւ Լիպանի» սրահին մէջ, Յունիս 20-23ին տեղի ունեցած են Համազգայինի Լիբանանի շրջանի Քնար պարախումբի ելոյթները համազգային 80ամեակի հանդիսութեանց կարգին եւ որ կը կրէր «Քեզի համար Ազնաւուր» ընդհանուր խորագիրը: Խուներամ բազմութիւն մը ներկայ եղած է եւ շատեր նաեւ տոմս չեն գտած: Կազմակերպութիւնը անթերի եղած է ինչպէս նաեւ յայտագրին գործադրութիւնը: Գեղարուեստական ղեկավարը եւ պարուսոյցը եղած է Ֆելիքս Յարութիւնեան:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Յակոբ Տէր-Մելքոնեան սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ ՀՅԴ ԼԵՄ-ի «Արշաւիր Շիրակեան» մասնաճիւղին, Յուլիս 3ին, տեղի ունեցած է «Ա. Շիրակեան» մասնաճիւղի 35ամեակի տօնակատարութիւնը: Ձեռնարկին բացման խօսքը արտասանած է յանուն ՀՅԴ ԼԵՄ-ի Ա.Շիրակեան մասնաճիւղին Նայիրի Աւագեան, որ նշած է թէ Ա. Շիրակեան մասնաճիւղը իր հիմնադրութեան օրերուն յաջողած է իր շուրջ համախմբել նուիրեալ երիտասարդներ, որոնք դաստիարակուած են Դաշնակցութեան ոգիով: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, բեմ բարձրացած է օրուան բանախօսը՝ Գառնիկ Մկրտիչեան: Ան յայտնած է որ 1973ին, Լիբանանի Երիտասարդական միութեան հիմնադրութիւնը հեռատես որոշում մըն էր, որուն պահանջն ու կարիքը արդէն երեւան եկած են յաջորդող տարիներուն: Իր խօսքի աւարտին, նշած է թէ այսօր ժամանակները փոխուած են, սակայն մնացած է գաղափարին ծառայելու ուխտը, պայքարի ոգին եւ վճռակամութիւնը: Իր խօսքէն ետք ԼԵՄականները ներկայացուցած են կենդանի պատկեր մը, որ կ'անդրադառնար Ա. Շիրակեանի գործունէութեան: Հանդիսութիւնը փակուած է «Արիւնոտ դրօշ»ով:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ հայ աւետարանական Ա. եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ, Յուլիս 4ին, տեղի ունեցած է Հայկազեան համալսարանի 2007-08 կրթական տարեշրջանի աւարտական հանդիսութիւնը: Տպաւորիչ մուտք մը գործած են 157 շրջանաւարտները, որմէ ետք հնչած է լիբանանեան փառերգը, ապա շրջանաւարտներուն եւ ներկաներուն իր խօսքը փոխանցած է համալսարանի նախագահը տոքթ. Փօլ Հայտոսթեան: Ան կոչ ըրած է 157 շրջանաւարտներուն ծառայութեան ոգիով օժտուելու եւ այդպիսի ոգիով համալսարանական կեանքէն դուրս գալով նետուելու կեանքի ասպարէզ իրենց շրջապատին մէջ դրական ներդրում ունենալու առաջադրանքով: Օրուան պատգամաբերը Սամի Հատտար յայտնած է այն կարծիքը, որ Լիբանան թէեւ բնական հարստութիւններով օժտուած չէ, սակայն ունի հարուստ եւ արժէքաւոր մարդ, որ կրցած է մեծապէս օժանդակել իր ընկերութեան Լիբանանի մէջ, արաբական աշխարհին մէջ եւ անկէ դուրս եւ հաստատած է որ Հայկազեան համալսարանը լծուած է այդ առաքելութեան: Շրջանաւարտներու կողմէ արտայայտուած են Նայիրի Գալայճեան եւ Մերվաթ Ամուրի:

ԱՒԵՐԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Դ. ՈՐԲԵՐԸ

Ցաւի ցնցումներ զինք կը գալարեն ամէն ուղղութեամբ, եւ գանկոսկրը համաչափ աղմուկով մը կը զարնուի անկողնին, երկաթին՝ չարագուշակ տպաւորութիւն մը յառաջ բերելով...: Երբ վերմակը կը վերցնենք, նոյն իսկ անկարող կը դառնանք արտասուելու. արցունքը կը չորնայ մեր կոպերուն վրայ. դաժան եւ մթին երեւոյթներ ստացած ենք ամէնքս...: Տախտակի կտորներու մէջ անդամները բռնուած եւ վիրակապներով սեղմուած հէք տղեկին մարմինը, ցաւատանջ ու եղերական մարմինը անշարժացած է անկողնին վրայ: Երկու բարակ ձողիկներ դուրս կը ձգտին վիրակապերէն, երկու անհաւատալի ձողիկներ... ու տոտնք իր սրունքին վարի մասերն են... եթէ ոտքերը չըլլան, չպիտի ըմբռնե՞նք... ու այդ ոտքերուն, այդ կապտացած, այդ գալարուն ոտքերուն ամէն մէկ մատը, ձգտուած, կորացած եւ իր բնական ուղղութենէն շեղած է անդիմադրելի ցաւերու տագնապին մէջ: Երկու ուրիշ վտիտ ձողիկներ, բազուկները, մասնակի կերպով ծածկուած վիրակապներով, կը հետեւին ոտքերուն գալարումներուն. վիզը միշտ կը ձգտի դէպի վեր ու գանկոսկրը, անվրիպելի ճշդութեամբ մը, կը զարնուի մահճակալին երկաթին, համաչափ եւ չարագուշակ աղմուկովը:

Այդ քայքայուած մարմինը մարտիրոսացած տղեկին, այդ գլուխը, այդ բիբերը, որոնք կիսաբաց եւ թարթիչէ զուրկ արտեւանունքներուն մէջէն պիտի խնային կարծես անկենդան եւ լպրծուն հեղուկի մը վերածուած, այդ մարմինը որուն ամէն մէկ մկանունքները ձգտուած էին ցաւով... մեզ խենթեցուց: Ի՞նչ բանի քաւութիւնն էր այդ տառապանքը, ինչո՞ւ այդ մանկական մարտիրոսութիւնը...: Մենք կը զգուշանայինք իրարու երես նայելու, ա՛յնքան մեր հոգիներուն մէջ խռովուող զգացումներ սաստիկ եւ չփոթ էին:

Ցանկարծ խորհեցայ ուրիշ մանուկներու վրայ, ուրիշ երկնքի ներքեւ՝ ոստոստող եւ զուարթ ու ապրելու երջանկութիւնով բաբախուն մանուկներու վրայ...: Ու րոպէ մը միտքս երթեւեկեց արագօրէն վարդագոյն եւ թարմ շրթունքներէ՝ այդ մեռելատիպ եւ լորձունքոտ շրթները, բոցավառ եւ պայծառ նայուածքներէ՝ այդ մարած եւ պղտոր սեւութիւնով մը ծածկուած բիբերը, խոպոպիկներով պճնուած պաշտելի եւ ծաղիկի պէս լուսայեղ գլուխներէն՝ հերագուրկ եւ ցաւատանջ գանկը: Ու աշխարհիս երջանիկներուն, սիրուածներուն կողմէն ամօթահար, կարծես ինքզինքս պատասխանատու զգալով այդ դժբախտ մանկիկին կացութեան մէջ, սկսայ ջերմապէս արտասուել, բռնուած անմխիթարելի ցաւով մը...: Ու բոլոր մեր ընկերներն ալ դրդուած նոյն ցաւէն, աչքերնին արցունքոտ, ձեռքերնին դողդղջուն, սրունքներնին դեղեւուն, թողուցին անկողինը, եւ ամէնքս ալ, ինչպէս աղէտէ մը, փախանք այդ սարսաթիւնը եւ տենչանքը...

Երկար ատեն, երկար օրեր, յիշատակը այդ վիրաւորուած որբին, ջլատեց ու տառապեցուց մեզ. եւ այսօր իսկ՝ երբ կը խորհիմ իր անտարակուսելիօրէն դիակնացած հէք մարմինին, եւ կը խորհիմ իր մանկական եւ տառապագին մկանունքներուն վերջնական քայքայմանը, սիրելիներու արիւնով թրջուած հողին մէջ, չեմ կրնար ըմբռնել թէ իր նեարդները հանգչած ըլլան վերջնապէս, ու իր ցաւագին վիզը չձգտի այնպէս դէպի վեր, դէպի արեւը, դէպի ապրելու երջանկութիւնը ու տենչանքը...

Հետեւեալ ատուն, առաջնորդուած տեղացիէ մը, ճամբայ ելանք վրաններն երթալու համար: Արեւը բարձրացած էր արդէն հորիզոնին վրայ եւ իր շողշողուն պայծառութիւնովը կը լուսաւորէր ամէն բան. զուարթ այլազանութիւն մը երանգներու կը թրթռար անայլայլ բնութեան վրայ: Մեր սիրտերը միայն սեւ էին, ու մենք չէինք կրնար հաղորդակից ըլլալ մեր շուրջի գեղեցկութեան, ինչպէս եթէ կոյր դարձած ըլլայինք: Արդէն, անմիջապէս, դեռ վրանները չհասած, յատկանշական հոտ մը դիակի, այրածի, հիւանդութիւններու, թշուառութեան, խառն եւ անորակելի հոտ մը, դիմաւորեց մեզ: Հասկցանք որ արկածեալներու մթնոլորտին մէջ էինք:

Այրած տուները մեր ետեւը կը մնային, բայց մեր ոտքի տակի հողը թրծըւած էր արիւնով: Երկու կողմէն ընդարձակ եւ տափարակ արտեր կը տարածուէին մինչեւ հեռաւոր սահմանները Տաւրոսի լեռներուն: Պատմեցին որ դէպքէն քանի մը օր ետքը նեխութիւնը այնպիսի աստիճանի հասած էր որ, ստիպուած էին վերցնելու դիակները որոնք ծածկըւած էին այդ ընդարձակ հունձքերուն մէջ: Ու այն հացը որ յետոյ այրիներուն ու որբերուն տուին իբրեւ ողորմութիւն, այդ արիւնով ոռոգուած ցորենէն շինուած էր:

(Շար. 21)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ 83-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ.– *Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Անժէլ Մելքոնեան (ի յիշատակ Գէորգ Ցովսէփեանի)* 1000 *եւրօ*·

– *Տէր եւ Տիկին Ալպէր Փօղոսեան (ի յիշատակ իրենց ծնողքին՝ Ղազար եւ Աշխէն Փօղոսեան)* 500 *եւրօ*·

– *Հայ Մշակոյթի տուն՝* 500 *եւրօ*·

– *Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Ցովսէփեան, Սոնիա Ցովսէփեան, Սէն-Լուի Ս· Գէորգ եկեղեցի* 300*ական եւրօ*·

– *Սոնիա եւ Րաֆֆի Փիլիկեան (Գրիգոր Փիլիկեանի յիշատակին)* 150 *եւրօ*·

– *Մարի Տորումեան՝* 150 *եւրօ*·

– *Գագիկ Շալճեան՝* 150 *եւրօ*·

* * *

ՇԱՒԻԼ.– *Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Թուղլուեան* 200 *եւրօ*·

* * *

ՖՐԷՆ.– *Անահիտ Տէր-Մինասեան* 100 *եւրօ*·

* * *

ՆԷՕՑԻ.– *Տիկին Սիլվա Գույումճեան* 50 *եւրօ*·

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան 150 *եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին* Հարոլտ Գաբրիէլեանի *կսկծալի մահուան ութերորդ տարելիցին առթիւ*։

* * *

Տոքթ· Խաչատուր Սապըլըի յիշատակին, Անահիտ Տէր-Մինասեան 50 *եւրօ կը նուիրէ Թերթիս*։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԺՈՂՈՎ

Փարիզի եւ Շրջակայից Կրօնական Ընկերակցութեան անդամները հրաւիրուած են Ընդհանուր Արտակարգ Ժողովի մը որ տեղի պիտի ունենայ 9 *Նոյեմբեր* 2008, *ժամը* 15*ին Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ՝* 15 ռիւ Ժան Կուժոն, Փարիզ 8րդ։

Նիւթ – Բարեփոխութիւն Ընկերակցութեան կանոնագրութեան։

ԴԻՒԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

* * *

COMMUNIQUE

Les membres de l'Association Cultuelle de l'Eglise Apostolique Arménienne de Paris et de la Région Parisienne sont convoqués à l'Assemblée Générale Extraordinaire qui se tiendra le dimanche 9 novembre 2008, au siège, 15 rue Jean-Goujon, Paris 8ème.

Ordre du jour : Modification des statuts de l'association.

BUREAU
DU CONSEIL D'ADMINISTRATION

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

Reprise des activités 2008 – 2009

Le Lundi 22 septembre 2008
4 jours d'inscriptions en septembre :
Vendredi 12 et Mardi 16 de 17h à 19h
Samedi 13 et Mercredi 17
de 14h30 à 17h30

En 2007-2008, la MCA a inscrit 342 enfants, adolescents et adultes. N'attendez pas, inscrivez-vous aussi ! Attention futurs bacheliers, l'arménien s'étudie tout au long de la scolarité.

LANGUE ARMENIENNE (16 niveaux)
de l'Eveil au langage au BAC 2010 et pour adultes.
CIVILISATION ARMENIENNE (3 niveaux)
de l'Heure du conte àl'Eveil à l'identité et à la culture.

Nouveauté : Cours pour lycéens (BAC).
MUSIQUE
Piano — Violon — Guitare — Solfège
Nouveauté : Musique d'ensemble.
DANSE ARMENIENNE (10 disciplines)
de l'initiation aux classes mixtes. Du Classique (sur audition) de la danse de scène au folklore et pour jeunes gens.
ARTS (4 niveaux)
Du dessin à la peinture autour des arts plastiques.

Nouveauté : Cours pour adultes.
ECHECS (2 niveaux)
Cours et tournois.

Egalement :
MEDIAS RADIO sur AYP FM
tous les mercredis de 10h20 à 11h30.
BIBLIOTHEQUE DE PRET pour adultes
DIFFUSION LIVRES en langues arménienne et française.

Renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.com

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Վերապահեցէ՛ք
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30-Ի ԿԻՐԱԿԻՆ
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Միջին Ֆրանսայի 6 մասնաճիւղերը

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԿԱԼԱՑՈՎ

կը տօնեն միութեան 80*ամեակը*
կիրակի, Նոյեմբեր 30,
կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Տէյինի Թօպոկանի սրահներուն մէջ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉԽԱՌՆԵԼ։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ· Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի Հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16ին։ *Դասընթացքները ունին տարբեր մակարդակներ*։

– *Նախակրթարան* (6 *տարեկանէն սկսեալ*),

– *Միջանկարգ-երկրորդական*,

– *Պաքալօրէայի նախապատրաստական եւ պաքալօրէա*,

– *Չափահասներ*։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Երեքշաբթի օրերը ժամը 18*էն սկսեալ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝*

45 rue de la Défense —
92130 Issy-les-Moulineaux

Արձանագրութիւն եւ տեղեկութիւն տեղւոյն վրայ, կամ հեռաձայնել՝

01·46·42·45·25 *կամ* 06·82·89·16·44 *թիւերուն, Շաքէ Կիրակոսեանին*։

Date à retenir

Les Marchés de Noël de CHENE

Les 6 & 7 décembre :
GRANDE BRADERIE A SEVRES

Les 29 & 30 novembre :
avec la CBAF
A MARSEILLE

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

Expostions

L'Espace Culturel de Pont-L'Evêque et le Musée Langlois de Beaumont-en-Auge s'associent pour l'exposition

Edgar CHAHINE

Peintre - graveur
1874 - 1947

du 5 juillet au 28 septembre
à l'Espace Culturel des Dominicaines
Place du Tribunal
14130 Pont l'Evêque
Tél. : 02 31 64 89 33
Fax : 02 31 64 94 74
Heures d'ouverture :
Du mercredi au dimanche de 15h à 19h.

(Շար. Ա. էջէն)

փակած էր եզրափակիչ փուլին հասնելու ճամբան։ Բնական է, ըմբշամարտի միջազգային դաշնակցութիւնը հակազդեց, հայ մարզիկը զրկելով իր մետալէն եւ որակազրկելով զինք։

Մարզական աշխարհէ խանդավառող մէկ այլ լուրն էր Եւրոպայի ախոյեանութեան զտումի խաղերէն Հայաստան-Թուրքիա երիտասարդական խումբերուն արձանագրուած յաղթանակը։ Սուր պայքարի պայմաններուն անցած հանդիպումին Հայաստանի հաւաքականը 2-1 *պարտութեան մատնեց իր մրցակիցները։ Խաղին ներկայ էին արտաքին գործերու նախարար Է· Նալպանտեան եւ Թուրքիոյ արտաքին գործերու նախարարութենէն ներկայացուցիչ մը։*

Մրցումին առաջին կոլը նշանակեց 67-*րդ վայրկեանին Թուրք խաղացող Ա· Տուրաք, օգտուելով Մ· Սիմոնեանի մէկ սխալէն։ Սակայն հայ խաղացողներու վճռական ընթացքը հաւասար արդիւնքի առաջնորդեց Կ· Մկրտչեանի* 89*րդ վայրկեանի կոլով· յետոյ երկարաձգումին Հ· Մխիթարեան ապահովեց յաղթանակը։*

Այս յաղթանակը չեշտած է անհամբերութիւնը Սեպտ· 6*ի խաղին նկատմամբ, որուն յոյսեր փայփայելու գործօն հանդիսանալով։ Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ նախագահին ներկայութեան հարցին, ան տակաւին կը պատասխանէ թէ որոշում չէ կայացուած· միւս կողմէ թրքական աղբիւրներ նիւթ կ'ընէին Ա· Կիւլի փոխարէն մարզական նախարարութենէն ներկայացուցիչի մը Երեւան երթալու հաւանականութիւնը։*

Այդ մրցումին համար Հայաստանի Ֆութպոլի Դաշնակցութեան նախագահ Ռ· Հայրապետեան նամակով մը իր Թուրք պաշտօնակիցին տեղեկացուցած է թէ Սեպտ· 6*ը Երեւանի մէջ ֆութպոլի տօնական օր մը պիտի ըլլայ ու Թուրք մարզասէրներէն Հայաստան մուտքի վիզա պիտի չպահանջուի։*

Այսուհանդերձ, ՀՅԴ տեղեկացուցած է թէ Ա· Կիւլի Երեւան երթալու պարագային իրեն դէմ ցոյց եւ բողոքի շարժում տեղի կ'ունենայ։

ՅՈՅՑԻ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԵՐԺՈՒՄ

Լեւոն Տէր Պետրոսեանի գլխաւորած Համաժողովրդական շարժումը Սեպտ· 1*ին, ՀՅԴ ալ Սեպտ·* 2*ին Ազատութեան հրապարակին, կամ Մատենադարանին կից տարածքին վրայ ցոյցի արտօնութեան դիմում ըրած են Երեւանի քաղաքապետարանին։ Երկու դիմումներուն ալ ժխտական պատասխան տրուած է։*

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՔՈՒԻ մէջ ելեկտրական կեդրոնի մը դէմ պայթուցիկով խափանարարական արարք մը պայթումի մը պատճառ եղած է։ Երկու հոգի մահացած է, երեք հոգի ալ վիրաւորուած։

ՊԱՂՏԱՏԻ արեւմտեան շրջանը քամիքազ մը պայթեցուցած է կրած ռումբը 25 *ոստիկան սպաննելով եւ* 29 *ուրիշներ ալ վիրաւորելով, Օգս·* 24*ին։*

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ խաղերը վերջ գտան Օգս· 24*ին, տպաւորիչ հանդիսութեամբ մը։ Ընդհանուր ձեւով քաղաքական յաղթանակ մը կը նկատուի Չինաստանի համար։ Ֆրանսա պատուաբեր դիրք մը գրաւեց քառասուն մետալներով (*7*ը ոսկի) եւ* 10*րդ դիրքի վրայ, մինչ գլուխն էր Չինաստան, ապա ԱՄՆ, Ռուսաստան, Մեծն Բրիտանիա, Գերմանիա։ Վերջին դիրքը կը գրաւէ Վենեզուելա մէկ մետալով։*

ՕՊԱՄԱ ներկայացուց իր ցանկակիցը, այսինքն ընտրուելու պարագային փոխ նախագահը՝ Ճօ Պայտըն, որ փորձառու քաղաքագէտ մըն է եւ կրնայ օգտակար ըլլալ բազմաթիւ պարագաներու մէջ, ինչպէս ընտրական գետնի վրայ ու նաեւ լրացնելու համար Օպամայի թերացումները։

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ արեւմտեան շրջանը համախմբման ուժերու ռմբակոծութիւններէն, Օգս· 22*ին* 76 *հոգի սպաննուած է, գլխաւորաբար կիներ եւ մանուկներ, ինչպէս հաստատած է Ներքին նախարարը։ Միջազգային համախմբումի ղեկավարութիւնը կը հերքէ, յայտնելով որ* 30 *ապստամբներ սպաննուած են միայն։*

ՍԵՐԺ ՔԻՒՐԻՒՔ կը ստանձնէ Ալքաթէլի ղեկավարութիւնը, ինչպէս խմբագրուած է Օգս· 25*ի Ֆիկարոյի տնտեսական յաւելուածի գլուխը։* 13 *տարիներու իր հաշուեկշիռը կը ներկայացնէ մանրամասնօրէն եւ կը պատասխանէ քննադատութիւններուն։*

ԿԻՐԳԻԶՍՏԱՆԻ մայրաքաղաքէ՝ Բիշկէկի օդակայանը 120 *ճամբորդներով Պոյինկ մը ջախջախուած է, երբ կը պատրաստուէր Թռիչք առնելու։*

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES

Dimanche 14 septembre

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA SAINTE CROIX
au Collège Samuel Moorat des Pères Mekhitaristes
26 rue Troyon — 92310 SEVRES

Dans ce cadre prestigieux, dépositaire des souvenirs de l'histoire des Arméniens et des Français, nous vous proposons une journée exceptionnelle :

11h : Divine liturgie dans le salon du Collège
15h : Repas sous les frondaisons.
Animation musicale par l'**Orchestre SPITAK**

Jeux pour les enfants — Tirage des tombolas enfants et adultes.

P.A.F. : Adultes 20 euros — Enfants : 12 euros

Pour éviter de mauvaises surprises, réservez dès maintenant par téléphone
01 44 59 23 50 ● 01 40 51 11 90

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 27
MERCREDI
27 AOUT
2008

LE NUMERO: 1,20€

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ Լ. ԹԻՒ 22.016 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22.016

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 24ին Մայր Աթոռի մէջ Գարեգին Բ. եպիսկոպոս ձեռնադրած է երկու վարդապետներ: Մէկը Հայաստանի զինեալ ուժերու հոգեւոր առաջնորդ Վրթանէս վրդ. Աբրահամեանն է, միւսը Գէորգեան հոգեւոր ճեմարանի տեսուչ Սահակ վրդ. Մաշալեանը: Ձեռնադրութենէն ետք տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը որուն ընթացքին Գարեգին Բ., նորօծ եպիսկոպոսներուն պանակէներ նուիրած է: Արարողութեան ներկայ եղած են թեմակալ առաջնորդներ, պաշտպանութեան նախարար Ս. Օհանեան, բարձրաստիճան զինուորականներ, հիւրեր:

Վրթանէս եպսկ. Աբրահամեան ծնած է 1962ին Լեռնային Ղարաբաղի Մարտունի շրջանին մէջ: Ցաճախած է Մայր Աթոռի Գէորգեան հոգեւոր ճեմարանը, 1987ին սարկաւագ ձեռնադրուած: 1988ին ալ ձեռնադրուած է կուսակրօն քահանայ: Եղած է Ամարասի վանահայր, Արցախի թեմին առաջնորդական փոխանորդ, Ս. Հռիփսիմէի վանահայր, հոգեւոր հովիւ Տաւուշի մարզին եւ Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի թեմին: 2007ին նշանակուած է զինեալ ուժերու հոգեւոր հովիւ:

Սահակ եպսկ. Մաշալեան ծնած է Պոլիս, 1962ին: Աւարտած է տեղւոյն համալսարանին փիլիսոփայութեան բաժինը, աստուածաբանութիւն ուսանած Լոնտոնի մէջ: Կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուած է Գարեգին Գազանճեան պատրիարքին կողմէ, 1992ին: Եղած է Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքութեան Թարգմանչաց վարժարանի տեսուչ եւ կրօնքի ուսուցիչ: Ցետոյ ուսումը շարունակած է Տըլլինի համալսարանին մէջ:

1999-2005 պաշտօնավարելէ ետք Պոլսոյ մէջ, ուսուցչութիւն ըրած է Գէորգեան հոգեւոր ճեմարանին եւ Վազգէնեան դպրանոցին մէջ: 2007ին նշանակուած է Գէորգեան հոգեւոր ճեմարանի տեսուչ:

ԱՄՆ

ՀԱՅԵՐԸ ԳՈՀ ԵՆ ՕՊԱՄԱՅԻ ՓՈԽ ՆԱԽԱԳԱՀ Ճ. ՊԱՅՏԸՆԷՆ

ԱՄՆ-ու հայկական կազմակերպութիւններէն «Օպամայի զօրակից Հայեր»ը ողջունած է դեմոկրատ թեկնածուին կողմէ Ճ. Պայտընի փոխ նախագահ նշանակումը: Նոյն կազմակերպութիւնը հաղորդագրութեամբ մը շեշտած է այս վերջինին հայանպաստ ընթացքի անցեալը, յոյս յայտնելով որ Օպամայի ընտրութեան պարագային, ան ամբողջացընող դերով հանդէս կուգայ Ցեղասպանութիւնը ճանչնալու եւ Ղարաբաղի հակամարտութիւնը ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքի սկզբունքով լուծելու յանձնառութեան ուղղութեամբ:

Ճ. Պայտըն որպէս ծերակուտական, տարիներով հետեւողական զօրակցութիւն տուած է ամերիկահայութեան, պաշտպանելով անոնց շահերն ու դիրքորոշումները: Այդ գործունէութեան ըլկիզը ծերակուտական Պ. Տոլի հետ գործակցութեան շրջանն է, 1990ին, երբ երկու ծերակուտականները ջանք չխնայեցին ԱՄՆ-ու Ծերակոյտին վաւերացնել տալու Ցեղասպանութեան նիւթով թիւ 212 բանաձեւը: Իսկ վերջերս, որպէս Ծերակոյտի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովի ատենապետ, Ճ. Պայտըն պահանջեց որ Հայաստանի դեսպան նշանակուած Մ. Եովանովիչ իր անունով կոչէ Ցեղասպանութիւնը: Ան ըսած է թէ իրենց վերջնական նպատակը Ցեղասպանութեան ԱՄՆ-ու կողմէ ճանաչումը չէ, այլ բուն Թուրքիոյ կառավարութեան կողմէ:

ՀԱՏԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Նախագահ Ս. Սարգսեան Օգ. 23ին հարցազրոյց մը տուած է աւստրիական «Սթանտարտ» օրաթերթին, խօսելով Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւններու, Օսէթիոյ հարցին, Թուրքիոյ հետ երկխօսութեան նիւթերուն մասին: Երկրին արտաքին քաղաքականութեան ներկայի այս երեք գլխաւոր մարզերուն մասին Ս. Սարգսեանի արժեւորումները ընդհանուր գաղափար մը կուտան յառաջիկայ հինգ տարուան ընթացքին Երեւանի վարելիք արտաքին քաղաքականութեան մասին:

Ան «չափազանց բաց, անկեղծ եւ հետեւողական» որակած է Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւնները, աւելցնելով որ անոնք երբեք չեն խոչընդոտած շրջանին մէջ այլ պետութիւններու եւ միջազգային կազմակերպութիւններու հետ Հայաստանի բնականոն, արդիւնաւէտ գործակցութիւնը:

Օսէթիոյ հարցով ռուսեւվրացական վերջին բախումը ինչ հետեւութեան կ'առաջնորդէ նման բնոյթով Ղարաբաղի հակամարտութեան մասին: Ս. Սարգսեան պատասխանած է.

«Հարաւային Օսէթիայում տեղի ունեցած ողբերգական դէպքերը ապացուցեցին, որ Հարաւային Կովկասում ինքնորոշման իրաւունքի համար մղուող պայքարի դէմ զինուած ուժով հակադրուելու փորձերը յղի են լուրջ ռազմական եւ աշխարհաքաղաքական հետեւանքներով: Վերջին զարգացումները յստակօրէն ցուցադրեցին Հարաւային Կովկասի տարածաշրջանում սպառազինութիւնների մրցավազքի, ռազմական պլուտճէների չհիմնաւորուած աւելացումների եւ ռազմատենչ յայտարարութիւնների իրական վտանգը: Դրանք միեւնոյն ժամանակ ապացուցեցին, որ նման հակամարտութիւնների կարգաւորման հիմքում պէտք է ընկած լինի ինքնորոշման համար պայքար մղող ժողովրդի կամքի ազատ արտայայտումը եւ լուծումները պէտք է յենուեն այդպիսի կամքի վրայ, քանի որ հակառակ մօտեցումն անխուսափելիօրէն յանգեցնելու է ազգային զտումների եւ միջազգային հումանիտար իրաւունքի ոտնահարման:

Իրադարձութիւնները եւս մէկ անգամ ի յայտ բերեցին տարածաշրջանում առկայ ենթակառուցուածքների, մայրուղիների, տրանսպորտային հանգոյցների, գործման, դրանց այլընտրանքայնութեան ապահովման եւ առաւել սփռուած ցանցերի ձեւաւորման կարեւորութիւնը»:

Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ հետ երկխօսութեան, յարաբերութիւններու խնդրին, Հայաստանի նախագահը կըրկնած է առանց նախապայմանի յարաբերութիւն հաստատելու իրենց պատրաստակամութիւնը: Ըսած է թէ ներկայի կացութիւնը ոչ ոքի նպաստաւոր է: Ցարաբերութիւնները կարգաւորելու խնդիրը հասունցած է եւ այդ քայլը արդիւնաւոր կ'ըլլայ երկու կողմին համար ալ: Ապա շարունակած է, ակնարկելով Թուրքիոյ նախագահ Ա. Կիւլի ծանօթ յայտարարութեան.

«Օրեր առաջ իմ թուրք գործընկերը յայտարարեց, որ Թուրքիան տարածաշրջանում թշնամիներ չունի: Ես համոզուած եմ, որ այդ յայտարարութեան գործնական ամրագրումը կը լինեն յարաբերութիւնները կարգաւորելու շօշափելի քայլերը, որոնք կարող են իրական արդիւնքների յանգեցնել: Մենք կարող ենք բազմաթիւ խնդիրներ ունենալ, սակայն դրանք չենք կարողանայ լուծել, եթէ իրար հետ չխօսենք քաղաքակիրթ պետութիւններին վայել մակարդակով, եթէ մեր երկրների միջեւ բացակայեն պատշաճ քաղաքական յարաբերութիւնները»:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԵՒ ՕՍԷԹԻՈՅ ԵՒ ԱԲԽԱԶԻՈՅ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսաստանի խորհրդարանը (Դումա) Օգս. 25ին, բանաձեւ մը քուէարկած է, որ դիմում մըն է Ռուսաստանի նախագահին ճանչնալու երկու անջատողական հանրապետութեանց՝ Հարաւային Օսէթիա եւ Աբխազիա անկախութիւնը: Բանաձեւին ծրագիրը պատրաստած էր «Միացեալ Ռուսաստան» իշխանամէտ կուսակցութիւնը, որ Դումային մեծամասնութիւնը կը կազմէ: Նիստին բացման, նախագահը՝ Սերգէյ Միրոնով յայտարարած է «Ռուսաստան 15 տարի յարգած է Վրաստանի հողային ամբողջականութիւնը: Այսօր, Վրաստանի յարձակումէն ետք Հարաւային Օսէթիոյ վրայ, յարաբերութիւնները նոյնը չեն»:

Ըստ դիտերու, նման յայտարարութիւն մը կրնայ աւելի բարդ դարձնել Ռուսաստանի յարաբերութիւնները արեւմտեան պետութեանց հետ: Տարակարծութիւնները կը մնան արդէն: Սարքոզի հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցած է Մեդվեդեւի հետ, բայց Կըրեմլինը բոլորովին ուրացած է որ երկու նախագահները խօսած ըլլան միջազգային ուժերու զետեղման փոխարինելու համար ռուսական ուժերը, ինչ որ ըսած էր Ելիզէ:

Ներկայիս Ռուսաստան դանդաղօրէն կը նահանջէ գրաւած վայրերէն: Այս պատճառաւ ալ Եւրոպական Միութեան հերթական նախագահը՝ Սարքոզի արտակարգ վեհաժողովի մը հրաւիրած է Եւրոպայի իր ընկերակիցները (Սեպտ. 1ին) քննելու համար ստեղծուած կացութիւնը եւ ի հարկին Եւրոպայի հակազդեցութիւնը: Պուշ ալ սպառնական ոճ գործածած է Մոսկուայի հանդէպ, մինչ Արտաքին նախարարութիւնը «անընդունելի» որակած էր Դումայի քուէարկութիւնը ի նպաստ Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ անկախութեան ճանաչման: Մնաց որ Ռուսաստան ալ կը սպառնար խզել իր յարաբերութիւնները ՕԹԱՆ-ի հետ, եթէ չեն ուզեր գործակցիլ:

Վրաստանի հետ հակադրութեան վիճակը պատճառ եղած է որ նախագահ Մեդվեդեւ ազդարարութիւն մը ուղղէ Մոլդովայի, անոր նախագահին հետ հանդիպումի մը ընթացքին: Ըսած է որ պէտք չէ այդ երկիրը փորձէ ուժի կիրարկումով լուծել ռուսաբնակ Տնիեսդր շրջանի խնդիրը, Վրաստանի օրինակով: Աւելցուցած է թէ Վրաստանի պարագան պէտք է դաս մը ըլլայ բոլորին:

Վրաստանի հարցով ԱՄՆ-Ռուսաստան հակադրութիւնը ՕԹԱՆ-էն ետք անդրադարձ ունեցած է Համաշխարհային առեւտուրի կազմակերպութեան մօտ ալ: Ուաշինկթըն որպէս սպառնալիք, ազդարարած էր որ անոր անդամակցութեան նպատակով Մոսկուայի վարած բանակցութիւնները ժխտական ազդեցութիւն կը կրեն Վրաստանի մէջ ռուսական ընթացքին պատճառով: Վարչապետ Վլ. Պուտին պատասխանելով սպառնալիքին, ըսած է թէ այդ անդամակցութիւնը մասնաւոր առաւելութիւն մը չի տար իրենց, իրենք ալ կը կասեցնեն բանակցութիւններուն ընթացքին իրենց ունեցած յանձնառութիւնները:

Այս մթնոլորտին մէջ ուշագրաւ տըւեալ է ամերիկեան մարտանաւի մը Սեւ ծովէն անցնելով Վրաստանի ափերը հասնիլը. պաշտօնապէս ան մարդասիրական բեռ կը կրէ, բայց ըսուած է որ ունի նաեւ ամերիկեան հրթիռներ: Նախագահ Սահակաշվիլի յայտարարած է թէ այդ ներկայութեամբ աւելի ապահով կը զգան:

Միւս կողմէ, ամերիկեան-ռուս հակամարտութեան կարողական այլ գետինը՝ Ուկրանիան, կը պատրաստուի հիւրընկալել ԱՄՆ-ու նախագահի օգնական Տ. Շէնէն: Ան Կիեւ կ'այցելէ Սեպտ. 4-5ին: Բացառուած չէ որ Կիեւէն անցնի նաեւ Թիֆլիս: Շէնէ խստիւ հակազդած էր Ռուսերու Վրաստան մուտքին, յայտարարելով որ այդ արարքը անպատասխան պէտք չէ ձգուի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԱՔՈՒ Լ. ՃԷՅՀԱՆ քարիւղատարը երեք շաբաթուան ընդմիջումէ մը ետք սկսած է վերստին բանիլ, հակառակ ռուս քաղաքական դէմքի մը շեշտումին թէ ան այլեւս գործածելի պիտի չըլլայ: Քարիւղը վերսկսած է հասնիլ Թուրքիոյ

(Շար.ը Դ. էջ)

* * *

ՊԱՅԹՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ՎՐԱՍՏԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՄՕՏ

Անծանօթ անձեր Վրաստանի Հայաստանի ու Ատրպէյճանի սահմանակից Մառնէուլի շրջանին մէջ երկաթուղիի կամուրջը պայթեցուցած են: Այդ կամուրջը Վրաստանը կը կապէր Հայաստանի: Պայթուցիկ սարք զետեղուած է կամուրջի սիւներէն մէկուն տակ. պայթումը լուրջ վնաս պատճառած չէ:

* * *

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆՆԵՐՈՒՆ

Երկիր վերադարձած են Փեքինի ողիմպիականներուն մասնակից հայաստանցի մարզիկները, իրենց հետ բերելով վեց պրոնզէ մետալ: Անոնց տէրերն են ծանրաբարձներ՝ Տիգրան Վ. Մարտիրոսեան, Տիգրան Գ. Մարտիրոսեան, Գէորգ Դաւթեան, ըմբիշներ՝ Ռոման Ամոյեան, Եուրի Պատրիկէեւ եւ կռփամարտիկ Հըրաչեայ Ջաւախեան:

Այս արդիւնքով Հայաստան ընդհանուր դասաւորումին մէջ գրաւած է 37րդ կարգը: Փեքին մեկնող պատուիրակութիւնը բաղկացած էր 25 մարզիկէ:

Մեծարելու համար այդ խումբը, Օգ. 26ին Երեւանի Հանրապետութեան հրապարակին վրայ կազմակերպուած էր յատուկ երեկոյ մը, որուն ներկայ կ'ըլլար նախագահին գլխաւորութեամբ երկրին ղեկավարութիւնը:

* * *

Ճատրակի մարզէն փայլուն յաջողութիւն մըն ալ կ'աւելնայ Փեքինի արդիւնքին վրայ այս օրերուն: Դաւիթ Մարկոսեան 6 կէտով առաջին դիրքը գրաւած է Զուիցերիոյ Տաւոս քաղաքին մէջ տեղի ունեցած միջազգային մրցաշարքին:

Անոր մասնակցած էին ճատրակի 22 վարպետներ, որոնց մէջ էին չինացի, հունգարացի, ուկրանացի հանրածանօթ խաղացողներ:

ԳՈՇԱՎԱՆՔԸ ՊՂԾՈՒՄ ԵՆ

Հայաստանում, ինչպէս նաեւ ամբողջ աշխարհում, պատմամշակութային յուշարձանը իրաւաբանօրէն համարւում է ազգային, պետական սեփականութիւն, որի տնօրինումը, օգտագործումը կամ վարձակալութիւնը ունի օրէնքով սահմանած կարգ։

Բայց արի ու տես, որ այսօրուայ Հայաստանում «Պատմութեան ու մշակոյթի պահպանութեան ու օգտագործման օրէնքը», շատ օրէնքների նման, գոյութիւն ունի զուտ թղթի վրայ։ Այլապէս, ի՞նչպէս կարելի է հասկանալ, որ միջնադարեան ճարտարապետական գոհարներից մէկում, այն է՝ Գոշավանքի վանական համալիրում, ոմն տեղական «խառոչի» անմիջապէս համալիրի սեղանատան պատին կից նոր կառոյց է ձեռնարկել։ Իսկ որ այդ դատարկ թղթի վրայ գրուած օրէնքը ասում է, որ յուշարձանը ունի մշակութային չերտի գօտի, պոտենցիալ պեղման գօտի, լաւագոյն տեսադաշտի ապահովման գօտի, պատմականօրէն ձեւաւորուած լանդշաֆթի պահպանութեան գօտի, եւ որ այդ գօտիները վաղուց կազմուած ու հաստատուած են համապատասխան իշխանական մարմիններում եւ որ այդ գօտիներում ներառուած տարածքներում անթոյլատրելի է որեւէ հողային աշխատանք, առանց պետական պահպանութիւնը իրագործող լիազօր մարմնի՝ ՀՀ Մշակոյթի նախարարութեան հետ համաձայնացնելու, հոգ չէ, դա ուրիշ երգից է։ Իսկ որ այդ նոյն նախարարութեան կազմում գործող Գոշավանքի «արգելոց թանգարանը» իր անձնակազմով, որը եւ պարտաւոր է հսկել օրէնքի կատարումը անմիջապէս տեղում՝ չի տեսնում, սա արդէն լրիւ անկապ «կենսաբանութիւն» է։ Լաւ տղեքին պէտք է՝ «օբյեկտ» ունենալ, էլ օրէնքս ո՞րն է։

Ջէ՞ որ, երբ տրակտորով փորում-հարթեցնում էին եօթհարիւրամեայ պատի տակի չինհրապարակը՝ հին պատերի հատուածներ էին բացւում, ոսկորներ, խեցեղէն բեկորներ եւ Աստուած գիտի, թէ էլ ինչ հընագիտական նիւթեր, չէին հասկանում, որ դա մեր ազգի մշակոյթն է, մեր դէմքը, մեր պատմութիւնը, որի կենացը հաստատ բազմիցս խըմել են։ Հոգ չէ, յուշարձանը ոչինչ է, «օբյեկտը»՝ ամէն ինչ։

Այս համատարած վախի, անտարբերութեան մթնոլորտում, մի կողմ քաշուածի հոգեբանութեամբ մենք արդէն հասել ենք այն կէտին, որ սերունդները վաղը թքելու են մեր երեսին, ասելով «Լաւ, նրանք յիմար էին, սրիկայ, ապազգայնացուած հաստավիզ իշխանաւոր խաժամուժ, բայց դուք ո՞ւր էիք, ինչո՞ւ էիք լռում, չէ՞ որ հասկանում էիք, որ յուշարձանը չվերարտադրուող արժէք է, այն քանդւում ու պղծւում է մէկ անգամ եւ ընդմիշտ»։ Ինչո՞ւ Գոշավանքին նայելով ես պէտք է անկապ օտարածին չինութիւն տեսնեմ, որը ոչ մի կերպ չեմ կարողանայ հանել ֆոթոխցիկի օբյեկտիւից։ Ինչ պատասխանեմ ինքս ինձ եւ քմծիծաղով հարցնող հազարաւոր զբօսաշրջիկներին, թէ ինչ գործ ունի այդ «չքնաղ օբյեկտը» յուշարձանի համալիրում։ Առանց այդ էլ Գոշավանքի պատմական միջավայրը արդէն զգալիօրէն խաթարում է դիմացի հրապարակում կառուցուած եռայարկ չէնքը։ Իսկ եկեղեցու թմբուկները պսակող ապակեպատ վեղարները, որ դրուել են բարի միտումով, բայց չուղղորդուած լիազօր մարմնի մասնագէտների կողմից, մէկ այլ սիմֆոնիայից են...

Բաւական է, նոյնիսկ շատ։ Կանգ առէք։ Յուշարձանը «օբյեկտ» չէ։ Յուշարձանի տարածքում կարող են աշխատել միայն մասնագէտները, այն էլ յատուկ թոյլտուութեամբ։

ԳԱԳԻԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ,
հնագէտ

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ,
ճարտարապետ

«Առաւօտ», Յուլիս 26

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ՕՐՀՆԵԱԼ Է ԱՍՏՈՒԱԾ»

Կոմիտասի այցելուներուն պատմածներէն յայտնի կը դառնայ ուրեմն որ մեծանուն ու անբախտ Վարդապետը ընդհանրապէս գոհ չէր իրեն տրուած այցելութիւններէն. կ՚անհանգստանար, կը սըրտնեղէր, թերեւս ալ գիտակից կամ անգիտակից անդրադարձումով չէր ուզեր որ մարդիկ զինքը տեսնէին իր այս անփառունակ վիճակին մէջ ու իրենց մտքին մէջ պահէին հին փառաւոր Կոմիտաս Վարդապետին պատկերը։ Բայց երբեմն ալ ուրախութեան ու ոգեւորութեան նշաններ ցոյց կու տար եթէ իր շատ սիրած մէկ անձը այցելէր։ Կը թուի թէ Կոմիտասի հիւանդութիւնը մոռցնել չէր տուած իր հին յուշերը, որովհետեւ այցելուներէն սիրելի դէմքերու հետ յաճախ կը յիշէր անցեալէն անմոռանալի դըրուագներ։

Վստահ ենք որ Կոմիտաս, մահուան իր սպասումին մէջ, առաւօտները կ՚արթննար յիշելով երազներ, որոնց մէջ ան ամբողջ գիշերուան ընթացքին վերապրած էր իր անցեալի սեւ կամ ճերմակ դրուագները։ Ինչե՛ր չկային այդ դրուագներուն մէջ։ Ահաւասիկ փոքրիկ ու գիւղացի տղեկ մը որ Կուտինայէն փրցուած ու յանկարծ տարուած էր այնպիսի սրբավայր մը ոպիսին էր Էջմիածինը։

- Ինչո՞ւ հայերէն չես խօսիր։

Տղեկը կը պատասխանէր.

- Որովհետեւ հայերէն չեմ գիտեր։

Սակայն անմիջապէս կ՚աւելցընէր.

- Բայց հայերէն կրնամ երգել։

Եւ թերեւս Կոմիտաս իր երազին մէջ դարձեալ կը սկսէր երգել «Լոյս Զուարթ»ը, զոր երգած էր Կաթողիկոսին դիմաց, զարմացնելով Հայոց Հայրապետը։ Կաթողիկոսը ո՞ւրկէ պիտի ենթադրէր որ այս գեղջուկ ու կոպիտ տղան, որ իր դիմացը «Լոյս Զուարթ» կ՚երգէր առանց հայերէն գիտնալու, օր մը պիտի յօրինէր Հայոց Ս. Պատարագը։

Եւ թերեւս Կոմիտաս իր երազներուն մէջ դարձեալ կը սկսէր նըստիլ Ճեմարանի նստարաններուն վրայ, սորվիլ ո՛չ միայն հայերէն լեզու, այլ նաեւ երաժշտութիւն, եւ կը դառնար երաժշտութեան ուսուցիչ, սարկաւագ, վերջն ալ Խըրիմեան Հայրիկի, կամ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Սմբատեանի կարգադրութեամբ կը ձեռնադրուէր աբեղայ։ Սողոմոնը կը դառնար Կոմիտաս։ Հինգ ամիս վերջ ալ վարդապետ։ Ու այդ վայրկեանէն անդին Կոմիտաս եւ Վարդապետ բառերը անքակտելի կերպով կը կապուէին իրարու։

Ասոնք հաւանաբար շատ ուրախ օրեր էին Կոմիտաս Վարդապետի կեանքին մէջ։ Բայց ո՞վ գտած ու դրած է սա Կոմիտաս անունը։ Ասիկա յայտնի չէր։ Խրիմեա՞նը, Սմբատեան Սրբազա՞նը, թէ ինք Սողոմոնը։ Ո՞վ Կուտինայէն եկած հայ գեղջուկ տղուն համար յարմար տեսած էր 615 Թուականի Կաթողիկոսական Աթոռի գահակալ Կոմիտաս Ա. Աղցեցիին անունը։

Իր այս քաղցր երազները թերեւս ալ ամէն գիշեր կը խանգարուէին չարաշուք պատկերներով, որոնք կ՚արձագանգէին տեղահանութեան ու աքսորի սարսափազդու օրերէն։ Զինուոր մը թերեւս ամէն գիշեր ետեւէն կը մօտենար ու հարուած մը կ՚իջեցնէր անոր ծոծրակին, պարզապէս անոր համար որ վարդապետ էր, պարզապէս անոր համար որ հայերէն երգ կ՚երգէր զինքը շըրջապատող հայ աքսորեալներուն։

Երբեմն ալ իր երազին մէջ կը տեսնէր թերեւս այն ազնիւ գերման ուսուցիչը, Ռիխարտ Շմիթը, որ Պէրլինի դպրոցին մէջ երաժշտութիւն դասաւանդած էր իրեն։ Կոմիտասին համար դժուար օրեր էին, դրամ չունէր, դպրոցին ծախքերը դիմագրաւելու համար ինք զինք սնունդէ կը զրկէր։

«Ես ապրուստի նեղութիւն կը քաշեմ, յաճախ կը տկարանամ, սընունդս ոչինչ է, իսկ աշխատանքս՝ շատ։ Մաշած ու կմախք դարձած եմ, կարծեմ ասոր վերջը լաւ պիտի չըլլայ։ Բայց ինչ ընեմ։ Շատ անգամ սնունդէս կը զրկեմ, դրամս ուսման կը յատկացնեմ», գրած է ան իր նամակներէն մէկուն մէջ։

Այդ գերման ուսուցիչը օր մը կասկածեցաւ Կոմիտասին վիճակէն, հետապնդեց զինքը, տեսաւ որ առանց ճաշելու տուն մտաւ։ Մօտեցաւ ու դուռը զարկաւ։ Կոմիտաս շատ զարմացաւ երբ իր դիմաց գըտաւ իր ուսուցիչը։ Ուսուցիչը հարցուց թէ ինչո՞ւ առանց ճաշելու տուն վերադարձած է։ Կոմիտաս կրցա՞ւ պարզել իր կացութիւնը։ Բայց այդ օր Շմիթ ըսաւ որ ինք այսուհետեւ անվճար կերպով դաս պիտի տար իրեն։ Միայն թէ պէտք է խոստանար որ այդ գումարը իր սնունդին պիտի յատկացնէր։

Օ՛, ի՞նչի ծառայած էին բոլոր այս զոհողութիւնները։ Կոմիտաս այս հարցումը ինքն իրեն կ՚ուղղէ՞ր արդեօք իր երազներուն մէջ, հիմա որ հիւանդանոցի մը տխուր պատերուն միջեւ նստած, այլեւս երաժշտութեամբ ալ չէր զբաղեր, նոր երգ ալ չէր գրեր, երգչախումբ ալ չէր վարեր, «Անոյշ» օփերան ալ չէր կրցած գծել, մեծածաւալ որեւէ գործ չէր կրցած ստեղծել։ Միայն երգեր...։ Միայն հայ գեղջուկ երգեր...։

Բայց անպայման այդ երազներէն ներս յանկարծ մուտք կը գործէր Արմենակ Շահմուրատեանը որ կը սկսէր երգել «Էն փլած տնե՜ր»ը։ Ա՜խ, տուները փուլ եկած, աւերակի վերածուած էին, բայց երգը մնացած էր, ձայնը մնացած էր։ Եւ Կոմիտասեան երգերու ամէնէն հաւատարիմ ու հարազատ երգիչն էր որ կ՚երգէր զայն, յարգելով Կոմիտաս Վարդապետին յետին նօթն ու ստորակէտը։ Այն ատեն Կոմիտաս Վարդապետ իր երազին մէջ պահ մը կը ցնցուէր, կը կանգնէր, կը մօտենար երազներու իր դաշնակին ու կը սկսէր դաշնակով ընկերանալ Շահմուրատեանին։ «Էն փլած տներ», «Ծիրանի ծառ», եւ ...«Օրհնեալ է Աստուած»։

Զէ՛, պարապի գացած չէին այդ զոհողութիւնները։ Զուր տեղ չէր որ Կոմիտաս տառապած ու խենթեցած էր։

Ռ. Հ.

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրքիոյ իշխանութեան գլուխ գտնուող ԱԳ կուսակցութեան համար ծանր հարուած մը պիտի ըլլար փակումի վճիռը։ Թէեւ շատ ալ իրատեսական չէր այդ կարելիութիւնը ներկայի պայմաններուն մէջ, երբ նոյն կուսակցութեան առաջին դէմք վարչապետը յանդըգնութիւնը ունեցաւ բանակի ճակատին ապարէզ կարդալու եւ «Էրկէնէքոն» անուն կառոյց մը բացայայտուեցաւ, գլխաւոր դէմքերը բանտարկուեցան։ Պէտք է սպասել որ նման վճիռ մը անոնց պարագային ալ պիտի արձակուի՞։

Թ. Էրտողան գոհունակութիւն յայտնելով իր կուսակցութեան տրուած միայն տնտեսական «պատիժ»ին, յայտարարեց թէ պետութեան հիմնաւոր սկզբունքներուն, յատկապէս աշխարհականութեան, յարգանքով պիտի շարունակէն ղեկավարել երկիրը։ Մինչդեռ, նոյն այդ սկզբունքը ոտնակոխելու ամբաստանութիւնն էր ԱԳ-ը դատարան առաջնորդողը։

Թ. Էրտողանի գոհունակութիւնը հասկնալի է։ Բայց աշխարհականութեան յարգանքի անոր նորոգուած յանձնառութիւնը անկեղծ կը նկատուի՞։ Ոչ ոքի համար գաղտնիք է որ Թուրքիա հաստատ քայլերով կը դիմէ դէպի կրօնամոլութեան։ Փետրուարին նոյն կուսակցութիւնը ահագին աղմուկի, հակադրեցութիւններու տեղի տուաւ, համալսարանի մէջ լաչակ կրելու արգելքը ջնջել տալու փորձով մը։ Բայց ատոր քով շատ տուեալներ կան, որոնց մասին յաճախ չի խօսուիր։ Անոնցմէ է, օրինակ, որոշ շրջաններու մէջ ոգելից ըմպելիի հրապարակային գործածութիւնը արգիլելու տրամադրութիւնը։ Կեսարիոյ մէջ որ ԱԳ կուսակցութեան միջնաբերդը կը նկատուի, միայն Հիլթըն պանդոկին մէջ տակաւին ալքոլ կը սպասարկուի։ Փորձեր եղած են սննդեղէնի մարզին մէջ հալալի չափանիշեր կիրարկելու. գործադրութեան չեն դրուած անոնք, բայց արտադրող շատ ընկերութիւններ որդեգրած են այդ չափանիշերը։ Ուսուցիչներ կ՚ըսեն թէ աւելցած են կրօնական դաստիարակութեան հակումները։ Իսկ առողջական շրջանակին մէջ կ՚աւելնայ թիւը այն բժշկուհիներուն որոնք կը մերժեն այր հիւանդներով զբաղիլ, նոյն ձեւով կ՚աւելնան այն ամուսինները որոնք կ՚արգիլեն որ այր բժիշկ մը դարմանէ իրենց կինը։

Ալեւիները որոնք աւելի լայնախոհ, ազատամիտ մահմետականներ են ու կրօնական շատ մը աւանդութիւններ կը մերժեն, կը տրտնջան որ իրենց դրացիներուն շրջանակին ճնշումներուն կ՚ենթարկուին։ Կրօնաւորներ կ՚երթան անոնց տուները, ստուգելու թէ ռամազանի շըրջանին ծոմ կը պահե՞ն։ Ալեւի կիներ ալ գանգատած են որ Գուրանի ընթերցումներու ընթացքին հրաւիրուելէ ետք բռնաբարուած են։

ՔԱՂՀԱՆ

ՅՈԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մկանային եւ հոգեկան աշխատանքին միջեւ մարդ արարածը կ՚իյնայ... յոգնութենէն: Ի՞նչ են յոգնութեան պատճառները, տեսակները, երեւոյթները եւ անկէ պաշտպանուելու միջոցները:

Յոգնութեան նկարագրումը դըժուար եւ անորոշ է միեւնոյն ժամանակ: Այդ կրնայ ըլլալ մարմնային առողջ եւ բնական հակազդեցութիւն մը, որպէս հանգստութեան եւ հանդարտութեան մարմնային պահանջքը: Ինչպէս նաեւ այդ կրնայ ըլլալ վտանգաւոր ազդարարութիւն մը մարմնային փլուզումի կամ հիւանդագին վիճակի սկզբնաւորութեան: Առաջին պարագան բժշկութեան կողմէ ճանչցուած է որպէս «լաւ յոգնութիւն», իսկ երկրորդը՝ «գէշ յոգնութիւն»:

Կատարուած իւրաքանչիւր գործ կամ աշխատանք պէտք ունի մարմնի մկաններու շարժումին: Անձ մը աշխատանք կատարելու համար ուժի պէտք ունի: Եթէ այս աշխատանքը անցնի որոշ չափ մը (անշուշտ այս չափը կը տարբերի անձերուն միջեւ ըստ մարմնի կազմըւածքի), յոգնութիւնը կը սկսի յայտնուիլ: Պէտք չէ մոռնանք, որ մտային աշխատանքը ուղղակի ազդեցութիւն ունի մարմնի մկաններուն վրայ: Ասոր հիման վրայ ան որ իր մարմնին կարողութենէն բարձր աշխատանք կատարէ, իր մկանային բոլոր կարողութիւնները ի գործ կը դնէ, եւ երբեմն կը փորձէ գերազանցել զանոնք, հետեւաբար, յարատեւ յոգնածութեան կը մատնուի: Այս տեսակի յոգնութիւնը բժիշկները կոչած են «լաւ յոգնութիւն», որովհետեւ մարմինը հանգիստի կոչ կ՚ուղղէ, որպէսզի ծանր աշխատանքէ ետք իր ուժերը հաւաքէ:

Իսկ «գէշ յոգնութիւնը» մարմնային գերյոգնածութիւնն է, որ կը ծնի նիւթական, մտային ծանր աշխատանքի կամ երբեմն երկար հանգըստութեան պատճառով: Այս գերյոգնածութիւնը կը զարգանայ հասնելու աւելի բարձր աստիճանի, երբ կ՚առնէ խիստ հիւանդագին տեսք մը, ուր հարկ կ՚ըլլայ բժշկին միջամտութիւնը: Գերյոգնածութիւնը ունի բազմաթիւ երեւոյթներ, որոնցմէ են գէշ քունը, արթննալէ ետք մտային ու մարմնային ամբողջական անկումը: Եթէ «լաւ յոգնութիւնը» մարմնային պրկումներով կ՚արտացոլայ, «գէշ յոգնութիւնը» անձը ծայր աստիճան կը փոխէ, անոր տրամադրութիւնը ամբողջովին կը փոխուի, ջիղերը լարուած վիճակ կ՚ունենան, ջղային կը դառնայ, եւ կը սկսի ցաւ զգալ: Գերյոգնածութիւնը կրնայ կարգ մը հիւանդութիւններու նախորդող երեւոյթը ըլլալ, որ անոնց գալուստը կ՚ազդարարէ:

Կ՚ըսեն, թէ թշնամութիւն գոյութիւն ունի սուրճին եւ յոգնութեան միջեւ: Այս խօսքը որքանո՞վ ճիշդ է: Յոգնութեան հետ սուրճին յարաբերութիւնը առկայ է, եւ այդ նուազ վնասակար չէ ոգելից ըմպելիներէն: Մեծ քանակով սուրճ ըսպառելը կրնայ յոգնութեան զգացումը թմրեցնել, սակայն առաջին առիթով յոգնութիւնը կը պայթի, որպէս ծանր գերյոգնածութիւն, որ կրնայ խնդրոյ առարկայ անձը հասցնել ջիղերու ամբողջական խանգարման աստիճանի: Յոգնութիւնը հանգիստի դուռ կը բանայ եւ մարմնին կու տայ հանգստութիւն եւ հանդարտութիւն: Մարմնին իրականութիւնը որքան ալ փորձես պահել, այդ յետագային երեւան պիտի գայ, եւ զօրաւոր ձեւով:

Բժշկութիւնը ինչպէ՞ս կը բացատրէ այս խօսքը. «շատ յոգնած եմ, թէեւ տասը ժամ քնացած եմ»: Մարմինը քունի պէտք ունի, որպէսզի ձերբազատի յոգնութենէն, սակայն քունը կրնայ ըլլալ սպասած հանգստութիւնը չբերէ, հետեւաբար, կորսնցնելով իր անհրաժեշտութիւնն ու հաճոյքը:

Ճանչցուած իրողութիւն է, թէ անհատ մը կ՚ապրի իր երազները: Եթէ այս երազները վերածուին օրւան ցաւալի եւ դառն եղելութիւններու ցուցադրութեան եւ վերակերտումի միջոցի, այն ժամանակ անհատը ինքնաբերաբար կ՚այրէ քունի հաճոյքը եւ զայն կը վերածէ դառն յոգնութեան, որովհետեւ փողոցի գործերը իր անկողինին մէջ բերել կու տայ: Այս պարագային քնանալը կը դժուարանայ եւ կը վերածուի հոգեկան ջղային ու լարուած վիճակի: Իւրաքանչիւր բուժում պէտք է նկատի առնէ այս վիճակին պատճառը, որ ընդհանրապէս կ՚ըլլայ ընտանեկան անհամաձայնութիւններ, գործի մէջ պատահող կամ անձնական անհամաձայնութիւններ: Յոգնութիւնը հոս ապացուցող դեր կը խաղայ առօրեայ հարցերու գոյութեան:

Հետեւեալ տողերուն մէջ կը ներկայացնենք շարք մը խրատներ, որոնք անհրաժեշտ են, եւ կրնան թեթեւցնել գերյոգնածութիւնը:

— Նախընտրելի է առաւօտեան կեդրոնանալ սննդարար նախաճաշ մը ունենալու վրայ, ինչպէս հաւկիթ, կաթնեղէն եւ կարագ:

— Խուսափիլ չափազանցօրէն ոգելից ըմպելիներ եւ սուրճ սպառելէ:

— Մարմնին աշխուժութիւնը պահել մարզանքով եւ քալելով, որովհետեւ այս երկուքը կ՚օգնեն մարմինը մաքուր օդով լեցնելու:

— Մարմինը գործնական կարողութենէն աւելի չյոգնեցնել:

— Նախընտրելի է իշխել առօրեայ գործին վրայ, քան գործը իշխէ մեր վրայ:

— Արդիական կեանքի անհրաժեշտութիւններէն է առօրեայ գործի աշխատանքներու ընթացքին հանգիստի պահեր առնել:

ԲԱՑՑ ԱՄՆ ԹՇՆԱՄԻ ԵՆ ԻՐԱՆԻ...

ԱՄՆ-ու առեւտուրի նախարարութեան խորհրդապահական մէկ տեղեկագիրը մամուլին հասած է ու մեծ աղմուկի պատճառ դարձած: Հոն գլխաւոր ըսուածը այն է որ ԱՄՆ-ու եւ Իրանի միջեւ փոխանակումները զգալապէս աւելցած են Ճ. Պուշի օրով: Մինչդեռ, ծանօթ է այն ճնշումը որ Ուաշինկթընի կողմէ կը կատարուէր ուրիշ պետութիւններու, որպէսզի հետեւին Սպիտակ տան Թեհրանի կիրարկած պատիժներուն ճամբուն: ԱՄՆ-ու ֆինանսներու նախարարութենէն պաշտօնատար մը ըսած է թէ իրենց պատիժները վարչաձեւին դէմ են եւ ոչ թէ ժողովուրդին: Ան ատով փորձած է մեղմացնել Ուաշինկթընը նեղ կացութեան մատնող տեղեկագրին ազդեցութիւնը:

Առեւտուրի նախարարութեան տուեալներով՝ Պուշի նախագահութեան տարիներուն դէպի Իրան ամերիկեան ներածումներուն քանակը տասնապատկուած է: Անոնցմէ միայն ծխախոտներու վաճառքը 158 միլիոնի հասած է: Ատոր հետ կան մուշտակէ վերարկուներ, քանդակներ, անուշահոտութիւն, զէնքեր, օդանաւի կազմածներ: Կ՚ըսուի թէ աւելի քան 400 միլիոն տոլարի ամերիկեան ապրանք ալ Իրան ղրկըւած է 2007ի ընթացքին, Արաբական էմիրաներու ճամբով:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԻԷՍՆԵՐ

ԺԻՐԱՅՐ ԱՆԱՆԵԱՆ

(Հովանաւորութեամբ «Գալուստ Կիւլպէնկեան» Հիմնարկութեան)

Երեւան, 2008

«ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԳԵՏԸ»
Վէպ

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

«Զանգակ-97» Հրատ.

Երեւան, 2008

ԱՒԵՐԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Դ.

ՈՐԲԵՐԸ

Քիչ հեռուն ահաւասիկ վրանները: Դեռ շուարուն, աչքերնին ցաւոտ, գլուխնին գօսացած, դէմքերնին թարախով, արցունքով ու քրտինքով լպրծուն, մարդկային արարածներ կը սողան վրաններէն դուրս: Մեր ազդարարութեան վրայ՝ մոնիտորին սուր ձայնը կը հրաւիրէ բոլոր անոնք որ որբեր ունին արձանագրելիք: Ու ցաւագին, տաժանելի տողանցումը կը սկսի: Թշուառութենէ սպառած տղաքը կը խուժեն դէպի մեզ եւ անձկագին աչքերով կը սպասեն իրենց ընդունուելուն: Կեանքը այնքա՛ն տաժանելի դարձած է այդ փոքրերուն համար որ՝ հոգ չունին թէ իրենց ողջ մնացած սիրելիներէն պիտի բաժնուին: Ու մեր հարցումներուն կ՚աճապարեն պատասխանել, ընդառաջ կ՚երթան մեր դիտողութիւններուն, կը ճգնին զանոնք ջրել: Ու երբ կը յաջողին ընդունուիլ, երբ կը տեսնեն որ լիացած են օրինական պայմանները, այսինքն որբ են հօրմէ եւ մօրմէ եւ կամ մայրերնին կոյր, խեղանդամ ու անկարող են աշխատելու, երբ կը գտնուին ամէնէն դժբախտներէն աւելի դժբախտներու մէջ, գոհունակութեան ժպիտ մը կ՚ուրուագծուի իրենց դէմքերուն վրայ, եւ մէկ կողմ կ՚անցնին, գըրեթէ ուրախութեամբ, ընդունուողներուն մէջ:

Ի՜նչ պատկեր, ի՜նչ մղձաւանջ այդ ընտրուածնե՛րը: Անօթութիւնը հիւծած ու մաշած է զիրենք. կեղտը կերած է իրենց մկանունքը դէմքերնուն վրայ. մազերնին խըխկուած ու գլուխներնուն վըրայ փակած, գլուխներնին ոջլոտած ու գօսացած եւ անսահմանելի արտայայտութիւն մը իրենց ջերմէ վառուած աչքերուն մէջ: Ցնցոտիներ հազիւ կը ծածկէին իրենց վտիտ մարմինները ու պատառատուն քուրջերուն մէջէն բարակ ձողիկները բազուկներուն միշտ, կը զարմացնեն անակնկալի մը պէս: Ի՞նչպէս կ՚ապրին, ի՞նչպէս ապրեր են մինչեւ այդ օրը. կեանքը ի՜նչ գերազանց աւիւնով մը կառչեր է այդ տխեղծ էակներուն: Ու իրենց տժգոյն ու ճաթռտած շրթունքները, որոնք կը պրկուին ակռաներուն վրայ ցաւատանջ գալարումով մը, լուռ կը մընան ու չեն պատմեր մեզի այն դժոխային խռովքը որով ալեկոծուած ըլլալու են իրենց մանկական հոգիները...

Ի՜նչ պատկեր.... ի՜նչ մղձաւանջ... աչքերը միայն, թշուառութենէ զարհուրած աչքեր, ահաւոր ժամեր տեսած աչքեր, սեւ, տենդագին, խենթի եւ անօթիի աչքեր, կը նային մեզի, կը սեւեռին մեզի անխօս եւ յամառ հրայրքով. ու տակաւ առ տակաւ կը զգանք որ մեր հոգիներուն մէջ կը թափանցէ յիմարական տագնապը իրենց չարչարանքներուն...:

Երբ մեր աչքերը կը խոնաւնան իրենց նայած ատեննիս, երբ մեր ձեռքերը կը դողդողջեն իրենց դպած ատեննիս, դէմքերը կը ծամածուին ու վտիտ այտերու վրայ չորացած մկանունքները կը թուլնան. աչքեր, սեւ, անթափանց աչքերը որբերուն՝ կը զարմանան կարծես...: Ոչ ոք լացեր է, ոչ ոք գթացեր է իրենց վըրայ. արկածեալներուն ամէն մէկը, իր յատուկ ցաւովը տանջուեր ու առանձնացեր է իր տառապանքին մեծութեան մէջ...: Քշուած, քշքշուած, մէյ մը ասդին մէյ մը անդին, բախտին ու դիպուածին քմահաճոյքներէն վարուած, անոնք որ սիրուած ու փայփայուած էին օր մը առաջ, անոնք այդ որբերը որ ճանչցեր էին մօր մը կուրծքին ջերմութիւնը, անօք ու անօթի մնացեր էին օրերով: Ու հիմակ իրենց աչքերը կը զարմանային մեր զգացումներէն եւ բարեբար ու ազնիւ յուզմունքը կը դրդէր իրենց քարացած հոգիները:

Արձանագրութիւնները միշտ կը շարունակուէին ու կարծես չպիտի սպառէր որբերու թիւը: Հետզհետէ մայրեր կը հասնէին բեռնաւորուած բազմաթիւ տըղաքներով: Եթէ առաջին օրերու սարսափին ուժգնութիւնը մեղմացած էր, շարունակական եւ անողոք թշուառութիւնը խորթացուցեր էր զիրենք եւ ահաւորապէս անգութ դարձեր էին իրենց զաւակներուն համար:

— Առէ՛ք, առէ՛ք ամէնքն ալ. իմ ինչի՞ս են հարկաւոր:

Ու չորս հինգ տղայ կը ձգէին մեր դէմ:

— Մենք պէտք է արձանագրենք այն որբերը որ զրկուած են թէ հօրմէ եւ թէ մօրմէ, կը յիշեցնէ մեր ընկերներէն մէկը:

Բայց արդեօք այս խեղճ տղեկները, իրենց մայրերէն անտեսուած տղեկները, որոնք կարծես կը մերժեն հասկնալ անսահմանութիւնը իրենց թշուառութեան, աւելի որբ չե՞ն միւսներէն:

Ու աղէտը, սպաննելէ ետք ամէնէն կորովիները, հնձելէ ետք ամէնէն խիզախները եւ յանձնապաստանները, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս փճացուցեր է բոլոր անոնք որ յաջողեր են ապրիլ. ու կեանքը այնքան ցամաքած է նոյն իսկ մայրական սրտերու մէջ որ ալ բան մը չունին տալու իրենց զաւկին:

Արձանագրուած որբերու ցանկը կ՚երկարի ու կ՚երկարի: Միջօրէի արեւը իր հրեղէն ճառագայթներով կ՚ողողէ այդ թշուառ ամբոխը որ խռնուած է մեր շուրջը: Վրանները պարպուած են ու ամէնքն ալ եկած են դէպի մեզ, նոյն իսկ անոնք որ որբ չունին արձանագրելիք: Քրտինքը հետզհետէ աւելի առատ կը հոսի ճակատներէն, կը խառնուի արցունքներու հետ: Ցաւոտ աչքեր, արեւի լոյսէն վիրաւոր, կը քթթեն իրենց թարախոտ եւ արիւնոտ արտեւանունքը: Երբեմն հառաչանք մը աւելի բարձր կը սլանայ ընդհանուր ժխորին մէջ. երբեմն ալ չարագուշակ քրքիջ մը կ՚երկարաձգուի ու կը վերջանայ հեծծունքի մը մէջ: Աղէն նորածինի մը խեղդուած ճիչը կը կորսուի պոռչտուքներու մէջ: Ու առաջ անցնելու եռանդէն զիրար հրմըշտըկող կիներ, պառաւներ եւ կոյրեր հետզհետէ մեզ կը սեղմեն, աւելի մերձաւոր մարդկային գօտիի մը մէջ: Արեւը կիզիչ եւ անտանելի դարձած է. ձիգ ու անողոք ճառագայթներ կը մխրճուին կարծես մեր ուղեղներուն մէջ. աչքերնիս կը մթնան ու կը շլանան յաջորդաբար, մատներնիս կը թուլնան եւ անկարող ենք շարունակելու:

(Շար. 22)

(Տար. Ա. էջէն)

միջերկրականեան ճէյհան նաւահանգիստը եւ բեռցուիլ նաւթատար նաւերու: Քարիւղատարին մէկ հատուածը խափանարարական արարքի մը հետեւանքով պայթած էր Թուրքիոյ հիւսիսարեւելեան շրջանին մէջ:

ԿԻ ՏԻԻԳՈԼՈՆԷ, համայնավար նախկին երեսփոխան եւ Ազգային Ժողովի փոխ նախագահ մեռած է 88 տարեկանին: Ֆրանսահայ գաղութը պարտի չմոռնալ անշուշտ, որ ինք եղած է առաջինը որ Հայոց ցեղասպանութեան հարցը արծարծած է Ազգային Ժողովին մէջ եւ յամառօրէն կառչած մնացած է հարցին: Պիւխմիւլատի արգելափակման կայան ալ փոխադրուած էր, նախքան անոր ազատագրման մասնակցիլը: Մարի-Ժորժ Պիւֆէ ողջունած է «կեանքի սիրահարը»:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Գորի քաղաքէն 5քմ. հեռաւորութեան վրայ, զինուորական խարխուխի մը մօտ, երկաթուղիով ազրբէջանական քարիւղ փոխադրող բեռնատարներ պայթած են, հրդեհի պատճառ դառնալով: Արտաքին գործերու նախարար Շոթա Ութիաշվիլի ըսած է թէ պայթումին պատճառ եղած են երկաթուղիին տակ զետեղուած ականներ:

ՕՊԱՄԱՅԻ ցանկակիցը' (ընտրուելու պարագային փոխ-նախագահ) Ճօ Պայտըն կոչուած է դարմանելու թեկնածուին փորձառութեան պակասը: Ընտրեալը հին քաղաքագէտ մըն է, անդամ Ծերակոյտի, հմուտ ընկերային հարցերու, որ ունի նաեւ կրօնական դիմագիծ մը: Կաթողիկէ է, չի ճամբորդեր առանց իր վարդարանին եւ կրնայ գրաւել նաեւ ընտրողներու իգական դասակարգը: Դեմոկրատներու համագումարը կը բացուէր Օգս. 26ին Տէնվէր, բայց, նոյն օրը կը հաղորդուէր թէ չորս կասկածելիներ ձերբակալուած էին, այն ամբաստանութեամբ որ անոնցմէ մէկը կը պատրաստուէր Օպաման սպաննելու:

ԻՍՐԱՅԷԼ 198 պաղեստինցի բանտարկեալներ ազատ արձակած է բարի կամեցողութիւն ցոյց տալու համար Մ. Ապպասի նկատմամբ. այս վերջինը ըսած է սակայն, որ հարկ է բոլոր բանտարկեալները ազատ արձակել: Ազատագրուած Պաղեստինցիները ջերմ ընդունելութեան արժանացած են Ռամալլա, որ Այսրյորդանանի «մայրաքաղաքը» դարձած է:

ՍԱՐՔՈԶԻ, Օգս. 25ին, Մալյէ (Էնտր է Լուառ նահանգ) գացած է մասնակցելու համար այն արարողութեան, որ նըւիրուած է 64 տարի առաջ, նոյն օրը գործուած ջարդին նացիական ուժերու կողմէ (124 մեռեալ): Իր ելոյթին մէջ, Հանրապետութեան նախագահը շեշտած է թէ բարոյական սխալ մըն էր Ֆրանսայի կողմէ, ինչ որ ցարդ պատահած է, այսինքն ոգեկոչումի բացակայութիւնը:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆԻ կառավարութիւնը յայտարարած է, Օգս. 25ին, որ հարկ է կրկին բանակցիլ միջազգային ուժերու ներկայութեան մասին շարք մը մահացու յարձակումներէ ետք ամերիկեան հրամանատարութեան տակ: Վերջինը պատահած էր Օգս. 22ին եւ 90 բնակիչներ սպաննուած էին, որոնց մէջ 50 մանուկներ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ 83-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ.- Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջըրբաշեան 300 եւրօ

* * *

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.- Համակիր մը 100 եւրօ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղի անդամուհիները անկեղծ ցաւակցութիւն կը յայտնեն Կրընոպլի մասնաճիւղի անդամուհիներուն ու մասնաւորաբար ընկերուհի Նիքոլ Սապունճեանին եւ ընտանիքին, իր մօր' ընկերուհի Լուսաբեր Ճերեճեանի մահուան տխուր առթիւ:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայ կին մը աշխատանք կը փնտռէ մաքրութեան կամ երախայ նայելու:

Հեռաձայնել' Անահիտ Եյլնեանի
06 61 49 79 87

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Փարիզի Կրօնական Ընկերակցութիւնը որ կը հովանաւորէ Կիրակնօրեայ միօրեայ հայերէնի ուսուցման դասընթացքները, ներկայիս կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ կրթական տարեշրջանին համար արձանագրութիւնները սկսած են արդէն:

Ներկայիս հաճոյքն ունինք նաեւ հաղորդելու թէ 8 – 13 տարեկան ֆրանսախօս երախաներուն համար Առաջնորդարանի հովանաւորութեամբ յառաջիկայ Սեպտ. 24էն սկսեալ բացուած են նաեւ հայերէնի ուսուցման դասընթացքներ, որոնք տեղի պիտի ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 10էն 12, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Դասընթացքները պիտի դասաւանդըւին Տիկին Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի կողմէ: Դասընթացքը ձրի է: Հայերէնախօսութեան մէջ արդիւնք ձեռք ձգելու համար աշակերտներու հետեւողական ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Ծնողներէն կը խնդրուի իրենց զաւակները արձանագրել անյապաղ, դիմելով Առաջնորդարանիս Դիւանին, հեռախօսելով 01.43.59.67.03 թիւին:

ԴԻՒԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԺՈՂՈՎ

Փարիզի եւ Շրջակայից Կրօնական Ընկերակցութեան անդամները հրաւիրուած են Ընդհանուր Արտակարգ Ժողովի մը որ տեղի պիտի ունենայ 9 Նոյեմբեր 2008, ժամը 15ին Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ' 15 ռիւ Ժան Կուժոն, Փարիզ 8րդ:

Նիւթ – Բարեփոխութիւն Ընկերակցութեան կանոնագրութեան:

ԴԻՒԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

* * *

COMMUNIQUE

Les membres de l'Association Cultuelle de l'Eglise Apostolique Arménienne de Paris et de la Région Parisienne sont convoqués à l'Assemblée Générale Extraordinaire qui se tiendra le dimanche 9 novembre 2008, au siège, 15 rue Jean-Goujon, Paris 8ème.

Ordre du jour : Modification des statuts de l'association.

BUREAU
DU CONSEIL D'ADMINISTRATION

Date à retenir

Les Marchés de Noël de CHENE

Les 6 & 7 décembre :
GRANDE BRADERIE A SEVRES

Les 29 & 30 novembre :
avec la CBAF A MARSEILLE

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

Reprise des activités 2008 – 2009

Le Lundi 22 septembre 2008
4 jours d'inscriptions en septembre :
Vendredi 12 et Mardi 16 de 17h à 19h

Samedi 13 et Mercredi 17

de 14h30 à 17h30

En 2007-2008, la MCA a inscrit 342 enfants, adolescents et adultes.
N'attendez pas, inscrivez-vous aussi !
Attention futurs bacheliers, l'arménien s'étudie tout au long de la scolarité.

LANGUE ARMENIENNE (16 niveaux)
de l'Eveil au langage au BAC 2010 et pour adultes.
CIVILISATION ARMENIENNE (3 niveaux)
de l'Heure du conte àl'Eveil à l'identité et à la culture.

Nouveauté : Cours pour lycéens (BAC).
MUSIQUE
Piano — Violon — Guitare — Solfège

Nouveauté : Musique d'ensemble.
DANSE ARMENIENNE (10 disciplines)
de l'initiation aux classes mixtes. Du Classique (sur audition) de la danse de scène au folklore et pour jeunes gens.
ARTS (4 niveaux)
Du dessin à la peinture autour des arts plastiques.

Nouveauté : Cours pour adultes.
ECHECS (2 niveaux)
Cours et tournois.

Egalement :
MEDIAS RADIO sur AYP FM
tous les mercredis de 10h20 à 11h30.
BIBLIOTHEQUE DE PRET pour adultes
DIFFUSION LIVRES en langues arménienne et française.

Renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.com

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16ին: Դասընթացքները ունին տարբեր մակարդակներ:

– Նախակրթարան (6 տարեկանէն սկսեալ),
– Միջնակարգ-երկրորդական,
– Պաքալօրէայի նախապատրաստական եւ պաքալօրէա,
– Չափահասներ:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Երեքշաբթի օրերը ժամը 18էն սկսեալ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ'
45 rue de la Défense —
92130 Issy-les-Moulineaux
Արձանագրութիւն եւ տեղեկութիւն' տեղւոյն վրայ, կամ հեռաձայնել'
01.46.42.45.25 կամ 06.82.89.16.44 թիւերուն, Շաքէ Կիրակոսեանին:

□

Լիոն Վիլէօրպանի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ, թէ մասնաճիւղիս ԱՐԱՖՍ միօրեայ վարժարանը կը բանայ իր դռները

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17ին
ժամը 9.30էն սկսեալ
Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի տան մէջ:

Դասերը տեղի պիտի ունենան ամէն Չորեքշաբթի 9.30էն մինչեւ յետ միջօրէին ժամը 16:

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ բոլոր երախաները, մանկապարտէզ, նախապատրաստական, միջնակարգ եւ մինչեւ պաքալօրէայի պատրաստութիւն:

Բոլոր մակարդակներու համար կը դասաւանդուին Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, մեր սովորութիւն եւ աւանդութիւնները, արտասանութիւն, երգ ու պար:

Իսկ նախակրթարանէն սկսեալ' գրաւարժութիւն եւ ընթերցանութիւն եւ վերջապէս բոլորին հայախօսութիւն:

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան
04 78 26 28 71
04 72 37 61 57
04 78 23 75 13 թիւերուն:

□

Վերապահեցէ'ք
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30-Ի ԿԻՐԱԿԻՆ
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի
Միջին Ֆրանսայի 6 մասնաճիւղերը

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԿԱԼԱՑՈՎ

կը տօնեն միութեան 80ամեակը
Կիրակի, Նոյեմբեր 30,
կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Տէսինի Թոպոկանի սրահներուն մէջ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉԽԱՉԱՁԵՒԵԼ:

Expostions

L'Espace Culturel de Pont-L'Evêque
et le Musée Langlois
de Beaumont-en-Auge
s'associent pour l'exposition

Edgar CHAHINE

Peintre - graveur
1874 - 1947

du 5 juillet au 28 septembre
à l'Espace Culturel des Dominicaines
Place du Tribunal
14130 Pont l'Evêque
Tél. : 02 31 64 89 33
Fax : 02 31 64 94 74
Heures d'ouverture :
Du mercredi au dimanche de 15h à 19h.

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES

Dimanche 14 septembre

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA SAINTE CROIX
au Collège Samuel Moorat des Pères Mekhitaristes
26 rue Troyon — 92310 SEVRES

Dans ce cadre prestigieux, dépositaire des souvenirs de l'histoire des Arméniens et des Français, nous vous proposons une journée exceptionnelle :

11h : Divine liturgie dans le salon du Collège
15h : Repas sous les frondaisons.
Animation musicale par **l'Orchestre SPITAK**

Jeux pour les enfants — Tirage des tombolas enfants et adultes.

P.A.F. : Adultes 20 euros — Enfants : 12 euros

Pour éviter de mauvaises surprises, réservez dès maintenant par téléphone
01 44 59 23 50 ● 01 40 51 11 90

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 28
JEUDI
28 AOUT
2008

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

Directrice : ARPIK MISSAKIAN

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22·017 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22·017

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՃԱՆՉՑԱՒ Հ. ՕՍԷԹԻՈՅ ԵՒ ԱԲԽԱԶԻՈՅ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ

Ինչպէս կը սպասուէր, ընդառաջելով Դումայի դիմումին, Օգոստոս 26ին Ռուսաստան պաշտօնապէս ճանչցաւ Հարաւային Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ անկախութիւնը, այլ խօսքով Մոսկուա ապարէզ կարդաց Արեւմուտքի։

Նման որոշում մը «ցաւալի» նկատեց Ֆրանսան, «անընդունելի»՝ Գերմանիան, «ապօրինի» ԱՄՆը եւլն., եւլն.։ Սահակաշվիլիի համար Ռուսաստան մտադրած է փոխել եւրոպական սահմանները բռնի ուժով։

Գերմանիոյ վարչապետը՝ Անկելա Մերքել որ Տալլին կը գտնուէր, շատ խիստ կերպով արտայայտուած է քանի մտահոգ է նաեւ Ուկրանիոյ համար։ «Պարտինք զօրավիգ կանգնիլ Վրաստանի եւ Ուկրանիոյ,– ըսած է,– ուր մտահոգիչ ձգտումներ կը տեսնենք։ Վրաստանի պատերազմը միայն Հարաւային Օսէթիոյ մէջ փոփոխութիւններ չբերաւ, այլեւ համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ»։

Վրաստանի նախագահը, որ բոլորովին ապօրինի կը գտնէ Մոսկուայի որոշումը, յայտարարած է նաեւ որ «Վրաստան պիտի շարունակէ իր պայքարը վերահաստատելու համար հողամասի իր ամբողջականութիւնը խաղաղ միջոցներով»։ Ըստ իրեն «Ռուսաստան ռազմագիտական սխալ մը ըրաւ, որ կը վնասէ իր դիրքին միջազգային յարաբերութիւններու գետնին վրայ»։ Սահակաշվիլի կ'ուզէ նաեւ որ արեւմտեան ղեկավարները արագացնեն Վրաստանի անդամակցութիւնը ՕԹԱՆ-ի եւ Եւրոպական Միութեան։

Մոսկուայի համար, այս ճանաչումը անխուսափելի էր, ինչպէս բացատրած է արտաքին նախարար Սերգէյ Լաւրով, շեշտելով նաեւ՝ «Չենք վախնար կղզիացած մնալէ» ու մերժած է բոլոր հակասութիւնները որ կապ կրնան ունենալ այս որոշումին հետ, այսինքն Չէչէնիոյ դէմ իր մղած պատերազմը երբ ան անկախացաւ եւ Քոսովօն որու անկախութիւնը չճանչցաւ։ Այս ամբողջը ցոյց կու տայ, որ Կրեմլինի խիստ դիրքորոշումը կը յաղթէ եւ արդէն ՕԹԱՆ-ի մօտ Ռուսաստանի դեսպանն ալ ներկայ կացութիւնը բաղդատած է առաջին համաշխարհային պատերազմին նախորդող օրերուն։ Շատեր կան արդէն որ ապագայի նկատմամբ մտավախութիւններ ունին։ Գորբաչով իսկ կը զգուշացնէ համաշխարհային աղէտի մը սպառնալիքէն։

* * *

Կ'ըսուի նաեւ որ Մոսկուա սկսած է ռուսական անցագրեր բաժնել Ղրիմի (Ուկրանիա) բնակիչներուն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ երեսփոխաններուն պատասխանեցին, Օգոստոս 26ին, պաշտպանութեան եւ արտաքին նախարարները, Աֆղանիստանի ողբերգական դէպքին առթիւ։ Մինչ ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ պատերազմական վիճակ մը կը տիրէ, պաշտպանութեան նախարար Մորէն կը մերժէ այդ որակումը, բայց Քուշնէր չի ծածկեր որ «պատերազմ չէ, բայց խաղաղութեան գործընթաց մըն է որ բախումներու դուռ կը բանայ, ինչ որ տարբեր չէ պատերազմէն։ Նոր կորուստներ ալ պիտի ունենանք»։ Ի դէպ, Գանար Անշենէն (Օգոստոս 27) կը յայտնէ որ Սպայակոյտը քօղարկած է Աֆղանիստանի գործողութեան ճշմարտութիւնը, այլ խօսքով, ֆրանսացի չորս զինուորներ գերի ինկած են թալիպաններու ձեռքը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ–ԹՈՒՐՔԻԱ ՍԱՀՄԱՆԸ ԲԱՆԱԼՈՒ ԿՈՉ

Վրաստանի իրադարձութիւնները լրջօրէն խոչընդոտած ըլլալով շրջանին մէջ փոխադրութեան գործը, պատճառ եղած են որ հայկական, թրքական, վրացական եւ ամերիկեան խումբ մը հանրային կազմակերպութիւններ Հայաստան – Թուրքիա սահմանը գոնէ 10-15 օրուան համար բանալու կոչ մը հրապարակեն։ Կոչով անհրաժեշտ նկատուած է ռուսեւվրացական հակամարտութեան հետեւանք Հարաւային Կովկասի մէջ ստեղծուած վտանգներուն և մարտահրաւէրներուն դէմ անյապաղ միջոցներու ձեռնարկել։ Կոչ կ'ըլլայ յատկապէս բանալու շրջանի երկաթուղիի գիծերը։ Կը նշուի թէ Սեւ ծովեան Սամսուն նաւահանգիստէն շոգեկառքը կրնայ Երեւան հասնիլ 34 ժամէն, Թիֆլիս՝ 36, իսկ Բաքու 49 ժամէն։ Իսկ Միջերկրականի Թրքական Մերսին նաւահանգիստէն կարելի է 37 ժամէն Երեւան, 39 ժամէն Թիֆլիս, 59 ժամէն Բաքու հասնիլ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՄԵՐԳԻ ՍՐԱՀ

Էսկիշէհիրի Անատոլու համալսարանին յիսնամեակի նշումներու ձեռնարկներէն համերգի մը վայր ընտրուած է Սիվրիհիսարի հայկական Ս. Երրորդութիւն եկեղեցին։ Նոյն առիթով քաղաքապետը ըսած է «Ակօս»ի թէ եկեղեցին կանգուն է, անվթար արտաքինով, սակայն խնամքի կարօտ։ Իրենք ներկայիս ներքնամասի մաքրութեամբ զբաղած են, գեղարուեստական ձեռնարկներու համար գործածելի դարձնելու նպատակով։

«Թերեւս Սիվրիհիսարը իր պատմութեան երբեմնի Հռիփսիմեանց վարժարանի դասական երաժշտութեան նուագախումբէն ետք կրկին պիտի հաղորդուի ուսանողներու բազմաձայն երաժշտութեամբ» կը գրէ «Ակօս»։

* * *

Նոյն թիւին մէջ Հ. Գասպարեան համառօտ տեղեկութիւններ կու տայ նոյն վայրին հայութեան ու եկեղեցիին մասին։ Ս. Երրորդութիւնը կառուցուած է 1650ին, այրած է հայկական թաղին 1876ի հրդեհին։ 1880ին նորոգուած ու յաջորդ տարին վերաբացուած է։

Ինչ կը վերաբերի հայ բնակչութեան, ան խտացած է ԺԷ. դարուն եւ կազմուած է հայկական թաղ մը։ 1850ական թուականներէն հոն եղած են Սահակ Մեսրոպեան, Հռիփսիմեանց, Թարգմանչաց, Ներսէսեան վարժարանները։ 1911ին սկսած է լոյս տեսնել «Անահիտ» շաբաթաթերթը, մինչեւ 1915։ 1914ին շրջանին մէջ կար աւելի քան 850 տուն, 4265 հոգինոց հայ համայնք մը։

ԲԱՔՈՒ–ՃԷՅՀԱՆ ՆԱՒԹԱՏԱՐԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱՒԱՐԿԻ ԴԵՐՈՎ

Իբր նկատուած աշխարհագրական գօտիին մէջ տիրակալութիւնը վերահաստատելու Մոսկուայի կտրուկ նախաձեռնութեան առաջին քայլը եղաւ վրացական երկու ինքնավար ու անկախամէտ շրջաններուն ճանաչումը։ Ճիշդ է որ անոր դուռ բացողը Արեւմուտքի, յատկապէս ԱՄՆ-ու քաջալերանքով Թիֆլիսի ոտնձգութիւնն էր, բայց դատելով առաջին իսկ արդիւնքէն, դժուար չէ այն տպաւորութիւնը ունենալ որ այդ քաջալերանքին տէրերը ներքնապէս համաձայն էին ներկայի արդիւնքին, մանաւանդ որ քաջալերանքը խօսքի մակարդակէն անդին չանցաւ, անցնելու որեւէ նպատակ ալ չունէր ապահովաբար։ Այդ ենթախորքին վրայ ո՞վ կրնար կարծել որ «անջատողական» քանի մը Օսէթիոյ տէր Թիֆլիսը պիտի կարենար դիմադրել Մոսկուայի վճռակամութեան։ Իսկ բացառելով նման համաձայնութիւն, կը մնայ վարկածը թէ ԱՄՆ եւ արեւմտեան աշխարհը ներյայտ սակարկութեամբ մը այլ բան ունին առնելիք, Հարաւային Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ անկախութեան ռուսական ճանաչումին փոխարէն։

Յատկապէս ջլամարտի նոր շրջան մը անկարելի չնկատող նախագահ Մեդվեդեւի յայտարարութենէն ի վեր, ստեղծուած կացութիւնը արդարօրէն մտահոգիչ է ամէնէն առաջ այդ գօտիին երկիրներուն համար։ Ջաւախքի արդէն պայթուցիկ կացութեամբ ու Ղարաբաղի խնդրով Հայաստան այդ մտահոգութենէն լայն բաժին մը տէր է։ Զարգացումները ի՛նչ անդրադարձ կ'ունենան մէկուն ու միւսին վրայ։ Երեւանի քաղաքական առօրեան վստահաբար տիրապետուած է ստեղծուած փափուկ կացութեան մէջ ճիշդ գիծ մը կարենալ պահպանելու մտահոգութենէն։ Թէեւ առաջին ակնարկով այն տպաւորութիւնը կը ստացուի որ իշխանութեան համար ուշադրութեան գըլխաւոր թիրախը Սեպտեմբեր 6ի ֆութպոլի խաղն է ու անոր Թուրքիոյ նախագահին ներկայ ըլլալ-չըլլալու պարագան... իսկ ընդդիմութեան՝ ցոյցերու օրակարգին պահպանումը։ Ցոյցեր, որոնց անակնկալ յայտնութիւնը, այսօր Վրաստանի արեւմտեան խթանով դէպքերուն լոյսին տակ, նոր մեկնութիւն կը ստանայ։

Այս ընդհանուր պատկերին մէջ քաղաքական իւրայատուկ գրաւարկի բնոյթով յայտնուած է Բաքու – Ճէյհան քարիւղատարը. այնպէս կը թուի որ թուրք – վրացական – ազրպէյճանական համախոհութեամբ Հայաստանը անկէ դուրս ձգող մտայնութիւնն ալ սնանկացած է։ Ռուսաստանի գործի աշխարհին թերթը Օգոստոս 26ի թիւով արդէն նիւթ ըրած է Երզրում – Գիւմրի – Ախուրեան այլընտրական գիծի մը կառուցումի հեռանկարը. այդ մասին կը խօսուի, քանի որ Օսէթիոյ անկախութեան ճանաչումով Մոսկուա մէկ հարուածով անզօրացուցած է Բաքու – Ճէյհանի արժէքը. ան ոչ ապահով է այլեւս, ոչ ալ վստահելի։ Կայ այլընտրական երկրորդ ուղեգիծ մըն ալ. ան Ազրպէյճանէն ուղղակի կը մտնէ Հայաստան, անկէ հասնելու համար Թուրքիա։ Ու այս երկրորդով անմիջականօրէն կ'այժմէանայ Ղարաբաղի խնդիրը։ Բաքուի եւ Անգարայի համար շատ բաներէ աւելի կարեւոր ըլլալով ազրպէյճանական քարիւղին ապահով փոխադրութիւնը, Ղարաբաղի համար կարելի կ'ըլլա՞յ յուսալ բարեդէպ կարգաւորում մը։

Հարցումը, կացութիւնը հետատեսութեամբ ու քաղաքական առողջ կեցուածքով նկատի առնելու հրամայականը կը դնէ Հայաստանի ու նաեւ ԼՂՀ ղեկավարութեան օրակարգին վրայ։ Հայկական երկու հանրապետութիւններուն անմիջական ներկան ու ապագան լայնօրէն կախում ունին այդ հրամայականին անսալու չափանիշէն։

Ամբողջ հարցը այն է որ կա՞յ այդ չափանիշը կացութեան պահանջած մակարդակին վրայ պահելու կարողութիւնն ու նախանձախնդրութիւնը։

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻ ՍԵՐԳԷՅ ՄԵՐԳԵԼԵԱՆԸ...

(ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄԸ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ)

Սովետական վարչակարգէն այլախոհ նկատուած, տաղանդաւոր մաթեմաթիկոս Ս. Մերգելեանը։ Ան առաջիններէն էր, որ ձայն բարձրացուց «կուլակ»ներու գոյութեան դէմ, եւ Հայաստանի ղեկավարները չկրցան պաշտպանել այդ հանճարեղ երիտասարդը, որ 20 տարեկանին կիպէրնէթիկայի դասախօսութիւններ կու տար Հռոմի համալսարանին մէջ, ափ ի բերան ձգելով ներկայ փրոֆէսէօրները։ Այդ օրերուն, ես ինքս համալսարանական, ներկայ գտնուեցայ վերջին դասախօսութիւններուն, եւ ականատես եղայ այնպիսի յուզիչ դէպքի մը, որ մինչեւ այսօր աչքերս կը լեցուին երբ յիշեմ։ Հրաժեշտի ընթրիքն էր համագումարի մասնակցող յանձնախումբերուն, կազմակերպուած Իտալիոյ Պետական Ակադեմիա տէի Լինչէի կողմէ։ Յաջողած էի աթոռ մը գրաւել որպէս կամաւոր թարգման։ Փրոֆ. Արմէլլինին, նախագահը, ուզեց որ Միացեալ Նահանգներու եւ խորհրդային պատուիրակութիւններու նախագահները պահ մը մոռնան երկաթէ վարագոյրը եւ յանուն գիտութեան բաժակները բարձրացնեն։ Մեր երիտասարդը կը նախագահէր խորհրդային պատուիրակութեան. բարձրացաւ ու ներկայացաւ. – Սերգէյ Մերգելեան։ Ոտքի կանգնեցաւ կայծակի արագութեամբ Միացեալ Նահանգներու պատուիրակութեան նախագահը, բարձրացուց բաժակը եւ ներկայացաւ. – Հէրրի Կարապետեան։ Իրար փաթթուած պահ մը անշարժ մնացին, իմ ալ աչքերս լեցուեցան։ Ներկաները բան չէին հասկնար։ Փրոֆ. Արմէլլինի կարծեց, որ գիտութիւնը հրաշք մը գործած է, ուրախութեամբ բացագանչեց. – «Երկաթէ վարագոյրը պատռեցաւ»։ Մերգելեան թաց աչքերը սրբելէ վերջ, դարձաւ ներկաներուն եւ ընտիր անգլերէնով ըսաւ. «Պարզապէս երկու հայեր իրարու հանդիպեցան...»։

Այսօր ո՞վ կը խօսի Մերգելեանի մասին։ Չգնդակահարեցին զինք, բայց բարոյապէս քուրջի կտորի մը վերածած, աննշան անկիւն մը նետելով, ոչնչացուցին զինք որպէս գիտնական ողջ թաղելով հանճար մը, որ ամէն օր չի ծնիր։

Հ. Յ. ՊՃՏԻԿԵԱՆ

ՍՈԼԺԵՆԻՑԻՆ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Անձկութիւնը համաշխարհային էր, մտալլկիչ եւ հոգեցունց: Ցարական Ռուսիոյ սինոդը, բանադրանքով զինուած, յետս կոչում կ'ակնկալէր մեծանուն ըմբոստէն, Լէոն Թոլսթոյէ: Հեռագրաթելերը սարսռալով կը փոխանցէին անշո՛ւք անունը կայարանի մը՝ Աստաբովօ: Հրաշագործ մասունքները, որ Մոսկուայէն բերուած էին երկիւղած հապճեպով, անզօր կը մնային կայարանի գոց դրան առջեւ, եւ ալեփառ ծերունին կը մեկնէր, անհո՛ւնօրէն ազատ:

Պատմական հոգեվարքէն վաթսուներեք տարի վերջ, պիտի յայտնուէր Թոլսթոյի հարազատներէն մէկը, նմանապէս ըմբոստ, որ պիտի խռովէր մեր աշխարհը: Ալեքսանդր Սոլժենիցինի խորթ եւ դժուարահնչիւն անունը պիտի ըլլար, մէկ օրէն միւսը, անուն մը համբուրելի՝ ազատութեան մարտիկներուն համար եւ վախազդու անոնց՝ որ գիտէին թէ գրիչ եւ սուր տարբեր էին իրենց էութեամբ: Համայնավար Ռուսիոյ ամրակառոյց եւ խոժոռ բերդաքաղաքը պիտի ճարճատէր խուլօրէն, արձագանգ տալով մինչեւ հեռուն, մինչեւ չորս ծագերը երկրի:

Իրողութիւնը ծանօթ է: Նոր ժամանակներու ռուս գրականութիւնը, որ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան տարիքն ունի, միջազգային գրականութեան պարգեւած է չորս Նոպէլներ, որոնք են Պունին, Շոլոքով, Փաստերնաք եւ Սոլժենիցին: Առաջինը գաղթական էր, վերջինը գաղթական եղաւ դժնդակ մաքառումներէ վերջ, երբ Պետութիւնը զինքը արտաքսեց երկրէն, ինքզինքը գտնելով դիմադրութեան մը առջեւ, որ կը մերժէր ամէն զիջում: Սոլժենիցին հրապարակ կը կարդար օրուան վարիչներուն, իբրեւ խրոխտ դրօշակիրը ներքին դիմադրական ճակատի: Ան չէր գոհանար քննադատելով թերութիւններ, որ անխուսափելի տկարութիւններն են ամէն վարչակարգի, այլ կը մերժէր վարչակարգի բուն իսկ վարդապետութիւնը, տոկմը, մեկնելով անոր հիմնադրութեան թուականէն եւ կը պահանջէր, որ նիւթապաշտութիւնը յարգարէ բացարիկ տեղ՝ ոգեկան արժէքներու: Ան կ'ըսէր.- «Ընկերվարութիւնը պիտի չկառուցուի քարերու մէջ, այլ մարդուս հոգիին. այս գործը աւելի դժուար է եւ աւելի երկարաձիգ, բայց միակն է որուն արժէ ձեռնարկել»: Եւ առաջի՛ն իսկ օրէն Սոլժենիցին կը յայտնուէր որպէս երգիչը հոգիին եւ կը քալէր մեծ Ռուսերու ուղիով, չմոռնալով կրկնել թէ պատրաստակամ է կեանքը զոհելու, բայց երբեք հրաժարելու իր հաւատքէն:

Սոլժենիցինի խորիմաստ երկը ծաւալուն է եւ քնարը՝ բազմալար: Գրած է բանաստեղծութիւն, քանդակ, պատմուածք եւ վէպեր որ խորապէս կը թափանցեն ընկերային եւ քաղաքական կալուածէն ներս: Նորայայտ հատորներ իրարու կը յաջորդեն, իբրեւ առհաւատչեան իր ապշեցուցիչ բեղնաւորութեան, անոնք մէկմէկ կը լրացնեն եւ տակաւ առ տակաւ կը պարզեն հեղինակի դիմագիծը: Ինչ որ մեր ձեռքը կայ այդ երկէն, մեզ կը պարտադրէ խոստովանիլ թէ դժուարին ձեռնարկ է վերլուծել երկը, լրագրական յօդուածի մը մէջ, գոհացուցիչ լիութեամբ: Խոչընդոտները բազմաթիւ են: Ի վերջոյ, ամէնուն չէ տրուած սերտօրէն ծանօթ ըլլալ այն պայմաններուն, որ ռուս ժողովուրդը ձեւաւորեցին տասնամեակներու ընթացքին: Այդ բանը կարելի չէ, երբ մանաւանդ ի մտի ունինք թէ գաղտնապահութիւնը տեսակ մը կրօնք է համայնավար աշխարհին մէջ: Ընկերվարութիւնը, որուն այնքա՜ն շատ խօսքը կ'ըլլայ Սոլժենիցինի երկերուն մէջ, վարդապետութիւն մըն է բարդ եւ բիւր անգամ տրորուած: Ո՞ր ընկերվարութիւնը ցուցատախտակ է եւ ո՞ր մէկը կիրարկու: Ի վերջոյ, Քառլ Մարքս վերջակէտ չէ: 1861ի Քափիթալէն ի վեր ժամանակը յառաջացած է հսկայական քայլերով:

Սա որոշ է թէ, գրագէտը ազգային աղէտի համազօր կը նկատէ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութիւնը, որ առաջացուցած է խզում մը, ճակատագրական բեկում մը ռուս ժողովուրդի հոգեկան եւ իմացական կեանքին մէջ: Ստեղծուած է, ըստ իրեն, պարապ մը, որ սարսուռ կ'ազդէ իր հոգիին: Ահա այդ պարապին ընդմէջէն է որ ձեռք կ'երկարէ դէպի Նախայեղափոխական Ռուսիան, դէպի Տոսթոյեւսքի եւ Թոլսթոյ, ի խնդիր, բեկեալ կապի վերահաստատման: Ականջը կպած մայրենի հողին եւ ժողովուրդի բազկերակին, մտերիմ ձայներ կը փնտռէ ան:

Ա՛յդ խռովիչ եւ անմահ ձայները, զորս մեծ Լռութենէն առաջ լսելի դարձուցին Ալեքսանդր Պլոք, Վլատիմիր Մայակովսքի եւ Սերժ Եսսէնին, այդ ձայները կրկին պիտի հնչեն, կ'ըսէ ան, երբ գրագէտը կարենայ երգել առանց ջլատիչ սեղմումներու եւ երբ գաղափարներն ու տեղեկութիւնները իրաւունք ունենան շրջելու ազատօրէն, սահմանէն սա՛ս կողմ թէ այն կողմ: Սոլժենիցին քաղաքական գործիչ մը չէ, բայց իր ազատատենչ դիրքով բնականօրէն կը թանձրացնէ ինչ որ ցրիւ կայ երկրին մէջ, իբրեւ ընդդիմութիւն: Կը վերածուի տեսակ մը առասպելի (միթ):

Բանաստեղծութիւնը չըլլալով սահմանափակեալ գիրին եւ գրաւորին մէջ, ինք լայնօրէն կը տարածուի ընկալեալ սահմաններէն դուրս, դէպի խորհուրդը կրօնքին: Սոլժենիցին հաւատացեալ օրթոտոքս մըն է, որ քրիստոնէութենէն առած է ինչ որ անոր մէջ կայ բիւրեղային եւ բարձրագոյն: Իր հոգին կ'ըմբոստանայ ի տես հրկիզուած եւ ախոռի վերածուած եկեղեցիներու եւ գերեզմաններու ամբարիշտ քանդումին, ուր նախահայրերու յիշատակը կ'անհետանայ, երկաթէ գլանին տակ: Կը բողոքէ օրթոտոքսներու պատրիարք Պիմէնի, որ իր քրիստոնէական յորդորները կ'ուղղէ օտար երկիրներու գաղթական Ռուսերուն, եւ անտես կ'առնէ հայրենաբնակ ժողովուրդը, մանաւանդ նոր սերունդը, որ մնացած է անհովիւ:

Եթէ գրագէտին ազատական գաղափարները անընդունելի են այսօրուան համայնավար Ռուսիոյ, որ, իր դարաւոր պատմութեան ընթացքին չէ ճանչցած ժողովրդավարութիւն եւ ազատութիւն եւ ուր յաւերժացուցած է տափաստաններու խաներուն քմահաճ բռնատիրութիւնը, աւելի եւս անընդունելի պիտի ըլլային անոնք, այդ գաղափարները, բարձր գրականութեան այնքան տպաւորիչ պատկերացումներուն ներքեւ:

Սոլժենիցինի աշխարհը, աշխարհ մըն է բանդագուշեալ՝ վասնզի՝ փակ: Իր գրութիւններուն շրջանակը փակ սենեակ մըն է, բանտի մը խուցը, հիւանդանոցի սրահ մը, արգելափակման կայան մը, գիւղական հիւղակ մը, անշուք կայարան մը: Հերոսը կը մնայ ինքն իրեն հետ դէմ առ դէմ, փակ աշխարհին մէջ, դէմ առ դէմ՝ կեանքի էական հարցերուն, սիրոյ եւ մահուան հետ, բռնադատուած ազատութեան հետ, Աստուծոյ գաղափարին հետ: Վերջապէս աշխարհ մը, ուր մարդ պարտ է անձնական պատասխան մը գտնել այս բոլորին:

Ինչ որ դուրս կը մնայ գոց շրջանակէն, կառավարութիւն, սահմանադրութիւն, մամուլ, ընկերվարութիւն, այս բոլորը կը խմբուին միա՛կ անուանակոչումի մը տակ՝ սուտը: Ուրիշ խօսքով՝ չարը, որմէ հեռու պէտք է մնալ անպայման, որմէ պէտք է պաշտպանուիլ: Նոպելի ճառին մէջ ան կ'ըսէ. «Ճշմարիտ խօսք մը աւելի կ'արժէ, քան թէ աշխարհն համայն»: Ամէն ձեւով կը հասկցնէ թէ նոր օրերու ընկերութեան մէջ բախած է, ամէնուրեք սուտին եւ խաբէութեան, եւ արիւնած՝ ամէնուրեք: Ատով իսկ անհրաժեշտութիւնը կը ներկայանայ հսկելու, տեւապէս, ճշմարիտին վրայ, որպէսզի չխաթարուի ան եւ պատճառ չըլլայ հոգիներու փտութեան:

Ըստ իրեն, գաղափարական մեծ ձեռնարկները խոտորած են միշտ իրենց սկզբնական ուղիէն, հաւանաբար այն իսկ պատճառաւ, որ մեծ էին անոնք: Քրիստոնեայ եկեղեցին, որ հիմնուած էր սիրոյ վարդապետութեան վրայ, յանդեցաւ ատելավառ անհանդուրժողութեան: Ան յաւակնեցաւ ինք առանձին ներկայացնել իրական կրօնքը եւ կոտորեց անոնք՝ որ կը պաշտէին տարբեր աստուած, եւ ատով իսկ հիմէն կը քանդէին իր մենատիրութիւնը: Քառլ Մարքսի վարդապետութիւնը, որուն կէտ նպատակն էր մարդ էակին ներքին կարելիութիւններուն ազատ փթթումը, յանգեցաւ հակառակ հետեւանքի մը, քանի որ գրագէտին ազատութիւնը արգիլեց եւ ատով իսկ խափանեց փթթումը: Մեծ վարդապետութեանց էութեան մէջ կան բացականեր, թերեւս հանդուրժողութիւնը, ապահովաբար խոնարհութիւնը...:

Այս առթիւ կ'արժէ յիշել Սոլժենիցինի մէկ հերոսին, Ռուսանովի պարագան: Խլիրդով զգետնուած՝ բայց տակաւին անտեղեակ իր վիճակի ծանրութեան, ան բարձրէն կը նայի շրջապատին վրայ, անոնք ըլլան հիւանդներ թէ բժշկական անձնակազմ: Կը պահանջէ, կը հրամայէ: Պաշտօնավար է Ռուսանով, ամբողջութեամբ շաղախուած համայնավար մտածելակերպով, եւ ունի կարեւոր կապեր բարձր դասուն հետ, ունի քաղքենի կին. անձնական կառք եւ մնացեալը: Հիւանդները կը գալարուին եւ կը տքան իր շուրջբոլորը, անոնք որ հասարակ բանուորներ են կամ նախկին տարագրեալներ, Ղազախներ, Թաթարներ, Քորէացիներ, որ լաւ չեն հասկնար ռուսերէնը բայց ցմրուր կը քամեն թոյնը խլիրդին: Հասած մահուան սեմին՝ մարդիկ ազատօրէն կը յայտնեն իրենց միտքը.- «Ի՞նչ բան կ'ապրեցնէ մարդը»: Ամէն ոք կը փնտռէ պատասխան մը այս հարցումին, զոր առաջադրած է Լէօ Թոլսթոյ: Ռուսանով գզուանքով եւ գայթակղութեամբ կը լսէ մտածումներ, որ ոչ մէկ աղերս ունին Լենինի գաղափարներուն հետ այլ ընդհակառակն կը ժխտեն զանոնք հրապարակաւ: Այս անվեհեր հաւատաքննիչը պատրաստ է մատնելու հերձուածողները պատկանեալ իշխանութեան: Բայց կայ խլիրդը: Հրէշային ուռը կը սեղմէ մարդուն կոկորդը, ան կը պզտիկցնէ հիւանդին սահմանները: Խոնարհութիւնն ու հանդուրժողութիւնը հեռու չեն: Պաշտօնատարին մեծութիւնը երեւութական էր եւ վաղանցուկ: Տէրը ինք չէր: Կար ուրիշ տէր մը, իրմէ դուրս եւ վեր:

Սոլժենիցինի խլրդաւորներու Տաղաւարը Տաշքենտի մէկ հիւանդանոցի սրահն է, ուր խնամուեցաւ գրագէտը: Հիւանդութեան կապանքները բաղդատութեան չեն գար անշուշտ թիապարտութեան զրկանքներուն հետ, բայց գաներու կեանքը գրագէտին իմացական խոյանքն է որ կը ջլատէ: Գրելու տարրական կարելիութիւններէն զրկուած, Սոլժենիցին կը ստիպուէր գոց ընել իր բանաստեղծութիւնները եւ զանոնք կը փճացնէր, խուզարկութիւններէ վախնալով: Իր քանդակները, Սերտողութիւններ եւ մանրանկար, զերծ կը մնան քաղաքական գունաւորումէ, բանաստեղծութիւններուն հետ միասին: Ասոնցմէ դուրս ինչ որ գրած է, ուրիշ բան չեն իրենց էութեան մէջ, եթէ ոչ բուռն եւ դաժան պարսաւագիրներ, ընդդէմ տիրող վարչակարգին: Կը պատմէ ինչ որ տեսած է, ինչ որ անձնապէս ապրած է, բանտը, արգելափակման ճամբար, հիւանդանոցը, եւ նաեւ այն կսկծալի կարօտութիւնը, ուր մխրճուած կը մնայ, կարծես անյոյս կերպով, գաւառական կեանքը: Անծայրածիր երկրին վրայ կը պլպլան գիւղեր եւ աւաններ, առաւել նուազ մերձենալի լեռներ եւ տափաստաններ, ուր մուտք չէ գործած քսաներորդ դարը, ո՛չ իր մեղրով եւ ո՛չ ալ իր թոյնով: Մետաղներուն ամէնէն կարծրը եւ ամէնէն վճիտը, ահա այդ ադամանդն է որ կը փնտռէ Սոլժենիցին: Պարզ խօսքով՝ մարդուս հոգին, խոնարհներու տառապանքը, նախնական տիպարներու լուռ խաչելութիւնը, որոնց մէջ եղբայր մը կը տեսնէ ինք եւ կը պաշտպանէ զանոնք սէրով, կարեկցութեամբ, բաներ՝ որ մայր երակներն են ռուս մեծ գրականութեան:

(Մնացեալը յաջորդով)

1974, Փետրուար

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Յուլիս 15ին, իր մահկանացուն կնքած է Նուրհան Ուզունեան, որու ի պատիւ յոբելենական ձեռնարկ մը տեղի ունեցած էր նախապէս «Խաչատրեան» սրահին մէջ եւ որու նկարագրութիւնը լոյս տեսած էր «Գեղարդ»ի Մայիս 15ի թիւին մէջ: Ողբացեալը ծնած էր Պոլիս 1924ին, աւարտած էր Խասեան վարժարանը (1938) եւ Կեդրոնականը (1944), ապա վկայուած էր Պոլսոյ Համալսարանի Փիլիքօմաթեմաթիքի ճիւղէն: 1951ին անցած է Պէյրութ, ապա Մոնրէալ: Կանուխէն ներգրաւուած է մշակութային գործունէութեան մէջ: Ատենապետ եղած է Մամիկոնեան Մշակութային յանձնախումբին (1964–80), խմբագիր Բուրաստան պարբերաթերթին (1965–1980), իր ծանօթ գործերն են «Յուշամատեան Պոլսոյ Կեդրոնական ազգային վարժարանի հարիւրամեակի» (1986), ճարտարապետ-բանասէր Մարտիրոս Գաւուքճեանի «Արմենիա, Սուբարդու եւ Սումէր» գրքին անգլերէն թարգմանութիւնը (1987): Թաղումը կատարուած է Յուլիս 18ին:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԵՒ ՎՐԱՍՏԱՆ

Ոչ ոք կ՚ուրանայ որ Սահակաշվիլի անխոհեմ արկածախնդրութեան մը ձեռնարկեց Օգոստոս 8ին, զօրքերը ղրկելով Հարաւային Օսեթիա, վերագրաւելու համար այդ հողամասը, որ ի՛րը կը նկատէ: Ծագած հարցը նոր չէ, բայց, տարիներէ ի վեր Ռուսաստան ալ կողմնակից է որ Հարաւային Օսէթիա անջատուի Վրաստանէն եւ ի հարկին կցուի Հիւսիսային Օսէթիայի, քանի ռուսամէտ բնակչութիւնն ալ տարբեր բան չուզեր:

Հարաւային Օսէթիա 3900 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն ունի եւ 70 հազար բնակիչ: Իր ինքնակոչ անկախութիւնը հռչակած է 1990ին եւ մայրաքաղաքն ալ Ցխինվալի է: Ռուսաստանի եւ Վրաստանի հակամարտութիւնը այս առթիւ ծագած է 1990ի վերջաւորութեան եւ յանգած էր Վրացիներու պարտութեան: Արդէն Հարաւային Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ բնակիչները 2002էն ի վեր ռուսական անցագրեր կը կրեն:

Աբխազիա 8500 քառ. քմ. տարածութիւն ունի եւ 200 հազար բնակիչ: Ինքնակոչ անկախութիւնը հռչակած է 1992ին, մայրաքաղաքն է Սուխումի: 1994էն ի վեր 3000 ռուս զինուորներ կը մնան ՀԱՊ-ի կարգադրութեամբ: 1992 - 93-ին Վրաստանի հետ ճակատումը Աբխազներու յաղթանակով վերջ գտած է, որոնց զօրավիգ էին Ռուսերը: Հրադադար մը ստորագրուած է 1994 Մայիսին եւ 250 հազար Վրացիներ արտաքսուած են երկրէն:

Այս էր պարզուած պատկերը, երբ Սահակաշվիլի, հաւանաբար իր յոյսը դնելով ԱՄՆ-ի վրայ յարձակման անցաւ եւ կրեց ջախջախիչ պարտութիւն մը: Հազարաւոր ընտանիքներ գաղթական դարձան, կարելի չեղաւ իսկ ստոյգ թիւ մը տալ մեռեալներու մասին, մինչ կռիւներէ շաբաթ մը ետք տեղահանութիւնը կը շարունակուէր Գորիէն եւ այլ վայրերէ: Ողբերգական պատկեր մը պարզած էր նաեւ Հարաւային Օսէթիոյ մայրաքաղաքին բնակչութիւնը, որ յուսախաբ էր նաեւ Ռուսերէն, որոնք հարկ եղածին չափ օգնութեան չէին հասած եւ անոնցմէ մէկն է որ կը բացատրէ. «Երբ Սահակեան (Սահակաշվիլիի վարկաբեկիչ ծածկանունը) հրադադար յայտարարեց, գիտէինք որ այդ կը նշանակէ որ պատերազմը շուտով պիտի ծագի»:

Թ.Ա.Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ մէջ, Օգոստոս 10ին, իր մահկանացուն կնքած է Հ.Բ.Ը.Մ.-ի ծանօթ դէմքերէն՝ Վարդգէս Պալեան: Կնոջը հետ հիմը դրած էր մամլոյ մրցանակի մը, որ մկրտուած էր «Ռիթա եւ Վարդգէս Պալեան մամլոյ մրցանակ» եւ որու առաջին դափնեկիրը եղած էր Մարմարայի խմբագրապետը՝ Ռոպէր Հատտէճեան:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայկազեան համալսարանի հանդիսասրահին մէջ, Յուլիս 16ին, կազմակերպութեամբ համալսարանի տնօրէնութեան, հայագիտական ամպիոնին, «Հայկազեան հայագիտական հանդէս»ի խմբագրութեան, հանդիպում մը տեղի ունեցած է հանդէսին ԻԸ հատորին լոյս ընծայման առթիւ: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է «Հայագիտական հանդէս»ի պատասխանատու քարտուղար եւ օրուան հանդիսավար՝ Անդրանիկ Տաքէսեան: Ան յայտնած է որ Հանդէսը լոյս կը տեսնէ ամէն տարի հետեւողական փութաջանութեամբ: Խօսք առած է հանդէսի խմբագիր՝ Անդրանիկ Ծ.Վ. Կռանեան որ արտայայտուած է հատորին բովանդակութեան մասին, յայտնած է թէ ան լոյս կը տեսնէ 28 տարիէ ի վեր եւ եթէ գոյութիւն չունենար գոյութիւն պիտի չունենար նաեւ 28 տարիներու գրական-մտաւորական այն երկար վաստակը՝ ի սպաս հայրենիքը սփիւռքին միացնող հայագիտութեան: Հանդէսին ներկայացումը կատարած է Հալէպի աշխատակիցներէն՝ Վարդի Քէշիշեան, յայտնելով թէ հանդէսը այնքան ընդարձակ է նիւթերու այլազանութեամբ, որ կարելի չէ գրական կամ գիտական վերլուծութեան ենթարկել զայն, աւելցնելով թէ հատորը ինքնին ներկայացուցչական բնոյթ ունի: Հանդիսութեան եզրափակիչ խօսքը արտասանած է Համալսարանի նախագահ վեր. տոքթ. Փօլ Հայտոսթեան:

* * *

ՊԻՔՖԱՅԱՅԻ (Լիբանան) վանքին մէջ, Յուլիս 18ին, մեծարանքի յատուկ հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է ի պատիւ արուեստագէտ գեղանկարիչ Ցարութիւն Թորոսեանի, որու ընթացքին, Արամ Ա. Կաթողիկոս պարգեւատրած է մեծարեալը «Ս. Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանով: Հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է «Կիւլպէնկեան» հիմնարկութեան մեկենասութեամբ լոյս տեսած Ցարութիւն Թորոսեանի «Դիտանկիւնէս» հատորի շնորհահանդէսի ծիրին մէջ: Բացումը կատարած է Սահակ արղ. Եմիշեան, որ արուեստի բոլոր երանգներուն ազդեցութիւնը մարդու կեանքին վրայ անհրաժեշտ նկատեց ապրելու համար զայն: Ապա, Գրիգոր Շահինեան տարիներու իր բարեկամութեան վկայութիւնը բերած է, միաժամանակ վերլուծումը կատարելով Թորոսեանի երանգապնակի գոյներուն: Արուեստագէտին հետ անձնական մտերմութիւնը պատճառ եղած է նաեւ որ Շահինեան խօսի բուն մարդուն մասին արուեստագէտին մէջ եւ հասած է այն համոզման որ անիկա «լաւ մարդ է ու սրտցաւ Հայ: Իսկական հաճոյք է նոյն անձին մէջ տեսնել գեղարուեստական արժէքը եւ բարոյական արժանիքը»: Խօսք առած են նաեւ Մարի-Թերէզ Թապէթ (Ֆրանսերէն), Հաննա պու Սուժաան (արաբերէն), հուսկ եզրափակիչ խօսքը արտասանած է Արամ Ա. վեր առնելով Թորոսեան մարդն ու արուեստագէտը եւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանը զետեղած արուեստագէտին լամբակին:

* * *

ՎԱՆԳՈՒՎԸՐԻ (Գանատա) մէջ Յուլիս 7էն 19, կազմակերպութեամբ տեղւոյն հայ կեդրոնին եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան տեղի ունեցած է հայկական պարի ամառնային ճամբարը: Երկու շաբթուան ընթացքին, մասնակիցները կրցած են ամէն օր հայկական օր մը ապրիլ՝ խօսքով, երգով եւ պարով:

* * *

ԳՆԱԼԸ կղզիի Թէոս բացօթեայ ճաշարանին մէջ, Յուլիս 25ին, տեղի ունեցած է Թաքսիմի եւ Շիշլիի մարմնամարզական միութիւններու ամառնային միասնական ճաշը: Բացման խօսքը արտասանած է Թաքսիմ մարմնամարզական միութեան վարչութեան պատասխանատուներէն՝ Ցակոբ Սիւզմէ, որ ողջունելէ ետք ներկաները բեմ հրաւիրած է երկու միութիւններու ատենապետները՝ Կարօ Համամճեան եւ Ղազարոս Ունան: Իրենց սրտի խօսքը արտայայտելէ ետք, Կարօ Համամճեան կարդացած է երկու միութիւններու գործունէութեան տեղեկագիրը: Խօսք առած է նաեւ Շիշլիի փոխ քաղաքապետը՝ Վարդգէն Պարըն: Գեղարուեստական բաժինով մը շարունակուած է հաւաքոյթը:

* * *

ԼԱՒԱԼԻ (Գանատա) Ս. Գէորգ եկեղեցին երեք օրերու վրայ երկարող տարեկան «Հայկական փառատօն» մը կազմակերպած է որ տեղի ունեցած է Յուլիսի սկզբնական օրերուն: Հիւրընկալուած են աւելի քան 5000 հոգի եկած Գանատայէն թէ Միացեալ Նահանգներու զանազան շրջաններէն: Այդ երեք օրերու երկայնքին Փօլ Պաղտատլեան, Արարատ Ամարեան, Սահակ Սիսլեան, Ատիս Հարմանտեան ապահոված են խանդավառ մթնոլորտ մը: Իրենց մասնակցութիւնը բերած են նաեւ մանուկներ եւ պատանիներ:

* * *

ԱՅՆՃԱՐԻ «Գալուստ Կիւլպէնկեան» սրահին մէջ, Յուլիս 13ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ «Շնորհալի» երգչախումբը երգահանդէս մը տուած է, աւելի քան երեք հարիւր հանդիսականներու ներկայութեամբ: Երգչախումբը ներկայացուցած է հայ հոգեւոր, դասական, ազգային եւ ժողովրդական երգերու շարք մը, խմբավարութեամբ երաժիշտ-խմբավար Զաքար Քէշիշեանի: Աւարտին, յանուն Լիբանանահայոց Թեմի առաջնորդ Գեղամ եպիսկոպոսի, Թորգոմ արղ. Տօնոյեան գնահատանքի իր խօսքը արտասանած է եւ շնորհաւորած Այնճարի Ս. Պօղոս եկեղեցւոյ թաղականութիւնը, որ կազմակերպած էր ձեռնարկը: Երգահանդէսէն ետք տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը:

* * *

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, կազմակերպութեամբ Լիբանանի Համազգայինի Շրջ. վարչութեան հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է նուիրուած բանաստեղծ եւ մատենագէտ Արտաշէս Տէր Խաչատուրեանի, անոր յիշատակին առթիւ լոյս տեսած «Մարդը եւ գործը» հատորին հրատարակութեան առթիւ, լոյս տեսած ողբացեալին երեք զաւակներուն նախաձեռնութեամբ եւ մեկենասութեամբ եւ խմբագրութեամբ Կարօ Յովհաննէսեանի: Օրուան բանախօսը եղած է Կարօ Յովհաննէսեան: Խօսք առած են նաեւ առաջնորդ Գեղամ եպիսկ. Խաչերեան, Տէր Խաչատուրեանի զաւակները՝ Զարեհ եւ Տիրօն:

ԱՒԵՐԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Դ.

ՈՐԲԵՐԸ

Արձանագրութիւնները աւարտած են, բայց ամբոխը չի թողուր մեզ որ հեռանանք. անհամար հոգեր, անհամար պաղատանքներ ունին մեզի ըսելիք. կին մը յիմարութեան տագնապի մը մէջ կը պառկի մեր ոտքերուն առջեւ ու կը գոչէ.

— Զիս սպաննեցէք ու այնպէս անցէք գացէ՛ք. դիակիս վրայ կոխելով գացէք, քանի որ ճար չունիք իմ տէրտիս:

Ընդունուած սահմանափակ թիւով որբերը որոնք անմիջապէս պիտի տեղաւորուէին որբանոցին մէջ՝ կը կառչին մեզի, կը վախնան մեզ կորսնցնելէ ու իրենց աճապարանքին մէջ պզտիկ կենդանիներու վայրագ շարժումներ ունին, մինչ անոնք որ միայն արձանագրուած են, կը նային մեզի սրտմտած ու քէնոտ, գրեթէ թշնամիի աչքերով:

Անկարելի է ճամբայ բանալ այդ խռովուած ամբոխին մէջէն. կարծես թշուառութիւնը, հոգը, ցաւը քնացած ըլլային իրենց մէջ ու մենք զանոնք արթնցուցած ըլլայինք մեր ներկայութեամբ: Մեր ամէն մէկ շարժումին ամբոխը աւելի խիտ շարքերով կը շրջապատէ մեզ: Տաքութիւնը հեղձուցիչ է. քրտինքի արտաշնչումներէն օդը խոնաւցած եւ ծանրացած՝ անշնչելի դարձեր է: Կը համոզենք զիրենք ու կը խոստանանք կրկին գալ: Մեր ձայները հետզհետէ կը խեղդուին, անլսելի կը դառնան, մինչ աւելի եւս բորբոքուած ամբոխը կ՚ալեկոծի շփոթ եւ անբացատրելի զգացումներով: Յետոյ յանկարծ, անպասելի կերպով մը կը հանդարտի, կ՚ամոքուի ու տեղ կը բանայ մեզի... Երկար ատեն, ճամբուն վրայ, արկածեալները կը հետեւին մեզի, ու հետզհետէ կը ցանցառանան: Միջօրէի անհանդուրժելի տաքութիւնը զիրենք խոհեմ կը դարձնէ, ու կը վերադառնան իրենց վրաններ: Այլեւս մեր ետեւ ձգած ենք զիրենք... երկու կողմէն ընդարձակ արտերու տարածութիւնը կ՚երեւայ մերկ եւ ամայի: Աղէտէն հրաշքով ազատած հսկայ հասակով երիտասարդ մը կ՚ընկերանայ եւ կ՚առաջնորդէ մեզ: Որբերը հանդարտիկ ու հնազանդ կը քալեն մեր քովէն իրենց բոպիկ ոտքերուն խուլ աղմուկովը, զոյգ զոյգ եղած, իրարու ձեռք բռնած ու գրեթէ երջանիկ նոր կեանքի մը մէջ մտնալու յոյսով:

Մեր ձեռքին տակ են ուրեմն ու մեր խնամակալութեան յանձնուած, այդ տղեկները, դողդոջուն շրթունքներով, անհաստատ նայուածքներով, դեղեւուն սրունքներով ու փտիտ մարմիններով, տանջուած մանկական ուղեղներով ու ձգտուած ջիղերով, գերագրգռուած երեւակայութիւնով. բոլոր այդ դժբախտ մանկութիւնը որուն իւրաքանչիւրին համար հիւծախտը, յիմարութիւնը, կուրութիւնը դարանակալ կը սպասեն, բոլոր այդ վիրաւորուած ու որբացած մանկութիւնը Կիլիկիոյ, որ ա՛յնքան պէտք ունի յարատեւ խնամքի, հոգածութեան ու մանաւանդ մայրական սիրոյ եւ խանդաղատանքի:

Միջոց մը յառաջացանք առանց խօսելու. առանձին անցորդներ կը դիմաւորէին մեզ և կեցած կը նայէին մեր խումբին: Որբերուն բոպիկ ոտքերը քսուելով գետնին՝ այնպիսի փոշիի ամպ մը կը բարձրացնէին որ մեզ կը ծածկէր եւ հեռուէն անտեսանելի կը դարձնէր: Մենք, գրեթէ միշտ փակուած այդ մթնոլորտին մէջ եւ աչքերնիս շլացած արեւէն, դեդեւելով կը քալէինք, նոյնիսկ խորհելու անկարող: Նոյն պահուն մեզ առաջնորդող երիտասարդը կեցուց մեզ եւ ցոյց տուաւ դիմացի դաշտը երբ արդէն տարրալուծուած դիակի տարտամ հոտ մը կը ծփար տաք օդին մէջ ու մեզ անհանգիստ կ՚ընէր:

Արտասովոր եւ չարագուշակ տեսարան մը պարզուեցաւ հետզհետէ մեր աչքին: Նախապէս չհասկցանք, բայց քանի կը մօտենայինք, իրականութիւնը կը յայտնուէր մեր տատամսող ուշադրութեան: Իրարու մօտ զմբէթացած հողի բարձրութիւններ կը կազմուէին շուրջանակի. քանի՛ կը մօտենայինք տարրալուծուած դիակի հոտը աւելի սուր կը դառնար. կանանչ փորով, մութ կարմիր գլուխով ճանճեր կը բզզային ու կը հաւաքուէին զմբէթաձեւ բարձրութիւններուն վրայ՝ ներքեւի արտաշնչումներէն բացուած, մէյ մը մէկ, մէյ մը ուրիշ սեւ ծակերու շուրջը:

Գլուխնին ծուռ, որբերը, անդին, ճամբուն վրայ կեցած, կը սպասէին:

— Որբանոցը հողին տակ է, ըսաւ մեզ առաջնորդողը՝ տղու գերեզմանները ցուցնելով:

(Շար. 23)

U.G.A.B.

ECOLE DU SAMEDI DE L'UGAB

Rentrée scolaire 2008 — 2009

DATES D'INSCRIPTION ET DE RENTREE SCOLAIRE :

ENFANTS :

Samedi 13 septembre de 14h à 18h
Rentrée samedi 20 septembre à 14h
Classe maternelle (à partir de 5 ans) à 14h30.

Les cours permettent aux enfants de découvrir et d'approfondir leurs connaissances de l'Arménien. Différents programmes proposés sont adaptés à l'âge et à l'aptitude de chaque enfant. L'histoire arménienne, le chant, le théâtre, la danse, l'informatique ainsi que les cours de conversation sont enseignés.

PREPARATION AU BAC :

Samedi 13 septembre de 14h à 18h
Rentrée samedi 20 septembre à 14h
Les cours intensifs à partir d'étude et de commentaire de textes. Formation minimale de 3 ans exigée pour la présentation aux épreuves écrites et orales.

ADULTES :

Lundi 15 septembre de 18h à 20h00
Rentrée le 22 septembre à 18h30
Cours les Lundis, Mardis ou Mercredis entre 18h30 et 21h30 selon les niveaux

UGAB
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
ecoleparis@agbueurope.org

Pour tous renseignements complémentaires, prière de contacter l'UGAB au 01 45 24 72 75.

Date à retenir

Les Marchés de Noël de CHENE

Les 6 & 7 décembre :
GRANDE BRADERIE A SEVRES

Les 29 & 30 novembre :
avec la CBAF
A MARSEILLE

(Շար. Ա. էջէն)

եւ անմիջապէս գնդակահարուած: Յայտնի եղած է նաեւ որ Թալիպանները շատ լաւ ծանօթ են կացութեան եւ գիտէին թէ ինչ ճամբայ պիտի բռնեն այդ զինուորները:

ՓԱՐԻԶԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ՝ Պ. Տըլանոյէ հարցազրոյցով մը Մոնտի մէջ (Օգոստոս 27) յայտնեց թէ թեկնածու է Ընկերվարական կուսակցութեան քարտուղարի պաշտօնին, յաջորդելու համար Ֆր. Հոլանտին: Համագումարը տեղի կ'ունենայ Ռէնս Նոյեմբերին եւ օրէ օր Հոլանտի յաջորդելու թեկնածուներու ցանկը կ'երկարի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ արտաքին նախարարը Օգոստոս 25ին Պէյրութէն Դամասկոս անցած է պատրաստելու համար Սարքոզիի այցելութիւնը Սեպտ. 3ին եւ 4ին: Պ. Քուշնէր յիշեցուցած է Պ. ալ-Ասատի, որ Սուրիոյ բարի կամեցողութիւնը պիտի դատուի ըստ Լիբանանի կացութեան յեղաշրջման:

ՏԷՆՎԷՐԻ դեմոկրատներու համագումարին (Օգոստոս 26) տպաւորիչ ելոյթ մը ունեցած է Հ. Գլինթըն շեշտելով թէ իր թեկնածուն Օպաման է: Նոյնքան տպաւորիչ այլ ելոյթ մըն ալ ունեցած է Քենէտի եղբայրներու վերջինը՝ Թէտ, 76 տարեկան, որ ուղեղի խլիրդէ կը տառապի եւ օրերը համրուած են:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՕԳՆԵՆՔ ՎԻՐԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Վրաստանի եւ Ռուսիոյ միջեւ ծագած պատերազմին հետեւանքով, ԿՈՐԻէն բազմահազար Հայեր ապաստան գտած են Ջաւախք:

Հակառակ ՋԱՒԱԽՔԻ հայութեան ընկերա-տնտեսական թշուառ պայմաններուն, գաղթական մեր հայրենակիցները, որոնք կորսնցուցած են իրենց բնակարանները եւ աշխատատեղերը, արդէն տեղաւորուած են հայ ընտանիքներու մօտ: Այսուհանդերձ հագուստեղէնի եւ սննդեղէնի շտապ կարիք կայ:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ կոչ կ'ուղղէ մեր հայրենակիցներուն, օգնութեան հասնելու վիրահայութեան:

Հայ ընտանիքին, մանաւանդ հայ մանուկին ձեռք երկարելու մեր կոչումը անգամ մը եւս մեզ կը մղէ դիմելու մեր ժողովուրդին առատաձեռնութեան:

Օգնե՛նք վիրահայութեան, նեցուկ կանգնինք իրենց այս դժուարին կացութենէն դուրս գալու համար:

Ձեր նուիրատուութիւնը ուղարկեցէք՝

Croix Bleue des Arméniens de France
Conseil d'Administration
« Opération Djavakhk »
17, Rue Bleue
75009 Paris

□

Վերապահեցէ՛ք
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30-Ի ԿԻՐԱԿԻՆ
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի
Միջին Ֆրանսայի 6 մասնաճիւղերը

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԿԱԼԱՑՈՎ

կը տօնեն միութեան 80ամեակը
Կիրակի, Նոյեմբեր 30,
կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Տէսինի Թոպօկանի սրահներուն մէջ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉԽԱՉԱՁԵՒԵԼ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16ին: Դասընթացքները ունին տարբեր մակարդակներ:
– Նախակրթարան (6 տարեկանէն սկսեալ),
– Միջանկարգ-երկրորդական,
– Պաքալորէայի նախապատրաստական եւ պաքալորէա,
– Չափահասներ:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Երեքշաբթի օրերը ժամը 18էն սկսեալ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
45 rue de la Défense —
92130 Issy-les-Moulineaux

Արձանագրութիւն եւ տեղեկութիւն՝ տեղւոյն վրայ, կամ հեռաձայնել՝
01·46·42·45·25 կամ 06·82·89·16·44 թիւերուն, Շաքէ Կիրակոսեանին:

□

ԼԻՈՆ

Լիոն Վիլէօրպանի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ, թէ մասնաճիւղիս ԱՐԱՔՍ միօրեայ վարժարանը կը բանայ իր դռները
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17ին
ժամը 9·30էն սկսեալ
Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի տան մէջ:

Դասերը տեղի պիտի ունենան ամէն Չորեքշաբթի 9·30էն մինչեւ յետ միջօրէին ժամը 16:

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ բոլոր երախաները, մանկապարտէզ, նախապատրաստական, միջնակարգ եւ մինչեւ պաքալորէայի պատրաստութիւն:

Բոլոր մակարդակներու համար կը դասաւանդուին Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, մեր սովորութիւն եւ աւանդութիւնները, արտասանութիւն, երգ ու պար:

Իսկ նախակրթարանէն սկսեալ՝ գրավարժութիւն եւ ընթերցանութիւն եւ վերջապէս բոլորին հայախօսութիւն:

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան
04 78 26 28 71
04 72 37 61 57
04 78 23 75 13 թիւերուն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆՍՏԱՑՈՅՑԸ ԽԱՆԳԱՐՈՒԱԾ

Հիւսիսային պողոտային վրայ շարունակուող նստացոյցը Օգոստոս 25ի առաւօտուն ոստիկաններու եւ քաղաքացիական զգեստաւորումով անձերու ներխուժումին ենթարկուած է. անոնք կոտրտած ու պատռած են քաղաքական բանտարկեալ նկատուածները ազատ արձակելու կոչով պաստառները, Ռ. Քոչարեանը Լա Հէի ատեանին յանձնելու նպատակով նախաձեռնուած հանրագրութեան սեղանները: Ցուցարարներէն եղած են խոշտանգուածներ:

Հայ ազգային գոնկրէսի կեդրոնական գրասենեակը յայտարարութիւն մը հրապարակած է, դատապարտելով իշխանութիւնները: Համբերութեան եւ զուսպ մնալու կոչ ալ եղած է, որպէս «ամենահզօր զէնք»:

* * *

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՀԱՇՏԱՐԱՐ ԴԻՐՔԷ

Բաքու մէկդի ձգած ըլլալ կը թուի Ղարաբաղի նիւթով ռազմատենչ յայտարարութիւնները որոնց ամէնէն պոռոտ էջը կազմեց նախագահ Ի. Ալիեւի փութկոտ գոհունակութիւնը Վրաստանի Օսեթիոյ յարձակումին առթիւ. «Թիֆլիս ցոյց տուաւ ճամբան որով կրնանք Ղարաբաղը վերադարձնել Ադրբեջանին» ըսած էր, ռուսական հակադարձութեան չսպասած: Այսօր խելօք, հաշտարար արտայայտութիւններ կը լսուին նոյն Բաքուէն: Արտաքին գործերու նախարարութեան բանբերը Խ. Իպրահիմ պատրաստակամութիւն յայտնած է Հայաստանի հետ բանակցութիւնները շարունակելու, որպէսզի լուծում գտնուի Ղարաբաղի խնդրին: Հասկնալի է որ չէ մոռցած յիշեցնելու թէ Հայերը պէտք է քաշուին «ադրբեջանական տարածքներէն»:

Նոյն աղբիւրը համաձայն գտնուած է շրջանին մէջ խաղաղութիւն, կայունութիւն եւ ապահովութիւն հաստատելու ամէն ծրագրի, սակայն չեշտելով թէ Կովկասեան դաշինքի մը Թրքական նախաձեռնութեան մասին Անգարայէն որեւէ մանրամասն ծրագիր չեն ստացած: Ըսած է նաեւ թէ Բաքու Հայաստանի ու Թուրքիոյ շփումները բնականոն կը նկատէ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Փարիզի Կրօնական Ընկերակցութիւնը որ կը հովանաւորէ Կիրակնօրեայ միօրեայ Հայերէնի ուսուցման դասընթացքները, ներկայիս կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ կրթական տարեշրջանին համար արձանագրութիւնները սկսած են արդէն:

Ներկայիս հաճոյքն ունինք նաեւ հաղորդելու թէ 8 – 13 տարեկան ֆրանսախօս երախաներուն համար Առաջնորդարանի հովանաւորութեամբ յառաջիկայ Սեպտ. 24էն սկսեալ բացուած են նաեւ Հայերէնի ուսուցման դասընթացքներ, որոնք տեղի պիտի ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 10էն 12, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ:

Դասընթացքները պիտի դասաւանդուին Տիկին Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի կողմէ: Դասընթացքը ձրի է: Հայերէնախօսութեան մէջ արդիւնք ձեռք ձգելու համար աշակերտներու հետեւողական ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Ծնողներէն կը խնդրուի իրենց զաւակները արձանագրել անյապաղ, դիմելով Առաջնորդարանիս Դիւանին հեռախօսելով 01·43·59·67·03 թիւին:

ԴԻՒԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայ տիկին մը աշխատանք կը փնտռէ երախայ կամ տարեց անձ խնամելու կամ տան գործերու համար:
Հեռաձայնել՝
Ժանէթ Կարպետեանի
06 64 45 30 24

Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville

Reprise des activités 2008 – 2009

Le Lundi 22 septembre 2008
4 jours d'inscriptions en septembre :
Vendredi 12 et Mardi 16 de 17h à 19h

Samedi 13 et Mercredi 17

de 14h30 à 17h30
En 2007-2008, la MCA a inscrit 342 enfants, adolescents et adultes.
N'attendez pas, inscrivez-vous aussi !
Attention futurs bacheliers,
l'arménien s'étudie tout au long de la scolarité.
LANGUE ARMENIENNE (16 niveaux)
de l'Eveil au langage au BAC 2010 et pour adultes.
CIVILISATION ARMENIENNE (3 niveaux)
de l'Heure du conte àl'Eveil à l'identité et à la culture.

Nouveauté : Cours pour lycéens (BAC).
MUSIQUE
Piano — Violon — Guitare — Solfège

Nouveauté : Musique d'ensemble.
DANSE ARMENIENNE (10 disciplines)
de l'initiation aux classes mixtes. Du Classique (sur audition) de la danse de scène au folklore et pour jeunes gens.
ARTS (4 niveaux)
Du dessin à la peinture autour des arts plastiques.

Nouveauté : Cours pour adultes.
ECHECS (2 niveaux)
Cours et tournois.

Egalement :
MEDIAS RADIO sur AYP FM
tous les mercredis de 10h20 à 11h30.
BIBLIOTHEQUE DE PRET pour adultes
DIFFUSION LIVRES en langues arménienne et française.

Renseignements :
Tél. : 01 43 76 55 89
contact@mca-alfortville.com

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 29
VENDREDI
29 AOUT
2008

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1,20 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22.018 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22.018

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՄՏԱՀՈԳ Է ՍԵՒ ԾՈՎՈՒ ՄԷՋ ՕԹԱՆ-Ի ՆԱՒԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԵԱՄԲ

Ամերիկեան ծովափնեայ ապահովութեան Տալլաս նաւէն ետք, մարդասիրական բեռով երկրորդ մարտանաւի մը դէպի Պաթում ուղղուիլը, յաւելեալ ՕԹԱՆի յատուկ մարտանաւերու Սեւ ծովու մէջ ներկայութիւնը մտահոգած է Մոսկուան: Սպայակոյտի նախագահի օգնական Ա. Նոկովիցին յայտնած է այդ մասին, ըսելով որ կասկածներ ունին թէ այդ նաւերը միայն մարդասիրական նպատակով չեն գտնուիր հոն: ՕԹԱՆ-ի արդէն 10 նաւ կայ Սեւ ծովու վրայ եւ կը սպասուին ութ ուրիշներ:

Նոկովիցին ըսած է տակաւին թէ իրենց զինուորները վրացական զօրքէն մեծ թիւով ամերիկեան «Համմըր» մակնիշի փոխադրամիջոցներ գրաւած են. անոնք օժտուած են շատ զարգացած տեղեկատու սարքերով: «Այդ "Համմըր"ներուն ճակատագրին Փենթակոնի պատճառած մըտավախութիւնը, տեսանք թէ անհիմն չէր: Անոնք յանձնուած են ռուս մասնագէտներու քննարկումին եւ ԱՄՆ-ու պիտի չվերադարձնենք զանոնք» ըսած է Նոկովիցին:

Ռուսաստանի զինուորական լրատուութենէն ալ տեղեկացուած է թէ Սեւ ծովու վրայի ՕԹԱՆ-ի նաւերը աւելի քան 100 «Թոմահօք», նաեւ նաւերու դէմ գործածուելու սահմանուած հրթիռներ կը կրեն:

ՕԹԱՆ-ի մարտանաւերուն Սեւ ծովու մէջ ներկայութիւնը պատճառ եղած է նաեւ որ Մոսկուա ազդարարութիւն մը ուղղէ Անգարայի, քանի որ այդ ներկայութիւնը կարելի եղած է Տարտանէլէն ու Վոսփորէն անցքի Թրքական արտօնութեամբ:

Այս մասին Նոկովիցին ըսած է. «Սեւ ծովը մարտանաւերով լեցուած է. կը սպասենք որ անոնց ներկայութեան համար Մոնթրէօի համաձայնութեամբ (1936) նախատեսուած 21 օրուան պայմանաժամը լրանայ: Եթէ ատկէ ետք ՕԹԱՆ-ի նաւերը չմեկնին Սեւ ծովէն, ատոր պատասխանատուն Թուրքիան պիտի ըլլայ»: Խնդրայարոյց նկատուած այդ ներկայութիւնը Ռուսաստան իր ապահովութեան լուրջ սպառնալիք նկատած է ու ազդարարած չբռնաբարել վերոյիշեալ համաձայնութիւնը: Զօր. Նոկովիցին աւելցուցած է թէ ներկայիս ՕԹԱՆ-ի նաւերով 2500 քմ. հասողութեամբ եւ ի հարկին հիւլէական գլխանոց կրելու ատակ, մօտ հարիւր հրթիռներ կը գտնուին Սեւ ծովու վրայ: Այդ հրթիռները իրենց գտնուած դիրքէն Կովկասէն զատ, կրնան մինչեւ Ս. Պետերբուրգը հարուածել: Եւ տուեալ կացութեան մէջ բնական է որ Ռուսաստան հարցադրումի դիմէ այդ ամբողջ ռազմանիւթին ներկայութեան մասին:

Մոնթրէօի համաձայնութեամբ նախատեսուած է որ Սեւ ծովեան երկիրներէն դուրս որեւէ երկիր հոն առաւելագոյնը 45 հազար թոննոց նաւեր կրնայ ունենալ, միայն 21 օրուան պայմանաժամով: Այդ պայմանները չյարգուելու պարագային համաձայնութիւնը բռնաբարուած կը նըկատուի:

* * *

Ռուսաստանի արտաքին գործերու նախարար Ս. Լաւրով ալ դժգոհած է Արեւմուտքէն Վրաստանի կատարուած զինական օժանդակութեան: Ըսած է թէ ՕԹԱՆ-ը Վրաստանի վարչակարգը վերազինելու կոչերով սպառազինութեան նոր տեսակներ կը մատակարարէ Թիֆլիսի: Անոր նպատակն է Օսէթիոյ վրայ յարձակումին գործածուած ռազմական ենթակառոյցը ամրացնել, ըստ ռուս նախարարին:

* * *

Ռուսաստան Թուրքիան տնտեսական խոչընդոտի ալ թիրախ ըրած է. Թրքական աղբիւրներ կը գանգատին որ մեծաքանակ ապրանքի փոխադրութեան Թրքական բեռնատարերը մանրակրկիտ քննութեան, ապրանքներու հաշուումի կ'ենթարկուին: Այդ քննարկումը սկսած էր Յուլիսին ու ըսուած էր թէ մէկ ամսուան համար է: Բայց կը շարունակուի ու վերածուած է տնտեսական պատերազմի: Անոր պատճառով Թուրք առեւտրականներ լուրջ վընասի կ'ենթարկուին, ատկէ կ'օգտուին չինական ձեռնարկութիւնները: Կ'ըսուի թէ ներկայիս Թրքական ապրանք բեռցած աւելի քան 300 ԹԻՐ բեռնակառքեր կուտակուած են ռուսական մաքսային կէտերու առջեւ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՎՃՌԱԲԵԿԸ ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՑԱԾ Է ՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿԸ

Ըմբիշ Արա Աբրահամեան որ Շուէտի պատուիրակութեան մաս կը կազմէր ու կէս եզրափակիչի մրցումին իրաւարարին անարդար վերաբերումին թիրախ եղած էր, պարգեւատրումի պահուն որպէս բողոք, նետած էր պրոնզէ մետալը ու մեկնած: Այդ ժեստը պատճառ եղած էր որ զրկուի մետալէն ու որակազըրկուի:

Հայ մարզիկը ատոր վրայ դիմած է Լօզանի միջազգային մարզական վճռաբեկ ատեանին. բացատրած է թէ իրեն ուղղուած զգուշացումը ռաունտին աւարտէն ետքի մէկ արարքին պատճառով էր, այսինքն՝ խաղին հետ կապ չունէր: Մանաւանդ որ հանդիպումէն ետք Ա. Աբրահամեանի մարզիչին արգիլուած է դիտել մրցումին տեսագրութիւնը: Իսկ Ըմբշամարտի միջազգային դաշնակցութիւնը մերժած է քննել մարզիկին բողոքը:

Լօզանի ատեանը իրաւացի գտած է Ա. Աբրահամեանը, վճռելով որ իրաւունք ունէր վրդովում արտայայտելու մրցավարներուն եւ Ըմբշամարտի միջազգային դաշնակցութեան ընթացքին դէմ: Նաեւ ըսուած է թէ բողոքներու դէմ նոյն դաշնակցութեան կեցուածքը յարիր չէ ողիմպիական ոգիին տրամադրութիւններուն:

Ի դէպ, Ա. Աբրահամեանի բողոքին քննարկումին Ըմբշամարտի միջազգային դաշնակցութեան ներկայացուցիչները ներկայ չեն գտնուած:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԲԵՌՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՍՆԻՆ

Փոխադրութեան եւ հաղորդակցութեան նախարարութենէն ըսուած է որ Օգոստոս 26ին կանոնաւորուած է Վրաստանէն Հայաստան բեռներու փոխադրութիւնը: Երկաթուղին սկսած է կանոնաւորապէս աշխատիլ: Նոյն օրը Հայաստան հասած էր 29 վակոն ցորեն, 10 վակոն պէնզին, 21 վակոն զանազան ապրանքներ: Փոթիի նաւահանգիստը կը գտնուէր 2800 թոն պէնզին եւ երեք հազար թոն ցորեն, որոնք եւս յառաջիկայ օրերուն կը տարուէին Հայաստան:

ԱԲԽԱԶԻԱՆ ԵՒ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՕՍԷԹԻԱՆ ՃԱՆՉՆԱԼՈՒ ԵՐԿՍԱՅՐԻ ՀԱՐՑԸ

Վրաստանէն անջատուած երկու մարզերուն անկախութեան Մոսկուայի կողմէ ճանաչումէն ետք, բնական է որ նոյն հարցը ներկայանայ առաջին հերթին շրջանի այն երկիրներուն որոնք Ռուսաստանի ամէնէն մօտիկ գործընկերներու ցանցին կը պատկանին: Հակառակ արտաքին հաւասարակշռուած, լրացուցիչ քաղաքականութիւն վարելու յաճախակի արտայայտութիւններուն, Հայաստան, յատկապէս Ռ. Քոչարեանի ընտրութենէն (1998) ասդին, այդ ցանցին մէջ նկատի կ'առնուի: Եւ հոն արդէն ներկայ է Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ անկախութեան ճանաչումի հարցը: Տակաւին Արտաքին գործերու նախարարութեան ոլորտէն այդ մասին յստակ տրամադրութիւն յայտնուած չէ, սակայն մամուլը տեղ կու տայ կարծիքներու:

Օգոստոս 27ին ՀՅԴ մամուլի դիւանը կը սփռէր նոյն նիւթով Գերագոյն մարմինէն Արմէն Ռուստամեանի պատասխանը «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթի հարցումին. ան շեշտելով մէկ կողմէն ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքին նկատմամբ յարգանքը, մանաւանդ Ղարաբաղի այդ իրաւունքին նկատառումով, իսկ միւս կողմէ դրացի Վրաստանի հետ բնականոն յարաբերութիւններու կենսական իմաստը, կ'ըսէր. «Այս պայմաններում, կարծում ենք, Հայաստանի Հանրապետութիւնը չպէտք է շտապողականութիւն հանդէս բերի, ինչպէս վարուել է Քոսովոյի դէպքում: ...Հայաստանի Հանրապետութիւնը չի կարող Աբխազիայի եւ Հարաւային Օսէթիոյ ճանաչումը քննարկել Ղարաբաղի հարցի կոնտեքստից դուրս»:

Վրաստանէն անջատուած երկու նորանկախ հանրապետութեան Արցախին հետ նմանութիւնը շեշտած է քաղաքագէտ Լեւոն Մելիք-Շահնազարեան, ալ («Ազգ», Օգոստոս 28): Սակայն անոր կարծիքով Հայաստան պէտք է ճանչնայ աբխազական եւ օսէթական անկախութիւնները: Ատիկա ընելէ առաջ հարկ է միջպետական պայմանագրեր կնքել ԼՂՀ-եան հետ, ապա կոչ ուղղէ ճանչնալու անոր գերիշխանութիւնը: Իր համոզումով՝ թէ՛ Աբխազիան, թէ՛ Օսէթիան ճանաչումի իրաւական բոլոր հիմքերը ունին, որքան Քոսովօն: Այդ ճշմարտութեան անտեսումը Երեւանի կողմէ, պատճառ կ'ըլլայ որ աշխարհէն ԼՂՀ-եան անկախութիւնը ճանչնալու բարոյական իրաւունքը կորսուի:

Լ. Մելիք-Շահնազարեան կ'առաջարկէ Աբխազիոյ եւ Օսէթիոյ ճանաչումին համար բանակցիլ Մոսկուայի հետ եւ առաջարկել փոխադարձութեան սկզբունքը. երկու երկիրները Հայաստանի ճանաչումը կ'ունենան, եթէ Ռուսաստան ալ ճանչնայ Արցախը:

Աբխազիոյ եւ Օսէթիոյ Հայաստանի կողմէ ճանաչումի փափուկ հարցը անհրաժեշտ է որ բծախնդրօրէն ձեռք առնուի, լըջագոյն քննարկումներու նիւթ ըլլայ: Առանց ատոնց որեւէ որոշում դիւրութեամբ պիտի կրնայ անբաղձալի կացութիւններու մէջ դնել երկիրը: Հապճեպ ճանաչում մը յղի է Արեւմուտքին հակադրուելու վտանգով. իսկ ատիկա ժխտական անմիջական անդրադարձ կ'ունենայ Արցախի հարցին վրայ: Ճանաչումին մերժումն ալ կը ստեղծէ Ռուսաստանի հետ հակադրութեան վիճակ մը, որմէ նպաստաւոր բան յուսալ բաւական դժուար կ'ըլլայ:

Այս երկսայրի կացութիւնը պէտք է առաւելագոյն չափով ճիշդ վարուի. չանտեսուի Արցախի անկախութեան ռուսաստանեան ճանաչումին համար անոր ներկայացուցած պատեհ առիթը: Պարագաներ, որոնք ամէն ատենէ աւելի կը շեշտեն չխախտելու պարտքին գիտակցութիւնը, ներկայի մարտահրաւէրներուն կշիռով ձեռնհաս, հեռատես ու զգօն ըլլալու անհրաժեշտութիւնը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷԼԻԶԷ հաւաքուած դեսպաններուն առջեւ, Օգոստոս 27ին, Սարքոզիի ելոյթը գլխաւորաբար կեդրոնացած էր Մոսկուայի որոշման վրայ, զոր «պարզապէս անընդունելի» գտաւ: Նկատելով որ Ռուսաստանի ճանաչումը (Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ անկախութեան) կը ձգտի միակողմանի կերպով փոխելու Վրաստանի սահմանները, Սարքոզի շեշտած է նոյնիսկ որ ռուսական ուժերը պէտք է քաշուին, վերադառնալով կռիւներուն նախորդող վայրերը եւ ասիկա անմիջապէս, առանց որեւէ պայմանաժամի: Ռուսաստան պարտի նաեւ ջնջել ճանաչումի իր որոշումը: Սարքոզի նախապատուութիւն կու տայ երկխօսութեան, ներառեալ շահկից պետութեանց հետ: Գոհ կը մնայ միշտ, որ կրցած է դադրեցնել ճակատումը առանց յապաղումի:

ՍԱՐՔՈԶԻԻ նոր որոշումը՝ ԷՌ.ԷՍ.Ա.Ն (գործօն զօրակցութեան եկամուտ) ֆինանսաւորել նոր տուրքով մը (1,1% դրամագլուխի եկամուտներուն վրայ) բաւական բանավէճերու դուռ բացած է, մասնաւորաբար գործատիրութեան եւ աջի հոսանքին մէջ: Գործատիրութեան (ՄԵՏԷՖ) նախագահուհին՝ Լորանս Փարիզօ կը գտնէ որ Պետութիւնը պէտք է խնայողութեան դիմէ եւ ոչ թէ տուրքեր հաստատէ: Սարքոզիի այս կարգադրութիւնը հրապարակուեցաւ Օգոստոս 27ին իսկ, մինչ այդ լուրը կը հաղորդէր միայն յաջորդ օրը՝ Օգոստոս 28ին, Լուալի մէջ: Ձախը գոհ է բայց այս տեսական յաւելումները չեն ձգտիր տնտեսական կացութիւնը բարելաւելու:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ արտաքին նախարարը Պէյրութ հասնելով Օգոստոս 27ին, յայտարարած է.– «Կը մերժենք որեւէ սպառ–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Անգարայի մէջ գործակցութեան յուշագիր մը ստորագրած են Հայաստանի Հանրային հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի ընկերութեան խորհուրդի նախագահ Ալ. Յարութիւնեան եւ Թրքական հեռատեսիլ ու ձայնասփիւռի ընկերութեան տնօրէն Ի. Շահին: Կը նախատեսուի երկու երկիրներուն մասին հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի յայտագիրներու պատրաստութիւն, փորձառութիւններու փոխանակում:

Թրքական ընկերութեան քարտուղարը Հայաստանի պատուիրակութեան հետ հանդիպումին յիշած է թէ Թուրքիոյ մէջ ձայնասփիւռի առաջին փորձերը ըրած են Պոլսոյ Հայերը, 1907ին:

ՍՈԼԺԵՆԻՑԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Ինչ որ դատապարտելի կը դարձնէ զինքը, յաչս կառավարութեան, իր հատուցումի պահանջն է: Նշդրակի այն հարուածը, զոր Նիքիթա Խրուշչով տուած էր Քսաներորդ Համաժողովին առջեւ, ճամբայ հարթելով Հակաստալինեան, այսինքն յարաբերաբար ազատական քաղաքականութեան մը, այդ հարուածը եղած էր մակերեսային: Թանձր թարախը չէր պարպուած: Սոլժենիցին կը պահանջէ բոլորովին տարբեր բան. արմատական բարենորոգում ներկային համար եւ ապահովութիւն՝ ապագայի: Գիտնալով հանդերձ թէ բարենորոգումները ի զօրու չեն թափանցելու բազմազդ երկրի մը ծայրամասերուն, ու ժամանակն ու միջոցը ունին ինքնայատուկ չափանիշներ, գրագէտը կը պնդէ իր պահանջին վրայ: Հոն ուր գիրքերը բաւական չեղան, կը դրէ Գրողներու միութեան ՔԱ.ԺԷ.ՊԷ-ի անօրինութեան եւ կ'ընդունի օտար թղթակիցներ:

Գիտէ թէ Խրուշչովի վարանոտ փորձը որ չէր հասած իր նպատակին, երրորդն է իր տեսակին մէջ: Առաջին անգամ արգելափակման ճամբարները պարպուած էին 1953-1955ին, եւ երկրորդ անգամ՝ 1956-1957ին, ամէն անգամուն ալ մնալով անարձագանգ: Արդ, գոյութիւն ունէր անգիր օրէնք մը, զոր աչալուրջ ուշադրութեամբ կը յարգէին ազատ արձակուած դատապարտեալները: Այն է՝ լռել: Համայնավար Փիէռ Տէքս կ'ըսէ.- «Արձակեալները լուռ էին, զարմանալի՛ կերպով»: Իր այն հարցումին թէ ինչո՞ւ լուռ էին, երկրորդ համայնավար մը, Էլզա Թոիոլէ կը պատասխանէ.- «Գիտե՞ս ինչ կայ. այն ամէն ինչը որ յատկապէս արգիլեալ չէ...»: Լռութեան անհրաժեշտութիւնը կուգայ զօրացնել վերջին պարագայ մը, այն է՝ ռուս ժողովուրդին ազգային հպարտութիւնը, որ կը մերժէ յայտնել եւ հրապարակել ինչ որ անհաճոյ է, տխուր եւ նուաստացուցիչ:

Եւ ահա որ Սոլժենիցին կը մերժէ յարգել անգիր օրէնքը, երբ իր առաջին իսկ վէպով, Իվան Դենիսովիչի մէկ օրը, արգելափակման կայաններու ներքին կեանքը կը յայտնաբերէ, անոնց հրէշային ահաւորութեամբ եւ զարշանքով: Այս երկը, որ կ'ընթանար օրուան Հակաստալինեան հոսանքով եւ կ'ունենար լայնատարած ընդունելութիւն, կը վայելէ բարձր հովանաւորութիւնը Խրուշչովի: Խրուշչով կը փափաքէր աւելին, այն է՝ երկը ծանօթացնել Արեւմուտքի: Շարժման մէջ կը դնէ Փարիզի իր դեսպանը, Ապրասիմով, որ կը դիմէ Լէ Լէթրը Ֆրանսէզի, որ խանդավառութեամբ կ'ընդունի թարգմանական աշխատութիւնը, ինք որ ջահակիրն եղած էր, գրական դետնի վրայ, ֆրանսական դիմադրական ճակատին:

Բայց հռչակաւոր վէպը, ինչպէս նաեւ յաջորդ պատմուածքները, Մատրիոնայի Տունը, եւայլն, իրենց մէջ կը պարունակէին իրե՛նց իսկ դատապարտութիւնը: Անոնք կուտային լուրեր, հետզհետէ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ, որ մինչեւ այդ շշուկներ եղած էին միայն: Արդ, լուրերու եւ տեղեկութեանց տրամախոհ ընթերցումը եւ բաշխումը առանձնական սեփականութիւնն էր կուսակցութեան, որ չէր կրնար իր մենաշնորհը բաժնել ուրիշի հետ: Ան որ առանձնած էր առաջնորդողի դեր, չէր կրնար հանդուրժել որ Նոպէլեան դափնեկիրը ներգործէ նոր սերունդին վրայ, եւ խռովէ կարգն ու սարքը, քիչ մը նման Պուշկինի, որ իր գոյութեամբն իսկ ծնունդ տուաւ Դեկտեմբերեաններուն (Տէսամպրիսթ):

Իրողութիւն է սակայն որ կուսակցութիւնը մէկ արտասովոր ծնունդն էր քսաներորդ դարու, մինչդեռ Սոլժենիցին կը պատկանէր, շատ մը կողմերով, տասնըիններորդ դարուն: Աւանդապահ՝ բայց եւ այնպէս նոր եւ ինքնատիպ, Սոլժենիցին գրականութեան հանդէպ ունի իմացում մը, որ կը շարունակէ նախորդ դարու մեծ Ռուսերուն իմացումը: Առանց պատճառի չէ որ իր Օգոստոս 14ը բաղդատութեան կը դրուի Պատերազմ եւ Խաղաղութեան հետ: Անոնց պէս կը խորհի որ գրագէտը պէտք է լեցնէ կրօնքի թողած պարապը եւ սատարէ սիրտերու ազնուացումին: Իր ամէնէն ողբերգական էջերն իսկ իրենց ծոցին մէջ կը սնուցանեն լուսաշող ճառագայթ մը: «Գրագէտին պարտականութիւնը, կ'ըսէ ան, կը կայանայ ընդհանրական եւ յաւիտենական հարցերով զբաղիլ նախընտրաբար, քան թէ ինչքերու բաշխումին սա կամ նա եղանակով - գաղտնիքը սիրտին եւ խղճմտանքին, պայքարը ընդմէջ կեանքի եւ մահուան: Այս վերջինները կը պատկանին այն օրէնքներուն, որ մարդկութիւնը կը վարեն անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր, եւ որ պիտի դադրին կառավարելէ ա՛յն օրը միայն երբ արեւը խաւարի»:

Կեանքի երկու ըմբռնումներուն բաշխումը անծանօթ չէր սահմանէն այս կողմ: Ան լուծուած էր կացինի մէկ հարուածով: 1937 Յունուար 30ի հրովարտակով, Հիթլէր արգիլած էր որ գերման քաղաքացի մը ընդունի Նոպէլ մրցանակը եւ արգելափակման կայան նետած էր Խաղաղութեան մրցանակի տարաբախտ դափնեկիրը, Քառլ ֆոն Օսսիէթզը, որ հիմնադիրն էր Այլեւս երբեք պատերազմ ընկերակցութեան: Ծանր էր կացութիւնը Սոլժենիցինի: Ինք աւելի եւս ծանրացուց զայն, երբ արծարծեց պատերազմական գերիներու կսկծալի եւ փափուկ հարցը:

Բացի քսան միլիոն մեռեալներէ եւ նիւթական անհաշիւ կորուստներէ, կարմիր բանակը տուաւ երեք միլիոն գերիներ, որ դողդոջայ մը ապրեցան փշաթելերու ետեւ: Երբ վերադարձան վերապրողները, անոնք խմբովին նետուեցան կեդրոնացման կայաններու մէջ, փոխանակ ազատ արձակուելու: Դժբախտ էին գերութեան մէջ, դժբախտ եղան իրենց հայրենի հողին վրայ: Սոլժենիցին, որ գուպարի ամբողջ տեւողութեան կռուած էր առաջին գիծի վրայ եւ տեսած էր կարմիր բանակի հերոսական մարտնչումը, չէր կրնար չխռովիլ: Ան գրեց սա դառնակսկիծ տողերը.- «Այս պատերազմը առ հասարակ հաստատեց, թէ աշխարհի ամէնէն ատելի բանը Ռուս ըլլալն է»:

Ան չէր կրնար արդարացնել եւ բնաւ չարդարացուց անոնք՝ որ թշնամիին կողմն անցած էին: Այլ հարց տուաւ, ցաւագինօրէն, թէ որքա՛ն անգութ եւ անօրէն պէտք է եղած ըլլար ստալինեան շրջանը, թէ որքա՛ն ատելի յիշատակ մը թողած էր ան, որ մարդիկ երթային մինչեւ դաւաճանութիւն: Այս չէր նշանակեր թէ կ'արդարացնէ Վլասովները: Սոլժենիցին ձեռք կ'առնէ Տոսթոյեվսքի: Անոր աքսորանքի պարագաները կը բաղդատէ իր անձնական յիշատակներուն հետ, եւ երանի՛ կը կարդայ Տոսթոյեվսքիի բախտին: Այս չի նշանակեր թէ կ'ափսոսայ կորուսեալ ցարականութիւնը: Ան, ցարականութիւնը, կը ծառայէ այստեղ որպէս բութահան (ռըփուսուար) եւ կը շեշտէ Ստալինի անսահման չարութիւնն եւ անգթութիւնը: Քսաներորդ եւ քսաներկուերորդ համաժողովները չէին սխալած: Շատոնց է որ Ստալին դաւաճանած էր ընկերվարութեան եւ նոյնիսկ մարդկութեան տարրական սկզբունքներուն: Եղած էր ասիացի արիւնարբու բռնակալ մը:

Սոլժենիցինի դիրքը, հանդէպ իր հակառակորդներուն, թէ՛ ամրապինդ է եւ թէ խոցելի: Զօրաւոր է, որքան ատեն որ կը կռթնի Խորհ. միութեան սահմանադրութեան վրայ եւ կը խօսի յանուն օրէնքի: Այսպէս գործելով, կը ջանայ ստիպել կառավարութիւնը որ ճանչնայ եւ խոստովանի թէ կան երկու սահմանադրութիւններ: Առաջին մը, գրաւոր, որ չի կիրարկուիր, եւ երկրորդ մը, անգիր, որ կը կիրարկուի, քամահրելով խորհրդային օրինաւորութիւնը: Անբացատրելի պիտի ըլլար Կրեմլինի համբերութիւնը այսքան ծանրակշիռ յարձակումներու դէմ, եթէ Սոլժենիցինի հարցը վերածուած չըլլար միջազգային եւ քաղաքական մտահոգութիւններու: Եւ սակայն, աննախընթաց կորովով մը զինուած՝ գրագէտը կը շարունակէ դիմադրել ճնշումներու, ամէն տեսակի զրպարտութիւններու, նախ եւ առաջ տկար ընդդիմախօսին, այսինքն Գրողներու միութեան դէմ, ապա բո՛ւն իսկ անոր՝ որ կը գործէ անանուն կերպով եւ որուն խօսքը ամենազօր է:

Պէտք չէ սակայն սխալիլ կարծելով, թէ հակամարտ ուժերը իրարմէ կը տարբերին հիմնովին: Մեծ հանդիպութիւններ կան երկուքին միջեւ: Երկուստեք կը գտնուին հարազատ Ռուսեր, թունդ հայրենասէր, հպարտ եւ ինքնավստահ: Անոնք գիտակցութիւնը ունին իրենց ժողովուրդի բացառիկ հանճարին: Իրենց գրականութիւնը կարելի չէ ըմբռնել, առանց ի մտի ունենալու թէ անոր մէջ կայ ամեհի ալիքը մարգարէական շունչի մը: Ո՞րն է իր պատգամը: Սոլժենիցին մօտէն ուսումնասիրած է Մարքսն ու Լենինը, եւ անոնցմէ առաջ՝ Հէկէլը: Ընդունուած իրողութիւն է թէ Տոսթոյեվսքիի ընթերցումը մարդս կ'առաջնորդէ դէպի յեղափոխութիւն եւ նաեւ, միաժամանակ, դէպի Աստուած: Մէկ թէ միւս պարագային, Մոսկուան կը յայտնուի որպէս նոր Հռոմ: Սոլժենիցին ոչ մէկ անգամ կը մերժէ Ընկերվարութիւնը: Այլ կը մարտնչի ի խնդիր մարդկային ընկերվարութեան: Մարդը կը պաշտպանէ մարդուն դէմ:

Այսօր յիսունհինգ տարեկան է աքսորական գրագէտը: Իր աչքերուն կայծը այնքան վճիտ է, որքան ձայնը իր խղճմտանքին: Յուզիչ է հաստատել թէ մեծարժէք մաթեմաթիկոսը մերժած է ոստիկանութեան ձեռքը իբրեւ զէնք յանձնել իր կատարելագործուած գիւտերը, որ մարդոց դժբախտութիւնը պիտի բազմապատկէին: Ան նախընտրեց երթալ աշխատիլ, իբրեւ անուսաղ եւ կմախատիպ թիապարտ, անապատային Ղազախըստանի հանքերուն մէջ, քանի մը անգամ հասնելով մահուան դուռը: Աղիքներու իր խլիրդը հալեցաւ (ռէզորպէ): Բարի աստղ մը կը հսկէր իր վրայ: Արգելափակման կայաններու մէջ հաւատացեալ չէր: Լաօ-Ձէօի Ճամբուն Գիրքն է որ զինքը աստիճանաբար առաջնորդեց դէպի քրիստոնէութիւն:

Անանուն ցաւեր եւ զրկանքներ կոփած եւ կռած էին իր էութիւնը: Ապրած է Ռուսաստանի մեծ սովերը: Նախ քաղաքային պատերազմի օրերուն, Քիսթոլոսքի իր ծննդավայրին մէջ, որ ծննդավայրն եղած էր Լերմոնտովի, երկրորդ անգամ Ռոստովի մէջ, կուլակներու տարագրութեան օրերուն: Հանդիպած է, բնականաբար, Հայերու: Տեսակ մը հիացումով կը յիշէ անոնց իրերօգնութիւնը:

Այս յօդուածը որ խմբագրուեցաւ արեւմտեան հրատարակութիւններու հիման վրայ, առանց անտես առնելու Պրաւդայի եւ Լիտերատուրնայա Գազեթայի կարծիքները, յաւակնութիւնը չունի գրագէտին ճշգրիտ պատկերը տուած ըլլալու: Հետաքրքիր ընթերցողին կը մնայ կարդալ զայն եւ կազմել իր անձնական կարծիքը:

1974, Փետրուար 24-26

«ՅՈՒՇԵՐ»

(ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ)

(ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ԿԻՒՐԵՂ ԵՊՍ. ՋՕՀՐԱՊԵԱՆ)

ՅԱԿՈԲ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Անցեալ տարի՝ 2007ին, Վենետիկի Ս. Ղազար վանքի Մխիթարեան հրատարակչատունը լոյս ընծայեց Կիւրեղ եպս. Ջօհրապեանի «Յուշեր» խորագրեալ հատորը, որ կը բաղկանայ 432 էջերէ եւ կ'ընդգրկէ երեք գլխաւոր բաժիններ՝ «Մաս Ա. փոքր Ասիա», «Մաս Բ. Յունաստան» եւ «Մաս Գ. Միջին Արեւելք»:

Ինքնակենսագրական բնոյթ կրող այս յուշագրութիւնը հեղինակը սկսած է շարադրել 1924ին եւ ակամայ ընդհատումներու պատճառաւ զայն աւարտած է 1954ին:

Հայր Կիւրեղ Ջօհրապեանի յուշերը կը բաղկանան երեք հատորներէ, որոնց իտալերէն բնագիրը հայերէնի թարգմանուած եւ ամփոփուած է մէկ հատորի մէջ:

Հեղինակը ծնած է 1881ին, Կարին-Էրզրում՝ Բարձր Հայքի գլխաւոր քաղաքը: Իրենց ընտանիքին անդամներն էին հայրը՝ Վարդան Ջօհրապեան, մայրը՝ Սառա Յովհաննէսեան, վեց եղբայրներ եւ քոյր մը:

Իր նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Հայ Կաթողիկէներու դպրոցը: 1904 Մայիս 12ին կը ձեռնադրուի կուսակրօն քահանայ: 1905 Յուլիս 3ին կ'այցելէ Պոլիս, Տրապիզոն եւ կը վերադառնայ Կարին, ուր կը լծուի ընկերային ծառայութեան, հոգ տանելով հիւանդներուն:

Կարինի Հայ կաթողիկէ վանքին մէջ կը հիմնէ դպրոց, ուր կը յաճախեն մեծ թիւով հայ առաքելական համայնքի աշակերտներ: Սոյն դպրոցի բացումը տեղի կ'ունենայ 1907ի Հոկտեմբեր 15ին՝ հովանաւորութեամբ Ֆրանսայի հիւպատոսին: 1907-1908 կրթական տարեշրջանը կը սկսի նոր յոյսերով: Վարժարանը կ'ընդարձակուի յաւելեալ նոր դասարաններով:

Հայր Կիւրեղ Ջօհրապեան կը

յայտնէ, թէ ի՛նչ պայմաններու տակ հրապարակուեցաւ Օսմանեան սահմանադրութիւնը եւ տեղի ունեցան արմատական ի՛նչ փոփոխութիւններ, որոնք պատճառ դարձան 1915ի հայկական կոտորածներուն:

Կ'ըսէ, թէ 1912-1913 կրթական տարին աւարտեցաւ յաջողութեամբ եւ աշակերտներ պարգեւատրուեցան ամավերջի հանդիսութեան ընթացքին՝ օտար երեւելի անձնաւորութիւններու ներկայութեան:

Հայր Կիւրեղ Զօհրապեան իր յուշերուն մէջ կը պատմէ, թէ Համաշխարհային Առաջին պատերազմը ծագում առաւ, երբ 1914ի Յուլիս 28ին Աւստրիան պատերազմ յայտարարեց Սերպիոյ դէմ:

Այս շրջանին, հեղինակը Կարինէն կը փոխադրուի Պոլիս, ուր կը տիրէր ընդհանուր խառնաշփոթ կացութիւն: Քաղաքական աննպաստ պայմաններու պատճառաւ չի կըրնար շարունակել իր առաքելական գործը եւ կը ներփակուի Պոլսոյ Սուրբ Ստեփանոսի վանքին մէջ:

Իր յուշագրութեան մէջ հեղինակը կը նկարագրէ 1915ի Հայոց ցեղասպանութիւնը եւ այն անարգ ոճիրները, որոնց ենթարկուեցաւ հայ ժողովուրդը:

Կը նկարագրէ նաեւ, թէ ի՛նչ կերպով վերջ գտաւ Օսմանեան սուլթաններու երկարատեւ իշխանութիւնը, երբ Քեմալ փաշան դարձաւ Թուրքիոյ քաղաքական բացարձակ ղեկավարը, որ կը ծրագրէր հիմնովին բարեփոխել իր երկիրը:

1920ին կ'այցելէ Փոքր Ասիոյ զանազան շրջանները՝ հասնելով կարիքներուն պատերազմի արհաւիրքէն ճողոպրած քրիստոնեայ եւ հայ բոլոր համայնքներու որբերուն:

1923ին վերջնականապէս կը հեռանայ Թուրքիայէն՝ մարդասիրական իր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու գոհունակութեամբ:

1923ի Մարտ 19ին կը հասնի Յունաստան: Կ'այցելէ Աթէնք, Քորֆու ու կը տեսակցի հայ փախստականներու հետ:

Յունաստանի մէջ կը հիմնէ «Աբարատեան վարժարան»ը, ուր կը պաշտօնավարէ երգիծաբան Նշան Պէշիկթաշլեան:

Հայր Կիւրեղ Զօհրապեան կ'ըսէ, թէ իր առաքելութիւնը կանգ կ'առնէ հոս, երբ Աթէնքի Օրթոտոքս արքեպիսկոպոսը կ'որոշէ Յունաստանէն հեռացնել հայ կաթողիկէ քահանաները: Հետեւաբար, կը մեկնի Փարիզ, ապա կ'անցնի Պելժիքա, ուր կ'այցելէ Պրիւսէլ եւ Անվերս քաղաքները: Կ'երթայ Հռոմ, ուր կ'ընդունուի Սրբազան քահանայապետ Պիոս ԺԱ.ին կողմէ:

1938ին, Գերերջանիկ հոգեւոր Տէր Գրիգոր Պետրոս ԺԵ. Աղաճանեան պատրիարքի որոշումով կը նշանակուի Ճեզիրէի Հայ կաթողիկէ պատրիարքական տեղապահ:

Այսպէս, տասնվեց տարի Յունաստան ապրելէ ետք՝ 1938 Նոյեմբեր 27ին Պեսարաբիա նաւով կը մեկնի Աղեքսանդրիա, ուր կարճ ատեն մը մնալէ ետք, կ'անցնի Եաֆֆա եւ ,ապա, Պէյրութի նաւահանգիստը: Պաթանեան գերապայծառ, որ եկած էր դիմաւորելու զինք՝ Աղաճանեան պատրիարքի ներկայացուցիչի հանգամանքով, կ'առաջնորդէ Հայր Կիւրեղ Զօհրապեանը Եչրեֆիէի Հայ կաթողիկէ պատրիարքարանը:

Հեղինակը կ'ըսէ, թէ Աղաճանեան պատրիարքը 1938ի Դեկտեմբեր 8ին կ'ընդունի զինք Քետիճեան եւ Պաթանեան գերապայծառներուն ներկայութեան եւ իրեն կը նուիրէ ոսկեայ լանջախաչ մը եւ մատանի մը:

Կիրակի օր՝ Դեկտեմբեր 11ին կը պատարագէ Նոր Մարաշի Ս. Փըրկիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Հայր Կիւրեղ Զօհրապեան կը մեկնի Հալէպ, ուր զինք կը մեծարեն Վենետիկի Մխիթարեան հայրերը: Դեկտեմբեր 19ին կ'անցնի Տէր Զօր, ուր կը մնայ երկու շաբաթ: Ապա կ'երթայ Քամըշլի՝ իր նստավայրը, ուր կը լծուի հոգեւոր առաքելութեան:

Կը վերադառնայ Պէյրութ, ուր կարճ ատեն մը կը ստանձնէ պատրիարքական տեղապահի պաշտօնը, երբ Աղաճանեան պատրիարք կը մեկնի Հռոմ՝ 1948 Մայիս 6ին:

1953 Մայիս 17ին կը մասնակցի Հայ կաթողիկէ եպիսկոպոսներու Սինհոդոսին, որ տեղի կ'ունենայ Զմմառի վանքը:

Հայր Կիւրեղ Զօհրապեան կը հաստատուի Իտալիա, ուր մինչեւ իր մահը կ'ապրի անձուկ կեանք մը, ջերմ պաշտպանը հանդիսանալով չքաւորներուն: Կը վախճանի 1972ին, ծառայասէր եւ խոնարհ հոգեւորականի յիշատակ մը ձգելով իր ետին:

Արդարեւ, սոյն յուշագրութեամբ, Հայր Կիւրեղ Զօհրապեան կը ներկայանայ ո՛չ միայն իբրեւ տիպար եկեղեցական մը, որ անխոնջ տքնութեամբ կը քարոզէ քրիստոնէական հաւատքը, այլ կը ներկայանայ նաեւ իբրեւ ճշմարիտ ազգասէր մը, որ հայութիւնը գերիվեր նկատելով ամէն ինչէ՝ իր հայրական խնամքին տակ կը պահէ հայ ժողովուրդի բոլոր որբերը՝ առանց խտրականութեան:

Այս իրողութեամբ, Հայր Կիւրեղ Զօհրապեանի «Յուշեր» խորագրեալ հատորը գնահատանքի արժանի հըրատարակութիւն մըն է:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՅՈՒՇԵՐ

ԿԻՒՐԵՂ ԵՊԻՍԿ. ԶՕՀՐԱՊԵԱՆ

Վենետիկ – Ս. Ղազար 2007

Յ. Մ.

«Ազդակ», Օգոստոս 1

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

◆ Յուլիս 20ին Փոցտամի Լէփսիուս Հաուզի յանձնախումբին կողմէ Ֆրիզաորֆի մէջ կազմակերպուեցաւ յատուկ միջոցառում մը, նուիրուած Յովհաննէս ու Մարգարէտա Լէփսիուսի յիշատակին:

Այս առթիւ Հալլէ-ի Սուրբ Մարթին եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ առաւօտեան միջեկեղեցական ժամերգութիւն մը, որուն մասնակցեցան շրջանի հոգեւոր հովիւներ Եղիշէ Վրդ. Աւետիսեանն ու Խաչատուր Արղ. Կնեազեան, ինչպէս նաեւ Յովհաննէս Լէփսիուսի արխիւներու պատասխանատու եւ Հալլէ-ի աստուածաբանական համալսարանի տէքան փրոֆ. Հէրման Կոլց, Ս. Մարթին եկեղեցւոյ հովիւ Հանս Մարթին Կոլման, յանձնախումբի ատենապետ պատուելի Հանս Ուլրիխ Շուլց եւ Ս. Մարթին եկեղեցւոյ երգչախումբը: Ներկայ էին նաեւ հայ եւ գերմանացի հրաւիրեալներ թիւով շուրջ 300 հոգի:

Ժամերգութեան ընթացքին ներկաներուն իր խօսքն ուղղեց պատուելի Շուլց: Այնուհետեւ Ս. Մարթին եկեղեցւոյ առջեւ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն Յովհաննէս ու Մարգարէտա Լէփսիուսի յիշատակին եւ խաչքարի բացումը, որուն վրայ կար հետեւեալ արձանագրութիւնը. «Լուսաւորեա Տէր զհոգիս ծառայից քոց»:

Ընդմիջումէն ետք փրոֆ. Հէրման Կոլց նկարներու ցուցադրութեամբ ներկայացուց Լէփսիուսներու կեանքն ու գործունէութիւնը: Այս հանդիսութիւնը վերջ գտաւ ներկայ հոգեւորականներու միասնական աղօթք եւ օրհնութեամբ:

◆ Յուլիս 26 – Օգոստոս 3 թուականներուն Գերմանիոյ Սթայնէպէրկ գիւղաքաղաքին մէջ կրկին անգամ կազմակերպուեցաւ գերմանահայ երախաներու հերթական ամառնային ճամբարը, որուն այս տարի մասնակցեցան 8-15 տարեկան շուրջ 25 երախաներ ու պատանիներ: Ճամբարը կը կազմակերպուի Գերմանահայ Կեդրոնական խորհուրդի կողմէ՝ աջակցութեամբ Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդութեան:

Ճամբարի 9-օրեայ տեւողութեան շրջանին Գերմանիոյ տարբեր շըրջաններէն եկող երախաներուն առիթ կը տրուի իրենց դպրոցական արձակուրդէն բաժին մը միասին անցընելու, միասին խաղալու, իրարու հետ ծանօթանալու եւ ընկերային կապեր հաստատելու:

Ճամբարի յայտագիրը կը ներառնէ նաեւ հայերէն լեզուի, պատմութեան, կրօնքի, երգի եւ պարի դասընթացքներ, ինչպէս նաեւ մարզական խաղեր:

Ճամբարի կազմակերպման եւ Յայտագրի իրականացման աշխատանքներուն իր ամէնօրեայ մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ Սերովբէ վրդ. Իսախանեան՝ ստանձնելով կրօնքի եւ պատմութեան դասաժամերը, ինչպէս նաեւ հայկական երգերու ուսուցումը:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Օգոստոս 19

ԱՒԵՐԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Դ.

ՈՐԲԵՐԸ

Շատ ու շատ կային այդ չարաբաստիկ հողակոյտերէն: Ու նոյն միջոցին իմացանք թէ վրանները նախապէս այդ տեղին վրայ հաստատուած էին, ու դէպքին յաջորդող շաբաթներուն մէջ թշուառութիւնը ա՛յնքան մեծ եղեր է որ, մեծ թուով ողջ՝ անտէր մնացած եւ արիւնին ապականուած շրջակայ նեխութիւններէն՝ մեռեր են:

– Մէկ քանի տեսակ համաճարակներ յայտնուեցան. ու օրը մինչեւ 45-50 տըղաք կը մեռնէին. մայրերը ցամքած աչքերով ու դժբախտութեան չափազանցութենէն սրտմտած, առանց նոյնիսկ քահանայի դիմելու՝ փոս մը կը փորէին վրանին քով ու հոն կը թաղէին մեռած տըղաքը:

Պահ մը երիտասարդը կը լռէ, կզակը սեղմած. աչքերը կը մոլորին. ձեռքի շարժումով մը ճակտին քրտինքը կը թափէ գետին ու կը հառաչէ:

– Օ՜ֆ... օ՜ֆ... օր կ'ըլլար որ մինչեւ հինգ տղու դիակ կ'ելլէր մէկ վրանէն...

Երկա՜ր կը նայինք տղու գերեզմաններուն: Իրաւամբ ի՞նչ ընելու եկեր ենք այս դժբախտ երկրին մէջ: «Որբանոցը հողին տակն է», կը յիշեմ երիտասարդին խօսքերը, ու աչքերս, հակառակ ինծի, կը սեւեռին ծակերուն՝ որոնցմէ հազիւ նշմարելի կապտորակ շոգի մը կը բարձրանայ ու կը մարի արեւուն շողշողուն լոյսին մէջ: Ճանճերու սեւ երամը կ'ելեւէջէ. անոնք չեն բարձրանար ու չեն տարածուիր, այլ հողին երեսին վրայ կը տատանին եւ աւելի սողալու երեւոյթ ունին քան թռչելու:

Ի՜նչ եղերական, ի՜նչ յիմարացուցիչ պատկեր մը. ու մեր խանդաղատանքը ու ցաւը ա՛յնքան մեծ են որ նեխութեան գարշահոտութիւնը չընկրկեր մեզ ու իրարու կ'ըսենք, աւելի յառաջանալու համար.

– Մեր տղոց դիակներուն հոտն է՛...

– Օ՜ֆ... օ՜ֆ... կրկին կը հառաչէ մեզ առաջնորդող երիտասարդը. խորունկ թաղուած չեն, անոր համար է որ կը հոտին... սարսափը դեռ կը շարունակէր...: Ուշ ատեն մայրերը կը սողային վրաններէն դուրս եւ շուտ շուտ կը փորէին հողը ի՛նչքան որ կրնային. երբեմն գերեզմանը չգոցած կը փախէին ու կը մտնային իրենց վրանին տակ...: Քանի՜ քանի՜ փոսեր ես իմ ձեռքերովս եմ գոցեր:

Դարձեալ կը լռէ, ձայնը կը մարի ու պահ մը ետքը կը շարունակէ:

– Մեր տեսածը մարդ չէ տեսած... այն օրերու մեռնողներուն երանի կու տայինք... սրտերնիս քար կտրած էր, ապա թէ ոչ ի՞նչպէս պիտի դիմանայինք...: Առտու մը կին մը զաւակը թաղեց վրանին քով. երեք չորս օր ետքը միւսն ալ մեռաւ. «Ի՞նչ պէտք կայ նոր փոս բանալու, ըսին հոն հաւաքուած պառաւներ, հողը դեռ կակուղ է, աղջիկներ գերեզմանը բա՛ց, քովիկը թաղէ»: Երբ կինը հողակոյտը բացաւ, որդերը կէս մը կերեր էին առջինեկին դիակը. երկար ատեն նայեցաւ սեւցած, անճանաչ մնացորդներուն... բան մը չէր լսեր, բանէ մը չէր վախնար... ատենը մէյ մը ուրիշ կիներ կու գային թեւին կը զարնէին, զինքը կը դրդէին. «Հայտէ՛, ի՞նչ կը նայիս, շուտ ըրէ՛, լմնցուր»: Մայրը՝ արձանի պէս անզգայ՝ չէր պատասխաներ ու կը նայէր, կը նայէր... իրիկուան դէմ միայն, մեռել ու գերեզման ձգած՝ գայլի պէս ոռնալով փախաւ ու գնաց: Երկար ատեն հեռուներէն լսեցինք իր ողբը... գիշերը ո՞ւր մնացեր էր, ո՞ր փոսին մէջ ինկեր, չեմ գիտեր... մինչեւ լուսնալուն, քանի արթնցանք, լսեցինք իր ձայնը ու յետոյ ամէն բան մարեցաւ:

Գլուխնուս զարնուած ու թախիծով լեցուն՝ կը դառնանք մեծ ճամբուն վրայ ուր մեր որբերը մեզ կը սպասեն: Երիտասարդը գրգռուած իր պատմութիւններէն, տենդով կը խօսի ու ալ չի կենար: Ի՞նչ անպատմելի մանրամասնութիւններ կան իր ականատես մարդու յիշողութեան մէջ, ի՞նչ դրուագներ...: Անօրինակ արագութեամբ մը կ'ապրինք այդ սեւ ու դժխեմ ժամերը, ու բոլոր այդ հալածեալ թաղուած մանկութեան սուգը սեւ ամպի մը պէս կը մարէ մեր մէջ ամէն կենսական տրամադրութիւն:

– Ե՛ս ալ թաղած եմ տղու դիակ մը, կը շարունակէ երիտասարդը... զինքը մոռցեր էին ով գիտէ ինչպէ՛ս եւ ինչո՛ւ: Վրանները վերցեր էին այս դաշտին վըրայէն եւ արդէն օրեր անցեր երբ երկու ընկերոջ հետ կ'անցնէինք այս տեղերէն: Սուր եւ յամառ գարշահոտութիւն մը մեր ուշադրութիւնը արթնցուց. չթաղուած մեռել կայ, մտածեցինք երեքս մէկ ու փնտռեցինք. մարմարեայ կոնքի մը մէջ՝ որ ժամանակաւ աշխատութենէ դարձող ձիերու ջուր տալու կը ծառայէր՝ գտանք զայն. գրեթէ բան չէր մնացեր. գանկ մը եւ չորս ոսկորի կտորներ, թեւերը եւ սրունքները. մէջտեղը ցնցոտիներ: Ուզեցինք ամէնքը մէկ վերցնել, բայց ո՛ր կտորին որ դպանք, ձեռքերնիս մնաց. փոս մը փորեցինք ու մաս առ մաս տարինք թաղեցինք տղուն ոսկորները... բայց երբ ցնցոտիները վերցնել պէտք եղա՜ւ... ա՜յ... ա՜յ... մատներէն վար սողաց: Մեզմէ մէկը ըսաւ. «փորոտիքներն են»: Փոսը ծածկեցինք ու երեքս շուրջը կեցած մնացինք: Շատ արցունք թափեր էինք, շատ լացեր էինք մինչեւ այն ատեն, բայց այդ օրուան արցունքը աւելի աղի է՜ր... օ՜ֆ... աւելի աղի էր: Խաչ հանեցինք, «Հայր մեր» մը ըսինք մատղաշ նահատակին վրայ ու, ետեւնիս չնայելով, աճապարեցինք ու հեռացանք:

(Շար. 24)

(Շար. Ա. էջէն)

նալիք Լիբանանի միասնականութեան եւ գերիշխանութեան դէմ»։ Այս հակազդեցութիւնը հետեւանք է Իսրայէլի վերջին ագրեսարարութիւններուն Լիբանանի հասցէին, սպառնալով յարձակիլ ենթակառոյցներուն վրայ, եթէ որեւէ ճակատում ըլլայ Հըզպոլլայի շիի շարժումին հետ։

ԼԻԲԱՆԱՆ ամբաստանած է Քաթաֆին եւ անոր ձերբակալութիւնը պահանջած լիբանանցի շիիներու հոգեւոր պետ Մուսա Սատրի անհետացման համար 1978ին իր այցելութենէն ի վեր։ Լիբիոյ ղեկավարը կը մեղադրուի «առեւանգման դըրդումի» յանցանքով։ Դատաւորին համար Քաթաֆի դրդած է նաեւ Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմը եւ միջյարանուանական զինեալ հակամարտութիւնը։

ՄԱՐԿՈՍ ԱՒՐԻԼԻԱՆՈՍԸ ներկայացընող հսկայ արձանի մը մնացորդները յայտնաբերուած են Օգոստոս 20ին Սալակասոս (արեւմտեան Թուրքիա) պելժեւթրքական խումբի մը կողմէ։ Գնահատումներու համաձայն, հռովմէացի կայսեր արձանը 4,5 մեթր բարձրութիւն պէտք է ունենար։ Գլուխը 90 սմ. է, ձեռքն ալ երկրագունդ մը կը կրէ, երկու սրունքները շատ լաւ վիճակի մէջ գտնուած են։ Մարկոս Աւրելիանոս 161էն 180 իշխած է։

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 37 ՄԻԼԻՈՆ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐ աղքատութեան սեմին են եւ 46 միլիոն Ամերիկացիներ ալ բժշկական խընամքի ապահովութենէ զուրկ են, ըստ վիճակագրական Գրասենեակի տուեալներուն, հրապարակուած Օգոստոս 26ին։ Աղքատութեան սահմանը տարեկան 21 հազար տոլար է (14.300 եւրօ) 4 անդամներէ բաղկացած ընտանիքի մը համար։

ՍԻՆԷ ծաղրանկարիչը ճամբու դրուեցաւ «Շառլի Հեպտօ»էն, Յուլիսին լոյս տեսած հակահրեայ նկատուած նախադասութեան մը համար իր քրոնիկին մէջ («Ժան Սարքոզի յայտարարեց որ հրէութեան դարձի պիտի գայ նախքան ամուսնանալը իր նշանածին հետ, հրեայ եւ Տարթիի հիմնադիրներուն ժառանգորդը։ Յաջող կեանք մը կ՚ունենայ այս տղեկը»)։ Ենթական որոշած է երգիծական նոր շաբաթաթերթի մը ծնունդ տալ Սեպտեմբեր 10ին։ Անունն է «Սինէ Հեպտօ, անկիրթ թերթը»։ Դրամագլուխը ապահոված են թերթին ղեկավարները, բայց Սինէի նեցուկ կեցող 16.700 ստորագրողներն ալ կը մասնակցին։

ԼՂՀ

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 27ին ԼՂՀ նախագահ Բ. Սահակեանի գլխաւորութեամբ շրջանի վերջին իրադարձութիւններուն նուիրուած խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցած է։ Այդ ընթացքին քննարկուած են նաեւ ներքին կեանքին, բանակին, պետութիւն-եկեղեցի յարաբերութիւններուն վերաբերող հարցեր։

Խորհրդակցութեան մասնակցած են վարչապետը, Ազգային ժողովի նախագահը, Արցախի թեմին առաջնորդը, ապահովութեան խորհուրդի քարտուղարը, նախագահի աշխատակազմի ղեկավարը, սպայակոյտի նախագահը։

Expostions

L'Espace Culturel de Pont-L'Evêque
et le Musée Langlois
de Beaumont-en-Auge
s'associent pour l'exposition

Edgar CHAHINE

Peintre - graveur
1874 - 1947

du 5 juillet au 28 septembre
à l'Espace Culturel des Dominicaines
Place du Tribunal
14130 Pont l'Evêque
Tél. : 02 31 64 89 33
Fax : 02 31 64 94 74
Heures d'ouverture :
Du mercredi au dimanche de 15h à 19h.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին տոքթ. Արա Տանտրիկեան եւ Անոյշ Մանուշակեան 250 եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց մօր Ֆլորա Շիրինեանի մահուան 8րդ տարելիցին առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ ծխական խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար, խաղողօրհնէքի առթիւ.— Պ. Օհանժագ 12 սնտուկ խաղող, Պաշըըպէօյիւքեան ընտանիք 1 սնտուկ, Սեդա Ղազարեան եւ ընտանիքը 1 սնտուկ, Պէնլեան եւ Թէրզեան քոյրեր 1 սնտուկ։

Դանիէլ Թորիկեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի.— Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութիւնը 150, «Ազատ» ընկերութիւնը 100 եւրօ։

Երանուհի Թէլլէրեանի մահուան առթիւ (Փարիզ), փոխան ծաղկեպսակի.— Բարեկամները 50 եւրօ, Սմբատ Տաղէսեան 100, Տէր եւ Տիկին Հանրի Ուզունեան 100, Տէր եւ Տիկին Թուֆայեան 200, Պ. Արման Ուզունեան 200, Տիկին Սիլվան Աչիկ 50 եւրօ։

Pèlerinage annuel de St. Grégoire à Tallatd

Sous l'égide de
Monseigneur NORVAN ZAKARIAN
Primat du Diocèse
de l'Eglise Apostolique Arménienne
de France

Avec le concours de
l'**Association Cultuelle des Arméniens de Gap et des Hautes-Alpes**
et la Paroisse Sts Sahak-Mesrop de St. Jérôme

Dimanche 21 Septembre à 10h30

La messe sera célébrée par le
Rév. Père ARCHEN MOVSESSYAN
Curé de la Cathédrale Arménienne de Marseille

avec la participation
de la Chorale

Renseignements et réservations :

— Cathédrale Apostolique Arménienne de Marseille : Tél. 04 91 77 84 70;
— Paroisse Sts Sahak-Mesrop de Saint Jérôme : Tél. 06 77 85 07 52;
— Association Cultuelle des Arméniens de Gap : Tél. 04 92 51 71 80
04 92 51 00 87.

Inscription S.V.P. avant le 10 septembre

Participation aux frais :
Aller-retour seul en autocar : **25 euros**
Repas seul avec des spécialités arméniennes : **25 euros.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՕԳՆԵՆՔ ՎԻՐԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Վրաստանի եւ Ռուսիոյ միջեւ ծագած պատերազմին հետեւանքով, ԿՈՐԻԷն բազմահազար Հայեր ապաստան գտած են Ջաւախք։

Հակառակ ՋԱՒԱԽՔի հայութեան ընկերա-տնտեսական թշուառ պայմաններուն, գաղթական մեր հայրենակիցները, որոնք կորսնցուցած են իրենց բնակարանները եւ աշխատատեղիները, արդէն տեղաւորուած են հայ ընտանիքներու մօտ։ Այսուհանդերձ հագուստեղէնի եւ սննդեղէնի շատ կարիք կայ։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ կոչ կ՚ուղղէ մեր հայրենակիցներուն, օգնութեան հասնելու վիրահայութեան։

Հայ ընտանիքին, մանաւանդ հայ մանուկին ձեռք երկարելու մեր կոչումը անգամ մը եւս մեզ կը մղէ դիմելու մեր ժողովուրդին առատաձեռնութեան։

Օգնե՛նք վիրահայութեան, նեցուկ կանգնինք իրենց այս դժուարին կացութենէն դուրս գալու համար։

Ձեր նուիրատուութիւնը ուղարկեցէք՝

Croix Bleue des Arméniens de France
Conseil d'Administration
« Opération Djavakhk »
17, Rue Bleue
75009 Paris

□

Վերապահեցէ՛ք
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30-Ի ԿԻՐԱԿԻՆ
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի
Միջին Ֆրանսայի 6 մասնաճիւղերը

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԿԱԼԱՑՈՎ

կը տօնեն միութեան 80ամեակը
Կիրակի, Նոյեմբեր 30,
կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Տէսինի Թոպոկեանի սրահներուն մէջ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉԽԱՆԳԱՐԵԼ։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16ին։ Դասընթացքները ունին տարբեր մակարդակներ։
– Նախակրթարան (6 տարեկանէն սկսեալ),
– Միջանկարգ-երկրորդական,
– Պաքալօրէայի նախապատրաստական եւ պաքալօրէա,
– Չափահասներ։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Երեքշաբթի օրերը ժամը 18էն սկսեալ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
45 rue de la Défense —
92130 Issy-les-Moulineaux
Արձանագրութիւն եւ տեղեկութիւն՝ տեղւոյն վրայ, կամ հեռաձայնել՝
01.46.42.45.25 կամ 06.82.89.16.44
Թիւերուն, Շաքէ Կիրակոսեանին։

□

ԼԻՈՆ

Լիոն Վիլէօրպանի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ, թէ մասնաճիւղիս ԱՐԱՔՍ միօրեայ վարժարանը կը բանայ իր դռները
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17ին
ժամը 9.30էն սկսեալ
Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի տան մէջ։

Դասերը տեղի պիտի ունենան ամէն Չորեքշաբթի 9.30էն մինչեւ յետ միջօրէին ժամը 16։

Կ՚ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ բոլոր երախաները, մանկապարտէզ, նախապատրաստական, միջնակարգ եւ մինչեւ պաքալօրէայի պատրաստութիւն։

Բոլոր մակարդակներու համար կը դասաւանդուին Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, մեր սովորութիւնները եւ աւանդութիւնները, արտասանութիւն, երգ ու պար։

Իսկ նախակրթարանէն սկսեալ՝ գրավարժութիւն եւ ընթերցանութիւն եւ վերջապէս բոլորին հայախօսութիւն։

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան
04 78 26 28 71
04 72 37 61 57
04 78 23 75 13 թիւերուն։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Փարիզի Կրօնական Ընկերակցութիւնը որ կը հովանաւորէ Կիրակնօրեայ միօրեայ հայերէնի ուսուցման դասընթացքները, ներկայիս կը ծանուցանէ թէ յառաջիկայ կրթական տարեշրջանին համար արձանագրութիւնները սկսած են արդէն։

Ներկայիս հաճոյքն ունինք նաեւ հաղորդելու թէ 8 – 13 տարեկան ֆրանսախօս երախաներուն համար Առաջնորդարանի հովանաւորութեամբ յառաջիկայ Սեպտ. 24էն սկսեալ բացուած են նաեւ հայերէնի ուսուցման դասընթացքներ, որոնք տեղի պիտի ունենան Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 10էն 12, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ։

Դասընթացքները պիտի դասաւանդէ Տիկին Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի կողմէ։ Դասընթացքը ձրի է։ Հայերէնախօսութեան մէջ արդիւնք ձեռք ձգելու համար աշակերտներու հետեւողական ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Ծնողներէն կը խնդրուի իրենց զաւակները արձանագրել անյապաղ, դիմելով Առաջնորդարանի Դիւանին հեռախօսով 01.43.59.67.03 թիւին։

ԴԻՒԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES

Dimanche 14 septembre

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA SAINTE CROIX
au Collège Samuel Moorat des Pères Mekhitaristes
26 rue Troyon — 92310 SEVRES

Dans ce cadre prestigieux, dépositaire des souvenirs de l'histoire des Arméniens et des Français, nous vous proposons une journée exceptionnelle :

11h : Divine liturgie dans le salon du Collège
15h : Repas sous les frondaisons.
Animation musicale par **l'Orchestre S P I T A K**

Jeux pour les enfants — Tirage des tombolas enfants et adultes.

P.A.F. : Adultes 20 euros — Enfants : 12 euros

Pour éviter de mauvaises surprises, réservez dès maintenant par téléphone
01 44 59 23 50 ● 01 40 51 11 90

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 30-31
SAMEDI-DIMANCHE
30-31 AOUT
2008

LE NUMERO: 1,20€

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
Courriel (e-mail) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 250 եւրօ — Վեցամսեայ : 135 եւրօ
Արտասահման : Տար. 300 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
270 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1,20 եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

84ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 22.019 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 84e ANNEE — N° 22.019

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՔՈՒՇՆԷՐ ԵՒ ՌՈՒՍԵՐԸ

Գ. Քուշնէր Օգոստոս 28ին առաջին անգամ ըլլալով յայտարարեց որ «պատժական միջոցներ նախատեսուած են Ռուսաստանի դէմ», որոնք կրնան որոշուիլ Սեպտեմբեր 1ի Եւրոպական Միութեան վեհաժողովի արտակարգ նիստին: Բայց, Քուշնէրի վերագրուած այդ տեսակէտները եղած են մթնոլորտը լարելու համար Ֆրանսայի արտաքին նախարարին եւ Ռուսաստանի միջեւ: Քուշնէր իր մտահոգութիւնը յայտնած էր նաեւ Ղրիմի, Ուկրանիոյ եւ Մոլդովայի մասին, երբ ըսած է «այլ հեռանկարներ կան, որոնք կրնան Ռուսաստանի հեռանկարներն ըլլալ», ու թուած է վերոնշեալ երկիրները: Այս խօսքերն են, որոնք պատճառ եղած են խիստ եւ հեգնական հակազդեցութեան մը Ռուսաստանի արտաքին նախարարին կողմէ: Ան Քուշնէրին վերագրած է «հիւանդագին երեւակայութիւն մը» եւ Քուշնէր անմիջապէս պատասխանած է.– «Հիւանդագին մտայնութիւն մը չունիմ: Ռուսերը քիչ մը ջղային են այս միջոցին. շատ լաւ կը հասկընամ»:

Ի դէպ, պատժական ի՞նչ միջոցներ կրնայ առնել Եւրոպական Միութիւնը, ուր միաձայն տեսակէտ մը չի տիրեր Ռուսաստանի նկատմամբ: Ամէնէն աւելի տրամադիր են Լեհաստան, եւ Պալթեան պետութիւնները, բայց նաեւ անոնք են որ ամէնէն աւելի կախում ունին Ռուսաստանէն (կազ եւ քարիւղ): Մնաց որ Ուաշինկթըն ալ տրամադիր չէ այդ պատժական միջոցներուն, զորս կանխահաս կը նկատէ: Առայժմ, ինչ որ Արեւմուտքը կը կատարէ սահմանափակուած է մարդասիրական գետնի վրայ: Այլ խօսքով, սննդեղէն ապահովել, դեղօրայք հասցնել եւ գաղթականներով զբաղիլ: Ֆրանսա բնաւ տրամադիր չէ կապերը խզելու Ռուսաստանի հետ եւ նոյն կարծիքն ունին Իտալիա եւ Գերմանիա: Ամէն պարագայի մէջ, ընդհանուր մտահոգութիւն մը կը տիրէ եւ Եւրոպան ու ԱՄՆ-ը բաւական անճրկած են եւ չեն գիտեր ի՞նչ ընել, բացի հոգեխաշ խօսքերով զօրավիգ ըլլալէ Վրաստանի, վստահեցնելով՝ «ձեզի հետ ենք, հոգ մի ընէք»: Ինչ կը վերաբերի Ռուսաստանի, շատ հանգիստ է եւ միայն զարմացած է որ Արեւմուտքը չէ հասկցած թէ ի՞նչ պատճառներով Ռուսաստան պարտէր ճանչնալ Հարաւային Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ անկախութիւնը:

Ռուսաստան չի բացառեր նոյնիսկ խզում մը ՕԹԱՆ-ի հետ յարաբերութիւններուն, նաեւ դադրեցնել բանակցութիւնները Առեւտուրի Համաշխարհային Կազմակերպութեան հետ: Այլ խօսքով Մոսկուա պատրաստ է ճակատելու Արեւմուտքին հետ եւ ըստ ռուս անկախ քաղաքագէտի մը (Դիմիտրի Օրէշկին) «ինչ որ կը պատահի, սկիզբ մըն է միայն: Բազէներու խմբակը գործի վրայ է Կրեմլինի մէջ» ու կ'աւելցնէ թէ վրացական տագնապը հասած է այնպիսի պահու մը, երբ խմբակներու հաւասարակշռութիւնը Ռուսաստանի նպաստեց: Կան նաեւ այլ քաղաքագէտներ, ըստ որոնց ամէն ինչ նախատեսուած էր վրացական յարձակումէն առաջ եւ ոչինչ պատահական էր:

* * *

Մինչ Արեւմուտքը կը ջանայ մեկուսացած ու պատիժի արժանի Ռուսաստանի մը պատկերը տալ, Տաճիկիստանի մայրաքաղաք Տուշանպէի մէջ գումարուած վեհաժողով մը աւարտած է Մոսկուայի տրուած ներյայտ զօրակցութեամբ: Անոր մասնակցած են, Ռուսաստանի հետ Չինաստան, Ղազախստան, Կիրգիզստան, Տաճիկիստան, Ուզբեկիստան:

Վեհաժողովին յայտարարութիւնը դրուատած է շրջանի խաղաղութեան եւ գործակցութեան մէջ Ռուսաստանի աշխոյժ դերակատարութիւնը, կոչ ալ ուղղելով երկխօսութեան եւ հողային ամբողջականութեան յարգանքի, թէեւ առանց նշելու Վրաստանի պարագան: Նախագահ Մեդվեդեւ յայտարարութեամբ յայտնուած միաձայն կեցուածքը նկատած է Արեւմուտքին ուղղուած լուրջ պատգամ մը: Ան ըսած է. «Վստահ եմ որ այդ կեցուածքը միջազգային արձագանգ պիտի ունենայ եւ կը յուսամ որ ան որպէս լուրջ պատգամ ընկալուի անոնց կողմէ որոնք կը փորձեն սեւը ճերմակի վերածել»:

Միւս կողմէ Ռուսաստան միջցամաքային հրթիռ մը փորձարկած է, ինչ որ կը զուգադիպի հակահրթիռային վահանի մասին ԱՄՆ – Լեհաստան համաձայնութեան կնքումին: Հիւլէական ռազմավարական ուժերու մէկ բանբերը տեղեկացուցած է թէ փորձարկումը յաջողութեամբ պսակուած է եւ թէ ան հակազարձութիւն է հակահրթիռային վահանի ամերիկեան ծրագրին: Փորձուած հրթիռները 6 հազար քմ. հասողութիւն ունեցած են:

Ռուսական փորձարկումը բացատրող ազդակ մըն ալ Սեւ ծովու մէջ ՕԹԱՆ-ի մարտանաւերուն ներկայութիւնն է որուն մասին Մոսկուա յայտնած էր թէ նախազգուշական միջոցներու կը դիմէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՊԱՄԱ Օգոստոս 28էն ի վեր պաշտօնապէս դարձաւ ԱՄՆ-ու Դեմոկրատներու թեկնածուն եւ պարտի պատրաստուիլ համոզելու Ամերիկացիները, մինչեւ Նոյեմբեր: Վերջին օրուան գլխաւոր նեցուկը եղաւ, Տէնվէրի համագումարին, Պիլ Գլինթըն որ իր կնոջմէն ետք հրաւիրեց Ամերիկացիները քուէարկելու Օպամայի համար ու շեշտեց. «Պատրաստ է Միացեալ Նահանգներու նախագահն ըլլալու»: Աւելցուց նաեւ.– «Ինչ որ սորվեցայ ութ տարուան նախագահութեանս շրջանին եւ ինչ որ ըրի անկէ ի վեր, ԱՄՆ-ու մէջ թէ այլուր, համոզեց զիս որ Պարաք Օպամա այդ պաշտօնին մարդն է»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Թղթատարին նախագահը Ժան-Փոլ Պայի յայտնեց թէ ձեռնարկը հիմնովին փոփոխութեան պիտի ենթարկուի եւ սեփականաշնորհուի 2011 Յունուարին: Այդ փոփոխութեան համար 2,5էն 3,5 միլիառ եւրոյի պէտք ունի եւ նախագահը կը մտածէ կարգ մը առաջարկներ ընել կառավարութեան, ապահովելու համար այդ գումարը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՌՈՒՍ ՆԱԽԱՐԱՐԸ՝ ՕՍԷԹԻԱՆ ՈՒ ԱԲԽԱԶԻԱՆ ՕՐԻՆԱԿ ՉԵՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ

Ազրպէյճանական մամուլը արձագանգ եղած է Ռուսաստանի արտաքին գործերու նախարար Ս. Լաւրովի մէկ արտայայտութեան որ կը բացառէ Ղարաբաղի կնճիռին համար Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ օրինակով վերջաբան մը: Լաւրով պատասխանելով Մեծն Բրիտանիոյ իր պաշտօնակիցին Կիեւի մէջ ըրած մէկ յայտարարութեան, ըսած է թէ Տնիեստրի եւ Ղարաբաղի հակամարտութիւնները Հարաւային Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ օրինակով պիտի չզարգանան եւ թէ հարկ չկայ անոնցմով մտահոգ ըլլալու որովհետեւ այդ երկու մարզերուն բնակիչները Սահակաշվիլիի նման մարդիկ չեն: «Մոլդովայի եւ Ազրպէյճանի մէջ Սահակաշվիլիի նման ղեկավարներ չկան որ կորսնցուցած ըլլան իրենց խելքը եւ փորձեն ուժի ճամբով լուծել կնճիռները, քանդելով եւ աւերելով իրենց երկիրը» ըսած է Լաւրով:

Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին գործերու նախարար Միլիպանտ ըսած էր թէ Ռուսաստան պէտք է վերջ տայ կայսերական մտայնութեան եւ փորձէ խաղաղ կարգաւորում ապահովել յետխորհրդային հակամարտութիւններուն:

* * *

Ս. ԿԻՒԼԻ ԱՅՑԻՆ ԵՒ ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՆԻՒԹՈՎ

Թուրք մամուլը ծանօթ անուններէն «Զաման» լաւատեղեակ աղբիւրներէ կը տեղեկացնէ թէ նախագահ Ա. Կիւլի ապահովութեան մարմինը կը պատրաստուի Երեւան այցելելու, այն պարագային երբ ան ընդունի Ս. Սարգսեանի հրաւէրը: Այդ հաւանականութեամբ նախատեսուած է որ 15 հոգինոց հակայարձակողական խումբ մը չորեքշաբթի Երեւան երթայ, Կիւլի այցելութեան մանրամասնութիւնները պատրաստելու:

Օրաթերթը կ'ըսէ տակաւին թէ Կիւլի այցելութեան ընթացքին «Հրազդան» մարզադաշտին մէջ ապահովութեան վերջին ծայր խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, իսկ անոր Երեւան կեցութեան ընթացքին հայկական ոստիկանութիւնը պիտի ստանձնէ Թուրքիոյ նախագահին անցնելիք ճամբաներուն ապահովութիւնը:

Ազրպէյճանական մամուլի անուններ այս հրաւէրը հայկական լոպիին աշխոյժ գործունէութեան արդիւնքը կը նկատեն: Նոյնը կ'ըսուի Թուրք պատմութեան հիմնարկի նախագահ Ե. Հալաչօղլուի պաշտօնազրկումին մասին: Նոյն լոպին պատասխանատու կը նկատուի տակաւին Սեւ ծովու Ռիզէ քաղաքին մէջ Համշէնի փառատօնին ընթացքին մատնանշուածին թէ Համշէնցիները ծագումով Հայ են:

Հայկական լոպիին Թուրքիոյ մէջ արձանագրած յաջողութիւններու կարգին նշուած են հայկական գերեզմանատուները նորոգելու պահանջները, 70 հազար Հայաստանցիի ապօրինի կերպով կեցութիւնը, Նեւշէհիրի համալսարանին մէջ հայ լեզուի ու գրականութեան բաժնի մը բացումը, եւլն.:

Եզրակացութիւնը այն է որ սխալ է օրէ օր զարգացող այս կապերը դիպուածի վերագրել: Եւրոպական Միութիւնը կողմնակից է որ երկու երկիրները բնականոն յարաբերութիւն հաստատեն ու սահմանը բացուի:

* * *

«ՄԷԿ ԱԶԳ ՄԷԿ ՄՇԱԿՈՅԹ» ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Աւարտած է «Մէկ ազգ, մէկ մշակոյթ» փառատօնը որուն մասնակցած են 16 երկրէ 39 խումբեր (պարի, երգի ու թատրոնի) եւ 61 անհատ: Մշակոյթի նախարար Յասմիկ Պօղոսեան արտասահմանեան պատուիրակութիւններու ղեկավարները ընդունած ու շնորհակալութիւն յայտնած է որ օտար հողի վրայ եւս կը պահպանուի ազգային մշակոյթը:

Ընդհանուր տրտունջի պատճառ եղած է այն որ փառատօնի բացման եւ փակման ո՛չ նախագահը, ոչ ալ վարչապետը ներկայ գտնուած, կամ նոյնիսկ ուղերձ մը ուղարկած են:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԵԴՎԵԴԵՒ ԿԸ ԲԱՑԱՏՐԷ ՕՍԷԹԻՈՑ ԵՒ ԱԲԽԱԶԻՈՑ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ

Ռուսաստանի նախագահը «Ֆայնէնշըլ Թայմզ»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածով մը բացատրած է Հարաւային Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ ճանաչումներուն ենթախորքը: Ատիկա դիւրին, կամ առանց հետեւանքներու ամբողջական նկատառումին կատարուած քայլ մը չէ: Աշխարհի բոլոր ազգերը իրենց պետութիւնը չունին. մէկ մասը այլ ազգերու սահմաններուն մէջ երջանիկ համակեցութիւն մը կը վարէ, բայց կան պարագաներ ուր նման համակեցութիւն անկարելի կը համարուի:

Ռուսաստան համաձայնավար կարգերու անկումէն ետք, հակառակ որ շուրջ 25 միլիոն Ռուս այլեւս իրենց չպատկանող երկիրներու մէջ դժուար կացութեան մատնուեցան, յօժարեցաւ նախկին խորհրդային 14 հանրապետութեան «կորուստին». բայց անոնց մէկ մասը արժանի յարգանքով չվերաբերեցաւ իր փոքրամասնութիւններուն: Վրաստան Աբխազիան եւ Հարաւային Օսէթիան զրկեց իրենց ինքնավարութենէն:

Ասով հանդերձ Արեւմուտքը գիտակցօրէն, կամ անգիտակցութեամբ, երկու մարզերուն անկախութեան ձգտումին նեցուկ եղաւ: Սերտօրէն փարեցաւ նախագահ Սահակաշվիլիի որ չէր ծածկեր ինքնավար այլ շրջանի մը՝ Աճարիոյ վրայ եւս ճնշում բանեցնելու իր նպատակը:

Մինչ այդ, անտեսելով Ռուսաստանի ազդարարութիւնները, արեւմտեան երկիրներ շտապեցին ճանչնալու Սերպիայէն Քոսովոյի ապօրինի անկախացումը: Անկէ ի վեր բազմիցս ջանացինք բացատրել թէ Քոսովոյի Ալպանացիներուն նպաստաւոր կացութենէ մը Աբխազներն ու Օսէթները զրկելու երեւոյթը կարելի չէր արդարացնել: Միջազգային յարաբերութիւններու մէջ կարելի չէ մէկուն համար կանոն մը, ուրիշներու համար տարբեր կանոններ կիրարկել: Ջանացինք համոզել Սահակաշվիլին որ Օսէթիոյ եւ Աբխազիոյ դէմ ուժի գործադրութեան չդիմելու համաձայնութիւն մը ստորագրէ. մերժեց: Օգոստոս 7–8ի գիշերը հասկցանք ատոր պատճառը:

Միայն յիմար մը նման բախտախաղի կրնար դիմել: Կը հաւատա՞ր թէ Ցխինվալիի վրայ յարձակում գործելէ ու մեծ մասով ռուս հարիւրաւոր քաղաքացիներ սպաննելէ ետք, Ռուսաստան պիտի չհակազդէր:

Ռուսաստան յարձակումը ետ մղելէ տարբեր ընտրանք չունէր: Մեր ընտրածը պատերազմ մը չէր: Վրաստանի հողերուն նկատմամբ նկրտումներ չունինք: Խաղաղութիւնը ապահովեցինք. սակայն չյաջողեցանք մարել Աբխազներու եւ Օսէթներու վախերն ու կարօտը երբ Միացեալ Նահանգներու եւ ՕԹԱՆ-ի կարգ մը այլ երկիրներու մեղսակցութեամբ Սահակաշվիլի յայտարարեց թէ կը վերազինուի, վերատիրանալու համար «Վրաստանի հողեր»ուն ամբողջականութեան: Այդ երկու հանրապետութիւններուն նախագահները իրենց անկախութեան ճանաչումին նպատակով Ռուսաստանի դիմեցին:

Վճիռը ծանր բեռ մը ինկաւ ուսերուս:

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՍԷԹԻԱՅԷՆ ԵՏՔ

Խ. ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Ռուսեւվրացական բախումները դեռ չէին աւարտած, երբ սկսաւ «վերլուծումը»: Ամերիկեան շրջանակներու մէջ նիւթը նոր ջլամարտի մը հաւանականութիւնն է, որ կը շեփորուի որոշ գոհունակութեամբ, վերնախաւի տիրապետող մեծամասնութեան կողմէ: Ամերիկահայ (եւ Հայաստանէն իմակային կապ պահող) ծանօթներու մօտ սկսած է յայտնուիլ ուրիշ գոհունակութիւն մը, Արցախի կապակցութեամբ:

Ընդհանուր կարծիքը այն է որ Ազրբէջան, հակառակ իր սպառազինումին, գոնէ մօտ ապագային պիտի չյանդգնի յարձակիլ Արցախի վրայ, որովհետեւ Արցախի վրայ յարձակիլ, կը նշանակէ Հայաստանի վրայ յարձակիլ, իսկ ան Ռուսիոյ դաշնակիցն է· երկիր մը ուր ռուսական զօրաբաժին մը իր խարիսխը ունի: Յաւելեալ, ընդհանուր կարծիքը այն է որ Ազրբէջանի զօրավիգ Թուրքիան եւ ԱՄՆ-ը, նաեւ խորհրդաւոր Իսրայէլը, Ալիեւը պիտի զգուշացնեն որ Սահակաշվիլիական միամիտ լաւատեսութեամբ շարժիլ՝ մեծ սխալ մը պիտի ըլլայ: Ինծի ծանօթ անգլիացի վերլուծող մը ըսաւ թէ իրականութիւնը այն է, որ Ռուսաստան կ'ուզէ սիրաշահիլ Ազրբէջանը: Ռուս ղեկավարները Ալիեւին հետ չունին այն հարցերը, այն գրեթէ անձնական հակակրութիւնը, զոր կը զգան Սահակաշվիլիի հանդէպ: Բայց Ռուսերը կ'ուզեն յիշեցնել Բաքուին, ինչպէս բոլոր քարիւղ եւ կազ արտածող միջին ասիական երկիրներուն, որ ռուսական շահերը անտեսել եւ շրջանցել այս մարզին մէջ, գին մը ունի: Արցախի վրայ ազրբէջանական յարձակումի մը պարագային Ռուսերը գոհ կ'ըլլան եթէ հայկական ուժերը կարենան ժամանակաւոր ձեւով խափանել անոնց նաւթատարին գործունէութիւնը: Եւ կրնան բացայայտօրէն կամ թաքուն միջոցներով «օգտակար ըլլալ» սահմանափակ հայկական նման հակայարձակումի: Հիմա Բաքու ստիպուած է հաւատալ ռուսական նման միջոցառումի ըղդաստացնող կարելիութեան:

Օգոստոս 23ին Հայաստանի դաշնակցական ղեկավարներէն Աղուան Վարդանեան յայտարարեց որ Վրաստանի դէպքերը կ'ընդգծեն Հայաստանեան բոլոր քաղաքական հոսանքներու միասնական մօտեցումի կենսականութիւնը՝ Արցախեան հարցին, քանի որ Արցախի ներկայ սահմանները պաշտպանող զինուորները նոյն ատեն Հայաստանն ու անոր ազգային-պետական շահերը կը պաշտպանեն:

Ուրեմն՝ ընդհանուր, գրեթէ համատարած գոհունակութիւն մը կայ, որ կը բխի այն եզրակացութենէն թէ շնորհիւ Վրաստանի ըստացած ռուսական պատիժին, Արցախ եւ Հայաստան գոնէ յաջորդ քանի մը տարիներուն պիտի չստիպուին դիմակալել ազրբէջանական յարձակում: Յուսալի է որ յառաջիկայ 1-2 տարիները աւելի արդիւնաբեր ձեւով օգտագործուին, քան 1994-2008 տասնչորս տարիները, որոնք ցոյց տուին որ սպասման դիրքաւորումէն անդին՝ այնքան ալ հեռատես ռազմավարութիւն չունի Հայաստանի ղեկավար վերնախաւը: «Կայունացումը» անշուշտ նախընտրելի է, քան պատերազմը· սակայն կայունացումը պէտք է օգտագործել գիտնալ, վերջնական լուծումներու որոնումով: Ռազմատնտեսական կարեւորութեան տէր ճամբաներու, ջրամբարներու, դպրոցներու եւ այլ շինութիւններու արժէքը ստորագնահատել չէ, ըսել որ այս միջոցառումները քաղաքական վերլուծումի եւ ռազմավարութեան տեղը չեն կրնար գրաւել: Կարելի է թերեւս յուսալ որ ռուսեւվրացական բախումներու աւարտած ժամանակաւոր կայունութիւնը արցախեան մարզին մէջ, Հայաստանեան վերնախաւին ռազմաքաղաքական վերլուծումի լճացման աւարտ չըլլար:

☆ ★ ☆

Մինչ այդ, կենսական է արագօրէն եւ յստակօրէն մտածել այն նոր վտանգին մասին, որ կը ստեղծուի Վրաստանի մէջ, պետութեան անցեալի, ներկայի եւ ապագայի հաւանական դիրքաւորումներուն արդիւնքով, նաեւ հայկական հակազդեցութիւններու պատճառաւ:

Նախ պէտք է ըսել, առանց մանրամասն եւ պատմական վերլուծումի, որ Վրացիներու ազգայնական ոգին իրենց արգիլեց փոքրամասնութիւններու հետ առողջ կապերու ձեւաւորումը, անկախութենէն առաջ եւ ետք: Հայերն ու Ազրբէջանցիները հաւանաբար նուազ ազգայնական չեն, քան Վրացիները, բայց վերջիններուն Ռուսերուն եւ Ռուսերու «փոքր դաշնակիցներուն» հանդէպ ունեցած վախն ու ատելութիւնը կը թուին ըլլալ եզակի: Բնաւ չեմ մոռնար ամերիկացի հրեայ վարչագէտի մը խօսքը, Թիֆլիս իր առաջին այցելութենէն ետք: Ըստ. «Իսրայէլի մէջ մարդիկ բարձր կը գնահատեն Վրաստանի philosemitism-ը, հրէասիրութիւնը: Հիմա կը հասկնամ թէ ինչո՛ւ Վրացիները այդքան ազնիւ վերաբերում ունին Հրեաներու նկատմամբ: Վրացիներու միթական ազգայնամոլութեան մէջ Հայերը ունին ա՛յն դերը՝ որ Հրեաներուն վիճակած է ուրիշ երկիրներու մէջ: Ամէն հաւաքական ձախողութիւն, այս կամ այն ձեւով, ի վերջոյ Հայերու գործունէութեան կը վերագրուի»:

Վրաստանի օսէթեւաբխազեան ձախողութենէն ետք եւ երբ արդիւնք անոր, պէտք է նախապատրաստուիլ հակահայկական արարքներու կարելիութեան դէմ: Այս հաստատումը հիմնաւորելու համար պէտք է չեղիլ, զուգահեռ մը բացայայտել:

Ծանօթ իրականութիւն է որ Օսմանեան պետութիւնը յատկապէս հակահայ դիրքաւորում չունէր, 16րդէն 19րդ դար: Սակայն, 1820-1913, մօտ մէկ դարու ընթացքին, Օսմանեան պետութենէն անջատուեցան Սերպերը, Յոյները, Ռումէնները, Պուլկարները: 1911-13ի Պալքանեան երկու պատերազմները Թուրքիոյ ղեկավարութեան մտքին մէջ զօրացուցին հարիւր տարուան ընթացքին դանդաղօրէն բիւրեղացող այն գաղափարը թէ յաջորդ անջատուողները Հայերը պիտի ըլլան, իրենց հետ տանելով արեւելեան Անատոլուի հողերը, զանոնք յանձնելով 1800ական թուականներուն Օսմանեաններու դէմ երեք պատերազմ մղած Ռուսական կայսրութեան: 1915ի Ցեղասպանութեան բոլոր ազդակները, դրդիչները, պատճառները յստակ չեն· բայց անվիճելի է որ հայութեան ապագայ պահանջքներու եւ արարքներու հեռանկարը իթթիհատական ղեկավարներու մօտ, արդիւնքն էր այն զուգահեռին զոր անոնք գծեցին Պալքանեան քրիստոնեաներու հետ: Եղեռնը, գոնէ մասամբ, իթթիհատական փորձ մըն էր այդ զուգահեռին իրագործումը արգիլելու, որքան ալ գոյութիւն չունէր փաստ, որ հայութիւնը կը մշակէր նման ծրագիր:

Երբ պետութեան մը վերնախաւը կը յարձակի դրացի զօրաւոր պետութեան մը վրայ (1914ի ձմեռը Էնվէր փաշա օսմանեան բանակը առաջնորդեց Սարըղամիշի ռուսական դիրքերուն դէմ, 2008ին Սահակաշվիլի Օսէթիոյ դէմ, ուր չըմոռնանք, ոչ միայն Ռուսիոյ փոքր «դաշնակից»ը կար, այլ նաեւ կային «խաղաղապահ» ռուս զինուորներ): Երբ նման յարձակումներ շնդալից պարտութեամբ կը պըսակուին, ձախողած ղեկավարներ իրենց օձիքը փրկելու, իրենց դիրքերը պահելու նպատակով քաւութեան նոխազներու պէտքը կը զգան. Հիթլէր Հրեաներուն վերագրեց 1914-1918ի գերմանական ձախողութեան մէկ կարեւոր մասը: Իթթիհատը 1914ի ձմրան իր պարտութեան հետեւանքները պարտկելու համար ցեղասպանութիւն գործեց (կրկնեմ՝ ուրիշ պատճառներ եւ պատրուակներ ալ կային, Տարտանէլ-Կալլիփոլիէն սկսած...): Վտանգը այն է որ Զվիադ Գամսախուրդիական հայատեացութեամբ սնած եւ փոքրամասնութիւններու հանդէպ անհանդուրժող վրացի պարտուած վերնախաւը Ջաւախքի հայութիւնը ընտրէ իբրեւ քաւութեան նոխազ: Նոյն այդ հայութիւնը, որ մի քանի տարիէ ի վեր Վրաստանէն երբեմն կ'աղերսէ, երբեմն կը պահանջէ աւելի հոգատար վերաբերում, ներկայիս՝ նաեւ ինքնավարութիւն:

Անշուշտ խօսքս ցեղասպանութեան մասին չէ: Վրացական վերնախաւին մօտ նման սպանդ իրագործելու որեւէ միտում գոյութիւն չունի, եւ այսօրուան պայմաններով նման բնաջնջում կարելի ալ չէր ըլլար: Սակայն կրնայ այդ հայութիւնը եւ անոր ինքնավարութեան յոյսը նկատուիլ Վրաստանի պետութեան առջեւ կայացող վտանգ, նոյնիսկ «դաւ», դուռ բանալով ճնշումներու, որոնք կրնան յանգիլ այլազան էթնիկական «մաքրագործումներու»: Յաւելեալ անհանգստացնող լուր է Հայաստանի անգլիախօս ծանօթէ մը իմանալ թէ Երեւանի ամերիկեան դեսպանատան պաշտօնեաներ իրենց ծանօթ երեւանաբնակ քանի մը ամերիկահայերէ խնդրած են որ «եթէ տեղեակ էք ՀՅԴ-ական գործունէութեան՝ Ջաւախք զէնք ուղարկելու փորձի, լուր տուէք»: Այս նշել, չի նշանակեր անպայման թէ Ամերիկա գիտակցօրէն պիտի հրահրէ բոցը: Բայց վտանգը կա՛յ, իսկական է:

1991էն 94 իմաստուն Վրաստան մը, առանց Գամսախուրդիայի եւ անոր ազգայնամոլ գաղափարաբանութիւնը իւրացուցած ղեկավարներու, իսկ Ռուսաստան՝ առանց Ելցինի նման ապիկար ալքոլամոլի մը մոլորեցնող քաղաքականութեան, տարբեր պատկեր կը պարզէին: Այսօր առաջինէն կիսով անջատուած չէին ըլլար Աբխազիան եւ Օսէթիան, իսկ երկրորդը բանտուած չէր ըլլար Պուտինի բռունցքին մէջ: Յատկապէս, Վրաստան կրնար յաջողած դաշնակցային պետութիւն մը ըլլալ, եթէ գիտնար մասնակի ինքնավար, տեղայնացած իր փոքրամասնութիւնները, ի միջի այլոց՝ Հայերը վարելու կերպը (Անշուշտ դաշնակցային ինքնավարութիւնը բալասան չէ, ինչ որ լաւ կը հասկընայ Սպանիա, Մադրիտ՝ իր Քաթալաններով եւ Պասքերով):

Ցամենայնդէպս, Վրաստան այդ ուղղութիւնը չընտրեց, նախընտրեց երկու պատերազմ մղել, Աբխազիոյ եւ Օսէթիոյ մէջ, երկուքն ալ ձախող: Աբխազիոյ մէջ Հայեր ալ թիրախ եղան վրացական ուժերուն եւ, անմիջապէս աւելցնենք, հայ զինեալներ, կռուեցան իբր Աբխազ փոքրամասնութեան դաշնակից: Վրացիներ ատիկա չեն մոռցած, սակայն մոռցած են իրենց բաժինը, պատասխանատուութիւնը եւ դերը: Ինչպէս կ'ըսեն. «Ոչ ոք մաքուր ձեռք ունի» Աբխազիոյ մէջ, բայց ամէն հատուած միայն միւս կողմին «աղտոտ ձեռքը» կը յիշէ: Վրացիներու մօտ քսան տարիէ ի վեր կ'աճի այն համոզումը թէ Ջաւախքը կ'ուզէ Աբխազիա մը, Արցախ մը ըլլալ: Այդ համոզումը զիրենք մղեց մանր հալածանքներու եւ խարդաւանքներու: Աւելի լուրջ՝ զիրենք մղեց անտեսելու Ջաւախքի եւ Հայաստանի լուրջ եւ պատասխանատու տարրերու հաշտարար մօտեցումի կոչերը: Ընդգծելով միայն Ջաւախքի հայ փոքրամասնութեան «ռուսասիրութիւնը» եւ անտեսելով այն տնտեսական կարեւոր նպաստը, զոր ռուսական զինուորական խարիսխը կը բերէր շրջանի հայութեան, Վրացիք իրենց հաւաքական մտքին մէջ սկսած են համոզուիլ որ Հայերը Աբխազիոյ եւ Արցախի օրինակներով ինքնավստահ, պիտի դիմեն անջատումի մը՝ զոր պէտք է կանխել, ո՛չ բանակցութիւններով եւ հաշտարար մօտեցումով, այլ՝ պետական խըստութիւնով, թերեւս օր մը նոյնիսկ զէնքով:

Նպատակս խուճապային մտածելակերպ հրահրել չէ· Ջաւախքը եւ Հայաստանը կայուն Վրաստանի մը, բարեկամ Վրաստանի մը նոյնքա՛ն եւ աւելի պէտք ունին, որքան Վրաստանը՝ իրենք զիրենք հանգիստ զգացող հայ քաղաքացիներու: Երկուքին ալ շահը փոքրամասնութիւնները յարգող, սակայն անոնց ամէն ինչ չզիջող կայուն Վրաստանի մը գոյացումն է· Վրաստան մը ուր Վրացիներու միահեծան տիրապետութիւնը, մէկ էթնիկական-ազգային խումբի մը ամբողջական տիրապետութիւնը այլեւս բաղձալի չի նկատուիր:

Սակայն քանի որ վրացի տարրին մանաւանդ անոր ձախողած ղեկավարութեան մօտ կրնար շղթայազերծուիլ քաւութեան նոխազի մը փնտռտուքը, եւ քանի որ Ջաւախքի հայութիւնը կրնայ ըլլալ այդ հաւաքականութիւնը, չափազանց կարեւոր է որ Ջաւախքի, Հայաստանի եւ Սփիւռքի պատասխանատու կազմակերպութիւնները Թիֆլիսի, Պրիւքսէլի եւ Ուաշինկթընի մէջ լծուին նման անբաղձալի կարելիութիւն խափանելու գործին:

ՊՈԼԻՍ

ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆԻ «ԱՇԽԱՏԱՆՈՑ»Ը

Ֆրանսահայ ծանօթ երաժշտագէտ Արամ Քերովբեան կեդրոնական սանուց միութեան մէջ շուրջ երեք տասնեակ մասնակիցներով եօթնօրեայ աշխատանոց մը վարած է, Յուլիսի ընթացքին: Մասնակիցներուն մէջ գտնուած են Հայ եւ Թուրքերէ զատ, Յոյներ, Քիւրտեր, Եգիպտացիներ, Ֆրանսացիներ, եւլն.: Աշխատանոցը կեդրոնացած է յատկապէս ժողովրդական երաժշտութիւնը արեւմտեան ձայնաշարերու կաղապարներէն զերծելով, անոնց հարազատ արեւելեան նկարագիրին վերադառնալու աշխատանքին վրայ: Ծանօթ է որ Ա. Քերովբեան շուրջ տասնամեակէ մը ի վեր նոյն գործունէութիւնը կը տանի Փարիզի մէջ ալ, Հայկական եկեղեցական երաժշտութեան հետազօտութեան կեդրոնին մէջ:

Այս գործունէութեան, իր կնոջ երգչուհի Վիրժինի Փաթի-Քերովբեանի հետ 1980էն ի վեր շարունակուող գործակցութեան, «Կոչնակ» եւ «Ակն» խումբերուն հետ տարուած աշխատանքին մասին ան ծաւալուն հարցազրոյց մըն ալ տուած է «Ակօս»ին (Օգ. 8):

Եօթնօրեայ աշխատանոցը հովանաւորուած է «Հրանդ Տինք» հիմնարկին կողմէ:

ԶՐՈՅՑ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՍՈԼԺԵՆԻՑԻՆԻ ՀԵՏ

Մեծ այլախոհին հետ զրուցելու կամ զինք լսելու պարգեւը չտրուեցաւ ինծի, ինչպէս շատերուն: Բարեբախտաբար դեռ կը շարունակուի Կիւթեմպերկի հրաշքը, եւ անոր միգամածին մէջ կայծոռիկներու պէս կը դառնան գիրքեր եւ մտածումներ: Ալեքսանդր Սոլժենիցին Օգոստոսի առաջին օրերուն հրաժեշտ տուաւ աշխարհին, որպէս քաջութեան եւ գաղափարի բրուտ զայն ըստ արժէքներու ձեւաւորելէ ետք: Պիտի չխօսիմ իր գիրքերուն եւ գրականութեան, դիմադրականի եւ հայրենասէրի գալարումներով յատկանշուող դարու մը մեծ վկայի մասին: Կը խօսին ուրիշներ:

Մեծ են գրողները եւ իմաստասէրները, մտաւորականները եւ արուեստագէտները, երբ իրենց ներկային մէջ կը նուաճեն ժամանակը, մարդը, արժէքները եւ գաղափարները, զանոնք դուրս կը բերեն աշխարհագրական սահմաններէ, երեւոյթներէն անդին կը գտնեն խորքը, որ հասարակաց է, արեւադարձային երկիրներու նախնական համարուած ընկերութիւններէն մինչեւ հին կամ մեծ քաղաքակրթութիւնները, հզօրները եւ տկարները, մեծ կամ փոքր իշխանութիւնները: Այսինքն, անոնց խօսքը եւ գիրը անխարդախ հայելի է որուն մէջ կը տեսնենք մենք մեզ, մեր ընկերութիւնները, եթէ հանենք մեր աչքի կապանքները: Յաճախ կը յիշեմ Պղատոնի «խօսեցուցած» Սոկրատը որ կ՚ըսէ թէ հարցումները աւելի կարեւոր են քան անոնց տրուած պատասխանները: Այսինքն, յանդգնութիւն՝ նախ հարցականի ենթարկելու արժէքերը, անոնք ըլլան մարդիկ թէ տեսակէտներ:

Թերթեր, ձայնասփիւռ, հեռատեսիլ առատ նիւթ գտան երբ մահացաւ Ալեքսանդր Սոլժենիցին: Անոնց հետ չեմ կրնար մրցիլ: Բայց Սոլժենիցինի հետ յետ մահու զրոյց ունենալու ցանկութիւնը ընթացիկ բնոյթով յարգանքէ եւ յիշողութենէ տարբեր է, վկայութիւնը շարունակուող մտածումի, որ ծնունդ չի տար սրբապատկերի, այլ՝ կեանքի, քանի որ մտածումը կեանքն իսկ է:

Ի՞նչպէս մեզմէ մաս մը չըլլայ Սոլժենիցինի մէջ, իրմէ մաս մը չըլլայ մեր մէջ, երբ իր ազատութիւնն ու կեանքը վտանգելով, «Կուլակի Արշիպեղագոսը» անսահմանութեան վրայ առագաստի պէս բացուող գրքի հեղինակը կը գրէ. «Ոչ մէկ տեղ, ոչ մէկ վարչակարգ երբեք չէ սիրած իր մեծ գրողները, սիրած է միայն փոքրերը»: Ի հարկէ, ինք կը տեսնէ խորհրդային բռնատիրութիւնը, բայց Ափրիկեցին կը տեսնէ իր մենատէրը, եւ մենատիրութիւնը բացասական առաքինութիւնը չէ միայն մեծ կամ փոքր երկիրներու, ան ընկերութեան ծոցին մէջ միշտ յայտնուող, վերայայտնուող չարիք է: Վարչակարգերը, օրէնքի տառին կառչող համակարգերը, իշխանութիւնը արդարացնելու եւ ամրացնելու օրէնքները միշտ՝ ալ չեն ներշնչուիր հիմնական եւ հիմնարար արժէքներէ, ծնունդ կու տան դիւանակալութիւններու, որոնք, առաջին հերթին, կը հարթեն ազատութիւնը եւ ազատութիւնները: Այսպէս էր կացութիւնը հելլէն գրականութենէն մեզի կտակուած Անթիկոնի եւ Քրէոնի յաւերժական բախման. մարդո՞ց սահմանած օրէնքը՝ թէ աստուածային օրէնքը: Ալեքսանդր Սոլժենիցին խօսած է զինք տառապեցնող խորհրդային օրէնքին մասին, բայց իր կենսափորձը համամարդկային է: Իշխանութիւնը միշտ կ՚այլասերի անգոյն եւ անհոգի դիւանակալութեան մէջ, ուր կը ծաղկին փոքրութիւնները, շահախնդրութիւնները, անհանդուրժողութիւնները, ուր ընդունուած միջինէն հեռանալ գայթակղութեան համազօր է: Բայց միշտ եղած են մարդիկ, որոնք միջինի զսպաշապիկը մերժած են: Յիշենք թոյն ընդունելով մեռնելու դատապարտուած պայծառ ճակատով Սոկրատը, խարոյկի վրայ այրած ճշմարտութեան հաւատաւոր Կալիլէն, «կուլակ»ի եւ աքսորի նոխազ Ալեքսանդր Սոլժենիցինը, եւ ուրիշներ, նոյնիսկ երբ անոնց ողբերգութիւնը նիւթ չի մատակարարեր մամուլի առօրեային: Մէջբերուած երկու տողերը կը խտացնեն կենսագրութիւն մը: Կեանքեր: Ինք եւ ուրիշներ, Անթիկոնէն մինչեւ մեր օրերը:

Ալեքսանդր Սոլժենիցին ազատութիւն նուաճած է, քանի որ զինք զրկած են, ինք յանձն առած է զրկուիլ՝ չենթարկուելով, կորաքամակ չէ քալած կեանքի ճամբուն վրայ, չէ եղած վարչակարգի չարութեան պատուաճող: Այդ չարութեան կը հանդիպինք ամէնուրեք, որ կը սպառնայ, որ կը ճնշէ: Կայ սահման մը ուրկէ անդին սպառնալիք եւ զրկանքներ կը դադրին, մարդիկ եւ ընկերութիւններ կը գտնեն իրենց խորքէն եկող ուժականութիւն մը, որ կը բնորոշուի ազատութեամբ, յանդգնութեամբ, ըստեղծագործութեամբ: Ինք է որ կ՚ըսէ պարզութեամբ եւ խիտ արտայայտութեամբ. «Անձը զոր զըրկած էք ամէն բանէ, ձեր իշխանութեան ենթակայ չէ այլեւս: Ան կըրկին ամբողջովին ազատ է»: Բայց պէտք է գիտնալ ամէն բանէ զրկըւիլ: Խորհրդային բռնատիրութիւնը տեւեց, որովհետեւ ամէն մարդու չէ տրուած ամէն բանէ զրկըւելու քաջութիւնը եւ այդ պատճառով ալ միշտ բազմացած են վարչակարգերու եւ բռնատիրութիւններու ծառայող փոքրերը, որոնք հանդուրժելի կը համարուին: Իսկ այդ փոքրերը միշտ տէր կը փնտռեն: Եւ անազատութեամբ յատկանշուող համակարգերը իրենք զիրենք կ՚ապրեցնեն, ծառայող փոքրերը իրենց կարգին կը դառնան ճնշողներ: Ալեքսանդր Սոլժենիցին ինք ալ կրնար համակարգը հագնիլ որպէս շապիկ, համալսարանի դասախօս էր, իր տաղանդով կրնար հռչակ ունենալ առանց հակադրըւելու տիրակալներու, արժանանալ տիտղոսներու և կոչումներու: Խորհրդային վարչակարգը փոքրերէն կը ստեղծէր մեծ անուններ, իր հըմայքի տարածման համար: Սոլժենիցին չընտրեց այդ ճանապարհը:

Մենատիրական եւ ճնշող վարչակարգերը կը ստեղծեն իրենց բարոյականութեան տախտակները, եւ վարչակարգի պատշաճած միջակութիւնները հանդէս կու գան այդ բարոյականութեան ջատագովի դերով. Կը գրէ. «Տիմարը կը սիրէ բարոյախօսել, չարամիտը կամ ճարպիկը կը նախընտրէ լսել», ինքզինք ըլլալէ դադրած եւ տըխմար դարձած գովերգակը կը բարոյախօսէ, կառչելով կանոններու եւ օրէնքներու տառին, եւ իրեն պէս տիմարներ եւ ճարպիկներ կը լսեն, յանձն չառնելով իրենց անկաշկանդ խօսքը աղաղակելու յանդգնութեան հետեւանքները: Այդպէս դիմացած են մարդիկ «կուլակ»ի մէջ:

Երբեմն յանդգնութիւն պէտք է ունենալ, նոյնիսկ մեր առանձնութեան մէջ, տեսնելու համար որ «կուլակ»ը միայն Վորքութա կամ Քոլիմա չի գտնուիր...

Հեռատեսիլի ակնթարթային պատկերներէն առաջ եւ վերջ, հարկ է զրուցել Ալեքսանդր Սոլժենիցինի հետ, ժառանգելու համար..

Արդէն երկու շաբաթ անցած է իր մահէն ետք, թերթեր եւ հեռատեսիլ չեն խօսիր, անցած է ուշագրաւի եւ նորոյթի պահը: Ուրկէ՝ այս զրոյցի ցանկութիւնը վառ պահելու համար տեւական մտածումը:

Յ. ՊԱԼԵԱՆ

18 Օգոստոս 2008

ԴՈՂՈՒԹԻ ԴՈՂՈՒԹ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Օգոստոս 6-ին իր մահկանացուն կնքած է Եուրի Բարսեղով, 84 տարեկանին: Ծանօթ էր Ցեղասպանութեան նուիրուած եւ Լ. Ղարաբաղի հարցին մասնագէտ իր հատորներով: Մինսկի խումբին եւ ՄԱԿ-ի մէջ տեւականօրէն աշխատած է, միջազգային իրաւունքի հարցերով յանձնախումբի անդամ ընտրուած: Հեղինակ էր աւելի քան 300 գիտական աշխատութիւններու, որոնք լոյս տեսած են Ռուսաստանի, Հայաստանի, ԱՄՆ-ու, Ֆրանսայի եւ այլ երկիրներու մէջ: Իր գլխաւոր աշխատութիւններն են «Հայոց Ցեղասպանութիւն. յանցագործութիւն ըստ միջազգային իրաւունքի», «Հայոց Ցեղասպանութիւն. Թուրքիոյ պատասխանատուութիւնը եւ միջազգային հանրութեան պարտաւորութիւնները. փաստաթուղթեր եւ մեկնաբանութիւններ»:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հրատարակչականէն լոյս տեսած է Ս. Յովնան Մանդակունիի ճառերուն արեւելահայերէն ամբողջական թարգմանութիւնը: 31 ճառերը թարգմանած է Մարթա Արաբեան: Հատորին մեկենասն է Նունէ եւ Արմէն Սարգսեան զոյգը:

ԱՒԵՐԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Դ.

ՈՐԲԵՐԸ

Արեւը շլացուցիչ փայլով մը կը շողշողայ անամպ եւ կապոյտ երկինքին վըրայ... թռչուններ ոսկեզօծ թեւերով արագօրէն կը դառնան, կարծես անչմարելի կեդրոնի մը շուրջ...: Օդը կենսաւէտ ջերմութիւնով առլի, կ՚ընդլայնէ մեր կուրծքերը. ու, հակառակ հեղձուցիչ տաքին, կը զգանք որ մեր երակները աւելի հարուստ, աւելի առոյգ արիւնով մը կը բաբախեն: Ու կը խորհիմ դառնօրէն այդ վաղահաս մեռեալներուն, այդ խեղճ տղեկներուն վրայ, որոնք այնքան իրաւունք ունէին դեռ այս արեւէն, այս օդէն, եւ որոնց ապրելու տենչանքը հզօր էր իրենց թխորակ գլուխներուն վերեւ պայծառացող վեհանձն արեգակին ընծայած կենսականութեան համեմատութեամբ: Ո՞ւր են հիմա իրենց ժպիտները, իրենց աչքերուն եռանդը. ո՞ւր են իրենց մանկական ուրախութիւնները, ակընկալութիւնները, փափաքները...

Ու բոլոր այդ լոյսի, հուրքի, ժպիտի, նորաբողբոջ վանկերու փոխարէն ահաւասիկ մեր դիմացը կը տարածուի սեւ դաշտ մը անհամար հողակոյտերով բեռնաւորուած, զարշահոտութիւն, զազիր ճանճեր եւ ոսկորի քանի մը կտորներ:

Որբերը տեղաւորեցնելէ ետքը նախապէս իրենց համար պատրաստուած տեղերը, ուշ ատեն, պարտասած ու յուզմունքէ ջլատուած, հասանք առաջնորդարան: Եկեղեցիին բակը պարապ էր եւ վերջալուսային անդորրութիւն մը կը ծածանէր մեր շուրջը. բայց մեր օրը դեռ չէր վերջացած որովհետեւ ըսին որ կին մը կը սպասէր մեզի:

— Որբեր ունի թերեւս արձանագրելիք, ըսաւ ընկեր մը:

Ո՛չ սակայն, որբեր չունէր արձանագրելիք այս մէկը... շատ երիտասարդ էր ու դժուար էր հաւատալ իր մայրութեանը. աչքերը մոլորուն, դէմքը ծամածռած ու քարացած անբացատրելի գալարումներու մէջ, լեզուն ծանրացած լըրձունքոտ շրթներուն վրայ՝ անիկա ըրաւ իր անհաւատալի պատմութիւնը...

— Աչքերս կուրնա՛ն, քար կտրեր ե՛ն... ես ոչ հաց կ՚ուզեմ ո՛չ օգնութիւն, արցունք տուէք ինծի՛...

Երկու տենդէ այրած աչքեր իրենց նայուածքը կը մխրճեն մեր աչքերուն մէջ:

— Մատներս չորնա՛ն... սա մատներովս ըրի...:

Ու գալարուն մատները կը ներկայացնէ մեզի:

Նախապէս բան մը կարելի չեղաւ հասկնալ որովհետեւ իր կցկտուր եւ ողբագին խօսքերը կ՚ընդհատուէին ահռելի տագնապներով. անիկա կուրծքը կը բըզքտէր ու մազերը կը փետտէր եւ լըրձունքին մէջ կը խեղդուէին իր բառերը... ու վերջապէս ուրիշներ եկան մեզի տեղեկացնել...

Իր պատմութիւնը, գիտէ՞ք արդէ՞ն. Ատանա ոտք դրած օրերնիս լսած էինք զայն, ինչպէս ամէնէն ահաւորներէն աւելի ահաւոր դրուագ մը... սա էր այն մայրը որ իր տասը մատներուն փորձած ոճիրովը խելագարած, հալածուած, չարագուշակ կենդանիի պէս՝ կը թափառէր աւերակներուն մէջ եւ ամէն մէկ սգաւորէն աւելի սգաւոր, ամէն մէկ արկածեալէն աւելի դժբախտ, կը ջանար իր դըժոխային տէրտը հասկցնել...

Այն սեւ օրերուն մէջ էր.. խումբ մը մարդիկ յանկարծակիի եկած, շրջապատուած կոտորիչներէն, կ՚ապաստանին նկուղի մը մէջ. ոմանք արդէն զարնուած են եւ ոմանք արդէն սգաւոր. բայց բոլոր հծծիւնները, բոլոր ցաւի աղաղակները, բոլոր ինքնակորոյս վիրաւորուածները կը լռեն ու նկուղը գերեզմանային լռութիւն կը առնայ: Իրենց վերեւ անընդհատ հրացաններու ձայները կը սուլան ու վառօդի, հրդեհի ծուխը սպրըդելով մինչեւ իրենց՝ վտանգի մերձաւորութիւնը կ՚ազդարարէ: Սարսափահար՝ իրենք միշտ լուռ են ու անշարժ. յանկարծ, անդիմադրելի ու խիզախ, մանկական ձայն մը կը ճչէ: Ինքնապաշտպանութեան հովէն զգաստացած, մարդիկ կ՚ուզեն զայն խլել: Հոն են մանկիկին հայրն ու մայրը. սարսափելի ոճիրը վճռուած է. տասնհինգ զոյգ բոցավառ աչքերը նըկուղին մթութեան մէջ կը փնտռեն զայն... բազուկներ կը սողան դէպի անոր... չեն խօսիր ու չեն տեսնար զիրար, բայց մայրը կը հասկնայ եւ խուլ ձայնով կ՚առաջարկէ՝ յուսալով որ մահը նուազ վայրագ պիտի ըլլայ իր տղեկին համար...

—՝Կեցէ՛ք, ես իրեն կեանք տուի... ես պիտի առնեմ իր կեանքը...

Բայց իր մայրական մատները անկարող կ՚ըլլան պինդ սեղմուելու մանկիկին կոկորդին վրայ:

Աւելի տիրական, աւելի խիզախ, տըղուն ձայնը կը բարձրանայ... սեւ մոլուցք մը կը դղրդէ ապաստանողները ու լուռ՝ բայց հաստատ կը մօտենան դըժբախտ ծնողքին:

Ու այս անգամ հայրն է որ կը ստանձնէ դժնդակ գործողութիւնը:

(Շար. 25)

(Շար. Ա. էջէն)

Նկատի առնելով օսէթ եւ աբխազ ժողովուրդներուն անկախօրէն յայտնած տեսակէտները եւ հիմնուելով ՄԱԿ-ի եւ միջազգային այլ իրաւական փաստաթուղթերու սկզբունքներուն վրայ, ճանաչումի որոշումը ստորագրեցի: Անկեղծօրէն կը մաղթեմ որ Վրաստանի ժողովուրդը, որուն հանդէպ բարեկամութիւն եւ համակրանք կը զգանք, օր մը իրեն արժանի ղեկավարներ ունենայ որոնք փայփայեն իրենց երկիրը եւ Կովկասի բոլոր ժողովուրդներուն յարգանքով վերաբերին: Ռուսաստան պատրաստ է այդ նպատակին իրականացման նեցուկ կանգնելու:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայաստանի Ազգային Գրադարանը կը փնտռէ «Յառաջ»ի թիւերը 1937էն 1940 Յունիս 9 (երբ թերթին հրատարակութիւնը կը դադրէր գրաւման առեն): Ունեցողներէն կը խնդրուի տեղեկացնել «Յառաջ»ի խմբագրութեան:

ARMAVIA

Cet Eté

ARMAVIA opérera chaque samedi un **vol direct de Marseille à Erevan**

Renseignements et réservations :

● **SABERATOURS**
11 rue des Pyramides
75001 Paris
☎ 01.42.61.51.13
e-mail : armenie@saberatours

● **SEVAN VOYAGES**
48 Cours de la Liberté
69003 Lyon
☎ 04.78.60.13.66
e-mail : sevan@selectour.com

● **WASTEELS VOYAGES**
67 la Canebière
13001 Marseille
☎ 04.95.09.30.60
e-mail : marseille@wasteels.fr

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Հ.Բ.Ը.Մ.-Ի ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Սեպտեմբեր 13, ժամը 14էն 18:

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

5 տարեկանէն սկսեալ: Դասաւանդութիւնը լսատեսողական միջոցներով կը կատարուի:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ

Հայերէնի խօսակցութեան մասնաւոր պահեր, ընթերցանութիւն, շարադրութիւն եւ քերականական վարժութիւններ եւ համակարգչային աշխատանքներ, ըստ տարիքի եւ պահանջքի, ժամը 14էն մինչեւ 16·30:

ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱՐԱՆ

Նախապատրաստական եւ աւարտական դասարանի աշխատութիւնները հատորներու ուսումնասիրութեան եւ մեկնաբանութեան վրայ հիմնուած են: Ժամը 16·30էն մինչեւ 18:

ՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐ

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Սեպտեմբեր 15, ժամը 18էն 20:

Դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 22, ժամը 18·30ին:

Դասերը տեղի կ'ունենան Երկուշաբթի, Երեքշաբթի եւ Հինգշաբթի օրերը ըստ մակարդակի՝ ժամը 18·30էն մինչեւ 21·30:

Յաւելեալ տեղեկութեան համար դիմել հետեւեալ թիւին՝ 01· 45· 24· 72· 75:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին «Լեւոն Շանթ» միօրեայ դպրոցի վերամուտը տեղի կ'ունենայ՝

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 10ին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Դասերը բաց են ամէն տարիքի եւ ամէն մակարդակի աշակերտներուն առջեւ: Արձանագրութիւններուն համար ներկայանալ տեղւոյն վրայ, Սեպտեմբեր 10, ժամը 9·30էն սկսեալ կամ հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն.—

– 06 66 70 74 17
– 01 47 09 23 18

Eglise arménienne
6 rue du Père Komitas 92370 Chaville

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՕԳՆԵՆՔ ՎԻՐԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Վրաստանի՝ եւ Ռուսիոյ միջեւ ծագած պատերազմին հետեւանքով, ԿՈՐԻէն բազմահազար Հայեր ապաստան գտած են Ջաւախք:

Հակառակ ՋԱՒԱԽՔԻ հայութեան ընկերա-տնտեսական թշուառ պայմաններուն, գաղթական մեր հայրենակիցները, որոնք կորսնցուցած են իրենց բնակարանները եւ աշխատատեղիները, արդէն տեղաւորուած են հայ ընտանիքներու մօտ: Այսուհանդերձ հագուստեղէնի եւ սննդեղէնի շատ կարիք կայ:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ կոչ կ'ուղղէ մեր հայրենակիցներուն, օգնութեան հասնելու վիրահայութեան:

Հայ ընտանիքին, մանաւանդ հայ մանուկին ձեռք երկարելու մեր կոչումը անգամ մը եւս մեզ կը մղէ դիմելու մեր ժողովուրդին առատաձեռնութեան:

Օգնե՛նք վիրահայութեան, նեցուկ կանգնինք իրենց այս դժուարին կացութենէն դուրս գալու համար:

Ձեր նուիրատուութիւնը ուղարկեցէք՝
Croix Bleue des Arméniens de France
Conseil d'Administration
« Opération Djavakhk »
17, Rue Bleue
75009 Paris

□

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16ին: Դասընթացքները ունին տարբեր մակարդակներ:

– Նախակրթարան (6 տարեկանէն սկսեալ),
– Միջանկարգ-երկրորդական,
– Պաքալօրէայի նախապատրաստական եւ պաքալօրէա,
– Չափահասներ:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Երեքշաբթի օրերը ժամը 18էն սկսեալ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

45 rue de la Défense —
92130 Issy-les-Moulineaux

Արձանագրութիւն եւ տեղեկութիւն՝ տեղւոյն վրայ, կամ հեռաձայնել՝
01·46·42·45·25 կամ 06·82·89·16·44 թիւերուն, Շաքէ Կիրակոսեանին:

□

ԼԻՈՆ

Լիոն Վիլէօրպանի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ, թէ մասնաճիւղիս ԱՐԱՔՍ միօրեայ վարժարանը կը բանայ իր դռները

Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17ին ժամը 9·30էն սկսեալ
Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի տան մէջ:

Դասերը տեղի պիտի ունենան ամէն Չորեքշաբթի 9·30էն մինչեւ յետ միջօրէին ժամը 16:

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ բոլոր երախաները, մանկապարտէզ, նախապատրաստական, միջնակարգ եւ մինչեւ պաքալօրէայի պատրաստութիւն:

Բոլոր մակարդակներու համար կը դասաւանդուին՝ Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, մեր սովորութիւն եւ աւանդութիւնները, արտասանութիւն, երգ ու պար:

Իսկ նախակրթարանէն սկսեալ՝ գրավարժութիւն եւ ընթերցանութիւն եւ վերջապէս բոլորին հայախօսութիւն:

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան

04 78 26 28 71
04 72 37 61 57
04 78 23 75 13 թիւերուն:

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES

Dimanche 14 septembre

GRANDE FÊTE CHAMPÊTRE

DE LA SAINTE CROIX
au Collège Samuel Moorat des Pères Mekhitaristes
26 rue Troyon — 92310 SEVRES

Dans ce cadre prestigieux, dépositaire des souvenirs de l'histoire des Arméniens et des Français, nous vous proposons une journée exceptionnelle :

11h : Divine liturgie dans le salon du Collège
15h : Repas sous les frondaisons.
Animation musicale par **l'Orchestre S P I T A K**

Jeux pour les enfants — Tirage des tombolas enfants et adultes.

P.A.F. : Adultes 20 euros — Enfants : 12 euros

Pour éviter de mauvaises surprises, réservez dès maintenant par téléphone
01 44 59 23 50 ● 01 40 51 11 90

Հ. Բ. Ը. Մ.
ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») Կեդրոնական Վարչական Ժողովը ներկայիւս կը ծանուցանէ Միութեան բոլոր իրաւատու անդամներուն, թէ Միութեան 85րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Շաբաթ, 4 Հոկտեմբեր 2008, առաւօտեան ժամը 11ին, Շէրըթըն Ալէբբօ Պանդոկին մէջ, Ալ Թանտա փողոց, Հալէպ:

Սոյնը 85րդ Ընդհանուր Ժողովին գումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան իրաւատու անդամներէն կը խնդրենք որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Սեպտեմբեր 10, 2008 իրենց փոխանորդագրերը, — Հիմնական Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործածուած եւ վաւերացուած, — հասցնեն կամ յանձնեն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի ատենադպրին հետեւեալ հասցէով.—

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
55 East 59th Street
New York, NY 10022-1112, U.S.A.

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1. Ներկայացում եւ վաւերացում 2006 և 2007 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին:
2. Ներկայացում եւ վաւերացում 2006 եւ 2007 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:
3. Մասնակի ընտրութիւն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի անդամներու:
4. Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:
5. Քննարկում վերոնշեալներուն առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովի առջեւ բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու, ներառեալ Հիմնական Կանոնագրի բարեփոխումներ:
6. Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

ՊԵՐՃ ՓԱՓԱԶԵԱՆ — Ատենադպիր
ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ — Նախագահ

Յունիս 9: 2008

Pèlerinage annuel de St. Grégoire à Tallaid

Sous l'égide de
Monseigneur NORVAN ZAKARIAN
Primat du Diocèse
de l'Eglise Apostolique Arménienne
de France

Avec le concours de
l'**Association Culturelle des Arméniens de Gap et des Hautes-Alpes**
et la Paroisse Sts Sahak-Mesrop de St. Jérôme

Dimanche 21 Septembre à 10h30

La messe sera célébrée par le
Rév. Père ARCHEN MOVSESSYAN
Curé de la Cathédrale Arménienne de Marseille

avec la participation
de la Chorale

Renseignements et réservations :

— Cathédrale Apostolique Arménienne de Marseille : Tél. 04 91 77 84 70;
— Paroisse Sts Sahak-Mesrop de Saint Jérôme : Tél. 06 77 85 07 52;
— Association Culturelle des Arméniens de Gap : Tél. 04 92 51 71 80
04 92 51 00 87.

Inscription S.V.P. avant le 10 septembre

Participation aux frais :
Aller-retour seul en autocar : **25 euros**
Repas seul avec des spécialités arméniennes : **25 euros.**

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83 rue d'Hauteville 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 0609 K 84976